

3 1761 06561304 4

BRIEF

DL

0041570

1
HNUD BOKKENHEUSER

CHRISTIANSHAVN

ÆNDRINGER I DET GAMLE CHRISTIANSHAVN

DET SCHØNBERGSKE FORLAG — KØBENHAVN
FOR NORGE: J. O. CARPÉLEN — KRISTIANIA

33 36

KNUD BOKKENHEUSER

CHRISTIANSHAVN

AF SAMME FORFATTER
UDKOM TIDLIGERE:

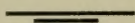
DREJERS KLUB. Kulturhistoriske Interiører
fra Rahbeks København. 1903.

SAA BY SOM BORGER. Københavnerliv i
Slutningen af det 18. Aarhundrede. 1905.

DE SVANDT, DE SVANDT . . . !
Vandringer i DET GAMLE KØBENHAVN. 1906.

LITTERATURHISTORIE, DANMARK,
NORGE og SVERIGE.
Afhandling i SCHØNBERGS HAANDBOG. 1907.

KGL. MAJEST.'s ACTEURS. Billeder af
Skuespillerlivet paa Rahbeks Tid.
(SAA BY SOM BORGER II). 1908.

FORFATTEREN har for Dansklærerforeningen
kommenteret Udgaver af:

DEN LILLE HORNBLÆSER AF H. P. HOLST. 1905.
UDVALGTE ARBEJDER AF M. GOLDSCHMIDT. 1906.
UDVALGTE ARBEJDER AF HOLGER DRACHMANN. 1908.
DEN PANTSATTE BONDEDRENG AF L. HOLBERG. 1909.

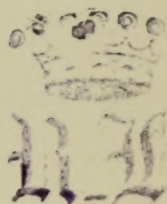
KNUD BOKKENHEUSER *n*

CHRISTIANSHAVN

VANDRINGER I DET GAMLE CHRISTIANSHAVN

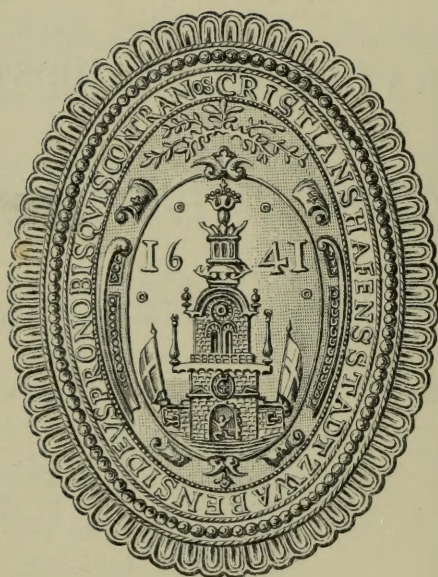
(DE SVANDT, DE SVANDT . . . ! II.)

MED OMSLAGSTEGNING AF FRU JOHANNE BALSLEV, F. AMBT

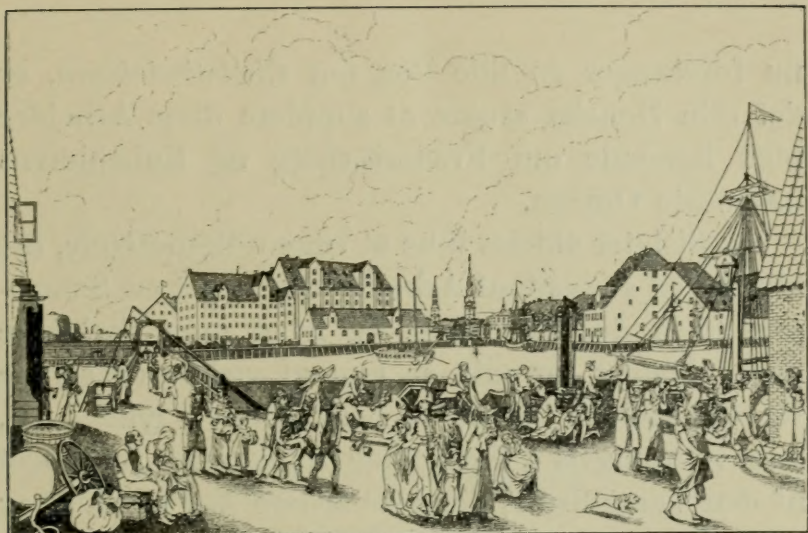

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
ERNST BIERBERG & MICHAEL H. JENSEN

1910

rief
DL
041570

Gl. Langebro for Fodgængere.

FORORD.

DA jeg for nogle Aar siden udgav mine Spadsere-
ture i det gamle København, var det min
Hensigt uden at bringe nogetsomhelst videnskabe-
ligt nyt at give alle dem, — især de unge —, der
interesserer sig for vor gamle By, en let tilgængelig
populær Vejledning, som de kunde »tage med i
Lommen« paa deres Vandringer i Byen. Jeg haa-
bede ogsaa derved at vække Interessen for vor Bys
Historie, saaledes at de, der fik deres Lyst dertil
vakt, let selv kunde søge flere Kilder og vandre
videre paa egen Haand.

Jeg havde den Glæde, at Folk syntes om Bogen,
og jeg modtog hyppig Opfordringer til ogsaa at
være Vejviser i andre af Byens Kvarterer. Idet jeg

nu forelægger en lille Bog om *Christianshavn*, er det min Hensigt senere at supplere disse Arbejder med lignende om Frederiksberg og Københavns nærmeste Omegn.

Jeg tilsigter aldeles ikke at være udtømmende, det bliver ved et saadant Arbejde saa meget en Smags-sag, hvad der skal med, og hvad man skal lade ligge. Maalet for mig er kun at vække og styrke Kærligheden til vor By og dens Minder; lykkes det, kan vi muligvis i Fremtiden forskaanes for noget af den Vandalisme, der i de senere Aar brutalt har nedbrudt og fjernet Minder, vi burde have bevaret, uden at der har været andet Formaål dermed end Enkeltmands rent personlige Trang til øjeblikkelig Vinding.

Furehus ved Frederiksdal, i August 1910.

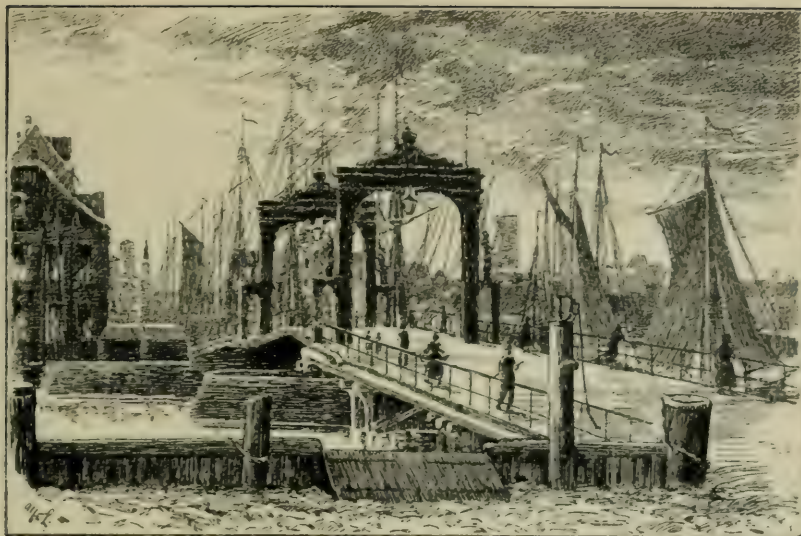
FORFATTEREN.

TIL MINE SVIGERFØRÆLDRE,

FRU MARIE GJELLERUP,
F. HØFFDING

OG

ARKITEKT ALBERT GJELLERUP

Gl. Knippelsbro, der laa hvor den nuværende ligger.

FØRSTE AFSNIT.

STRØMMEN, der skiller København fra Christianshavn, er strid og stærk, saa det er forstaaeligt, at man med Fortidens Smaabaade tit havde svært ved at klare sig, undertiden gik jo ogsaa nogle til Bunds.

Dette vilde den gode Kong *Christian den Fjerde* raade Bod paa, da det, efter at han havde planlagt Byen Christianshavns Anlæg, vilde være af stor Betydning for Byens hurtige Udvikling, at Overfarten blev tryk og nem. Han anlagde derfor i Aarene 1618—20 »den store Amagerbro» fra Børsgade til nuværende Brogade, den Gang Strandgade, da Terrænet, hvor Brogade ligger, endnu ikke var opfyldt, men Vandet gik helt op til Strandgade.

Det var ingen let Sag at føre denne Bro over, og mange besindige Folk rystede paa Hovederne og mente, at det gik aldrig. Herom fortæller *Resen* følgende:

»Kong Christian den Fjerde lod den i Aarene 1618—20 bygge og gjøre med stor Bekostning, at den kunde være en tryk Overfart mellem Byerne, hvilket nogle af Førstningen holdt umuligt og en forgieves Idræt, efterdi Steden er saa ubeqvem, og den stride Strand med saa stor Magt rendte der nedenunder, men Hans Mayestets Skarpsindighed og Fornuft brød igiennem det alt sammen, saa at han fik sit Forsæt lykkelig frem.«

Imidlertid har det ikke altid været uden Fare at passere denne »vældige Bro, som blev lagt over Dybet og den stridige Strøm«; thi der er Eksempler paa, at Vogne med Heste og Kuske er væltet ned i Vandet, men Samtiden forsikrer, at det ikke var Broens Skyld, men de kørendes egen Uforsigtighed eller »Guds forborgne Domme«.

I Midten var en Vindebro, som var aaben et Par Timer daglig. Skibene maatte altsaa sørge for, at de kom til rette Tid; ellers maatte de pænt vente. Kun Kongens egne »Skibsrums og farkoster« maatte altid passere.

Oprindelig kaldtes Broen, som nævnt, »den store Amagerbro«, senere hen »Langebro«, men dette Navn mistede den, da den nye »Kallebobro« anlagdes 1686 og blev meget længere end den gamle. Siden da er det, at Navnet »Knippelsbro« har fulgt den i dens forskellige Skikkelser. Men hvorfra stammer dette Navn? Nogle har ment, at det simpelt hen betyder »en Bro af Knipper« 卐: Bjælker, men det er næppe sandsynligt, især da den ældste Bro mest var Dæmninger og Stensætninger.

Snarere er det muligt, at Broen har hentet sit Navn fra den gamle og agtede Raadmand *Hans Knip*, der i 1630 førte Opsyn med den og med Toldstedet paa Amagersiden, hvor han beboede et lille Hus, der laa nøjagtig paa det Sted, hvor nu Brogade er.

Selv om Christian den Fjerde har bygget Knipelsbro saa solidt som muligt, var det utænkeligt andet, end at den til Tider maatte trænge til Reparationer; det skete da ogsaa første Gang 1725—28; en af Aarsagerne til, at dette var nødvendigt, var, at mange Fartøjer, trods Forbud derimod, stadig holdt af at fortøje ved Broen, derved ramponeredes den tit. Derfor maatte Overlandbygmester *Krieger* tage den under Behandling, og det var godt, at den var færdig netop 1728, da der var god Brug for den, den Gang Folk under den »fyrgterlige« Ildebrand med Rædsel flygtede over den for at søge Ly paa Christianshavn. Blandt hine Dages Flygtninge var ogsaa *Ludvig Holberg*, der i en Tid efter Branden boede i Brogade.

Den næste Reparation undergik Broen 1785, men i 1868—69 erstattedes den af en helt ny Bro paa et andet Sted, den, vi i disse Dage har set vige for en moderne Bro, der ligger, omtrent hvor den første laa.

I 1686 anlagdes Langebro, som da kun var 5 Alen bred og udelukkende bestemt for Fodgængere, som maatte betale Bropenge for at gaa over den. Skrøbelig har den sikkert været, Reparationer og Ombygninger gentog sig, og Magistraten og Ingeniørkorpset opgav til sidst de mange Udgifter og overdrog Hofarkitekt *Kirketerp* Vedligeholdelsespligten tillige med Retten til Indtægten af Bropengene. Ombygninger fandt Sted 1749, 1795, 1805 og 1875—76, det var den fra det sidst nævnte Aarstal stammende Bro, der forsvandt for den nye, der blev aabnet d. 2. Marts 1903.

For Enden af Langebro, paa Københavnssiden, laa *Blaataarn*, det kendte Fængsel for Forbrydere i Nordre Birk og for Hoffets Betjente, deriblandt de kongelige Skuespillere. Resten af Taarnet findes endnu i Baggaarden til Vestervoldgade 131. Saavel

her udenfor som ved Krudttaarnet paa Amagersiden gik Dag og Nat Skildvagter.

Der har sikkert været en Del Stemning over den gamle Langebro. *H. C. Andersen* har da ogsaa anvendt den i sin Komedie »Fra Langebro«, hvor Maaneskinnet straalere over Vandet og over Byen med de skønne Taarne paa begge Sider af Vandet. Hovedpersonen heri siger tillige her: »I Strømmen staar paa Colonnen det gamle *Vartegn*, en Kvinde-skikkelse, der kyskes af en Svane. Det er, som Maaneskinnet gav dem Liv.«

Det er ganske rigtigt, at Christian d. Fjerde for at advare de rejsende mod den farlige »Havfruegrund«, der laa lige ud for Tøjhusbassinet, paa den rejste et »Vartegn«, en slank Søjle, der bar en Fremstilling af Leda med Svanen, udhugget i Sandsten. Da den senere stod i Vejen for Færdselen, blev den 1798 bortfjernet og solgt til en Murermester *Kvist*, der stillede den op i sin Have i Frederiksberg Allé, hvor den endnu fandtes i Tyverne; men siden er den forsvundet.

Det er desværre forbavsende meget gammelt og skønt, København har haft Raad til at lade forsvinde i Aarenes Løb. Gid vi i kommende Tider maa være mere nærige paa det Omraade!

Vi staar nu lige overfor Christianshavn, den Bydel, der bærer sin Grundlæggers Kong *Christian d. Fjerdes* Navn; man kan vel nok sige, at Byens Fødselsdag er den 16. December, da Kongen overdrog Ingeniør *Johan Semb* at anlægge en By i Vandet mellem København og Amager.

Det har sikkert været Kongens Mening først og fremmest at skabe en Handels- og Søfartsby, men han har tillige befæstet den ved en Kreds af Volde, og han opnaaede derved, at han kunde beskytte de ellers ret udsatte vigtige militære Punkter som Tøj-

hus og Proviantgaard, der ellers laa ret aabne paa Sjællands Side.

Vi ser ogsaa, at Anlægget tager hollandske Handelssteder til Forbillede. Husene vender Gavlene ud til Gaden og skal vende enten ud imod Strandgade eller mod Kanalen, naturligvis for at Skibene kan udlosse deres Varer nemt og bekvemt. Og Bagsiderne af Grundene naaede netop til Midten af Anlægget derimellem, Kongensgade, nu Wildersgade, og her var store Magasiner og Oplagspladser, hvorfra man bekvemt kunde bringe Varerne ud i Byen.

For at faa Folk til at bygge lovede Kongen dem Skøde paa Grundene gratis, 12 Aars Frihed for borgerlig Skat og Tynge og 7 Aars Frihed for al Udførselstold, og den første, der meldte sig, var den rige Borgmester i København, *Mikkel Wibe*, som fik Skøde paa Grunden paa Hjørnet af St. Annæ Gade og Strandgade i Aaret 1622.

Da han jo saaledes var den første Grundejer paa Christianshavn, kan det muligt have Interesse at høre lidt om hans Liv og Levned. Han var en jysk Bondesøn og var født 1565. Han mistede tidlig Forældrene og kom i Huset hos sin Farbroder, Præsten Hr. *Niels* i Tyregod, hvorfra han sendtes til Viborg for at lære at læse og skrive. Da han efter Datidens Krav var udlært, tog han Tjeneste og kom bl. a. til en Tolder i Norge, og livlig og velbegavet som han var, fik han derved en Del Indblik i Handelens Mysterier. Han kom saa til at tjene Borgmester *Marcus Hess* i København og blev hos ham en betroet Mand, der sendtes paa Langfarter til Spanien og England i Handelsærinder.

Da han nu havde lært nok, begyndte han at handle paa egen Haand, han rejste til Tyskland, Rusland og Frankrig og var borte i hele fire Aar. Han kalder disse Tider sine »Pilgrimsaar«; thi selv-

følgelig maatte han udstaa mange Farer, men han lærte da ogsaa det, han senere gjorde til sit Valgsprog, at »Gud giver Sine Raad«.

I Maj 1593 tog han Borgerskab i København og giftede sig. Den første Hustru døde tidlig, men han giftede sig da med Borgmester *Simon Surbeks* Datter, og ad den Vej blev han valgt til Raadmand. Han forestod sit Embede, saa alle kom til at holde af ham, fordi han gerne vilde hjælpe alle.

Sin Forretning drev han i stor Stil, han havde Skibe i Søen, han fik Pas til at besejle Vardøhus og Ødefjord paa Island og deltog i et Kompagni, der drev Handel paa Vestmanø.

Han tjente meget ved at faa Eneret til at forsyne Egne af Norge med Korn, og han var tillige Hofleverandør, han drev Hvalfangst under Grønland og havde Skibsbyggeri i Marstrand og i Svansund i Norge, og han ejede en Mængde Huse i København; ja, en hel Gade, der laa, hvor nu Kultorvet er, hed Mikkell Vibes Gade. Rimeligvis har Store Vibenshus Navn efter ham. Han var den første, der byggede paa Vesterbro hinsides Søerne, hvor nu Vesterbrogade 69 og 71 ligger. Udenfor Østerport havde han syv Haver og en Ladegaard. Selv boede han ved Stranden, hvor nu Fortunstræde ligger; men han interesserede sig naturligvis straks levende for den nye Bydel paa Amager og fik 1619 Privilegium paa at anlægge en Pramkanal. Og nu begyndte han at fylde Grunden op; det er der, hvor Strandgade 30, 32, St. Annægade 3 og 5 ligger.

Han har sikkert været meget ivrig for Arbejdet paa Christianshavn, det kan man forstaa, naar man hører følgende: Ved Paasketide 1624 følte han sig ilde til Pas, men der var to Ting, han ikke vilde forsømme. Han vilde i Kirke alle tre Helligdage, og det kom han, og han vilde ud at se til sin Grund paa Christianshavn; det kom han ogsaa,

men samme Dags Eftermiddag, d. 30. Marts, døde han pludselig.

Hans Enke levede til 1632, hans Børn gjorde ham Ære. *Peber Vibe* blev Resident i Frankrig og adlet af Ludvig den Trettende, hans Slægt lever endnu i Norge. — Det vil dog vel interessere Christianshavns nuværende Grundejere at høre om deres første Forgænger i Værdigheden, og selv om Mikkel Vibe ikke fik opført sit Hus, var han jo dog en virksom og for Christianshavn nyttig Mand, det nok er værd at sende en Tanke, naar man passerer Hjørnet af Strandgade og St. Annægade.

Blandt andre af de første Grundejere kan nævnes den rige og dristige Skibsreder *Claus Condewin*, som navnlig var kendt, fordi han drev Hvalfangst under Grønland. Han fik anvist Grund udfor Baadsmandsstræde, hvor nu Dokken ligger; endvidere den driftige Købmand, Hollænderen *Joan de Willem* og Skibsbyggerne *David Balfour* og *Daniel Sinclair*, begge skotske af Herkomst.

Men til at begynde med gik det uhyre trægt med Udfyldningsarbejdet; helt ned i det attende Aarhundredes Begyndelse hører vi, at store Pladser henligger som Morads, egentlig Fart tager Christianshavns Udvikling først, da de store »Skibsbygger-Fabrikker« anlægges herude, og den Mand, hvis Navn først og fremmest er knyttet hertil, er *Andreas Bjørn*, som jo ogsaa nu har faaet en Gade opkaldt efter sig. Han fik i 1735 Tilladelse til at opfylde en Plads ved Christianshavn, de nuværende *Wilders Plads*, *Krøyers Plads* og *grønlandske Handels Plads*. Han fik desuden Toldfrihed paa alt det Jern og Tømmer, han skulde anvende derude, og en Del andre Begunstigelser.

Men *Andreas Bjørn* var ogsaa en Mand, det var Umagen værd at støtte; thi han var Fædrelandets, sin Bydels og sin Konges Ven. Det va-

rede da ej heller længe, inden der løb Skibe af Stabelen fra »Bjørns Holm«. Den 30. November 1741 var en stolt Dag baade for Christian d. VI og Bjørn, da løb det store Orlogsskib »Kjøbenhavns Slot«, der var indrettet til 44 Kanoner, af Stabelen der ude, og Københavnere og Christianitter samledes i enig Begejstring over det Mesterværk, der her var fuldført. Selvfølgelig var ogsaa alle Digterne — alle de, der yndede »den zirlige Stil« — paa Koturnen, og de sang til Ære for Skibet og dets Skaber. Forrest i Koret var *Morten Seehus*, af hvis Toner følgende fire Linjer fuldt ud klinger som de angivende i Tidens Stil:

»Se, Kongens Borger-Bjørn, dog uden Bjørnenykker,
 en Bjørn, som hjælper til og ingen undertrykker,
 en Bjørn, som Landets Vel i Kongens Gerning ser,
 en Bjørn, som slet Gevinst i Hjertet kun beler.«

Siden var Bjørn en virksom Mand langt ind i Frederik d. V.s Dage. Efter at vi havde faaet Fred med Algier, stiftede og støttede han det almindelige Handelskompagni, som skulde »forsyne fremmede med andre fremmedes Varer og faa alle de i Danmark fornødne Varer fra første Haand«. Og dette Kompagnis Virksomhed strakte sig helt op til Hvalfangernes Felt i det høje Nord og til Steder, der laa i Levanten og i Vesterleden. Aktiekapitalen var den i Datiden uhyre Sum af 500,000 Rdl. Desværre gav Selskabet paa Grund af Uredelighed i Styrelsen, som dog Andreas Bjørn ingen Del havde i, intet Udbytte. 18—20 Skibe forlod aarlig Bjørns Holm, men det hjalp ikke. Selskabet havde nu een Gang Ulykken med sig.

Paa Hjørnet af Strandgade og Baadsmandsstræde boede Bjørn, hans Hus ligger der endnu; og vi har endda — fjernt fra hans Hjem dog — stedse et talende Minde om hans Borgersind i de to Statuer,

han rejste paa Børsens Rampe; de forestillede Neptun og Merkur og er modellerede af Billedhugger *Petzhold*.

Siden solgte Bjørn den nordligste Del af sin Plads til det almindelige Handelskompagni; derfra gik denne Del over til »Det Islandsk-Finmarkske Kompagni«, og derpaa deltes den i to Pladser, *Krøyers* og »Den grønlandske Handels« Plads.

Bjørn døde 1750, og tolv Aar efter solgte hans Arvinger den resterende Del af hans Plads til Mægler *Carl Wilder*, efter hvem den nu fik Navn, men det blev Sønnen, *Lars Wilder*, der her oprettede det store Værft, som Asiatisk Kompagni købte i 1802.

I 1839 finder vi den bekendte Agent *Zinn*, Grosserer *Georg Petersen* og Papirhandler *Wilh. Wanscher* som Ejere af den.

Men Christianshavn var i lange Tider kun en ringe Bydel, og da København d. 15. Okt. 1674 indlemmede det under sin Kommune, laa Strandgade endnu helt ned til Vandet, og flere af de Gader, som var anlagte, laa stadig ubebyggede.

Vi vil senere komme til Byens videre Udvikling og Vækst, efterhaanden som vi foretager vore Spadsereure.

Den gl. Amagerport med Frelsers Kirke.

ANDET AFSNIT.

»Hvor er det dog dejligt at se op til Spiret,
hvormed nu *vor Frelseres Kirke* er ziret,
dets Herlighed øjnes langt udenfor Byen,
fordi at dets Højde gaar op imod Skyen« —

saaledes sang man, da det endelig den 26. April 1750 var kommet saa vidt, at man havde hejset den 1315 Pund tunge Kugle og Frelserens Billed med Fanestangen op over Spirets Træværk. Og der var ogsaa store Festligheder ved denne Lejlighed.

Hans Majestæt Kong *Frederik d. Femte* var selv til Stede, og ligesom man skulde til at hejse Kuglen op, indfandt en theologisk Student *Banke* sig og bad, om han maatte anbringe følgende meget »smagfulde« Vers inden i den, hvad der allernaadigst tillodes ham:

»Den *Femte Christian* min Bygning haver grundet
den *Femte Frederich* min Ziir mig satte paa,

slig Naade haver jeg hos tvende Konger fundet,
 lad, Christe, mig i Fred til Verdens Ende staa!
 De tvende Konger, som imellem har regeret,
 hvis Navn og Regiment i evig Minde staa,
 de maa vel have mig og ofte regaleret
 og hjulpet mig til min Fuldkommenhed at naa.
 Og er jeg nu i Stand ved fire Kongers Naade;
 de tre af dem har Gud til Himlen kaldet hjem,
 Gud selv den Fjerdes Sag saaledes stedse raade,
 at man maa huske ham, mens To og Tre er fem!«

Da den fire Alen høje Kugle var anbragt paa den halvtredie Alen høje Vase, der bærer den, gik man til at anbringe Frelserens Figur, der er fem Alen høj, og derefter Sejrstrofæen, som rager to Alen højere i Vejret.

Nu klatrede en Tømrersvend, idet der blæstes Salmemelodier, fra Taarnets Vægtergang op paa det øverste af Spiret, og her drak han paa Kongens, de kongelige Herskabers, Overpræsidentens og Bygmesterens (*Thuras*) Sundhed, »hver for sig og hvers Sundhed af særdeles Glas, og ligesom et Glas efter andet var uddrukket, blev samme kastet i Luften og faldt dernæst til Jorden, hvorved var mærkeligt, at det første Glas, hvoraf Kongens Sundhed blev drukket, faldt til Jorden ubeskadiget og uden mindste Bræk.«

Tømrersvenden, der saaledes balancerede 144 Alen oppe i Luften, maa have været vant til at holde Balancen, selv om han havde tømt fem Glas Vin; thi han havde endnu Kræfter til at synge et lille tysk Vers: »Gott lob, die Kron ist ausgesteckt«, inden han atter begav sig ned.

I August Maaned to Aar efter stod Taarnet færdigt. De fire Evangelister var anbragt paa Hjørnerne $73\frac{1}{2}$ Alen fra Jorden, et smukt Uhrværk var indsat, der var indrettet fire Alkover til Taarnvægterne, og fem Klokker var hængt op. Den største har sin Historie. Frederik den Tredies Søn, Norges

Statholder, *Marie Grubbes* Ægteherre, *Ulrik Frederik Gyldenlove*, havde i 1676 erobret den fra Svensken i Venersborg. Den bærer Indskriften: Ifra solens oppgång alt till nedergången vare herrens namn lofvet«.

Endelig var den ejendommelige Spiraltrappe, der giver Taarnet dets Karakter, færdig, alt var forgyldt og fint, »saa at i paakommende Solskin Taarnet forestiller sig som en Ildslue«. Og hvad der var det bedste af det hele: dette store Værk var fuldført, uden at nogen Mand havde taget Skade.

Men nu skulde den højtidelige Indvielse af Taarnet gaa for sig. Det skete den ni og tyvende August. Christianshavns Borgere dannede med Faner og Musik Spalier paa hele Vejen, hvor Kongen skulde komme; ved Kirken var Kanoner opplantede, her var ogsaa alle Haandværkerne i Festdragter. Mellem 4 og 5 ankom Majestæten med stort Følge, 27 Kanonskud affyredes, og Pavker og Trompeterklang fra Vægtergangen. Første Borgmester traadte frem og takkede Kongen, og Kapellanen holdt en Tale, hvorefter Kongen hilste paa hver enkelt Arbejder.

Men derpaa fulgte det mest højtidelige ved Festen. Medens Musikken spillede, og man afsang et »Te Deum«, gik Kongen med Følge op i Taarnet. Langsomt steg han ad den ydre Trappe helt op til Kuglen; nedefra hilste Tusender af Tilskuere ham med jublende Hurraraab »paa hver Side af Spiret, hvor han kunde ses«. Og Kongen var i godt Humør. Hvert Øjeblik standsede han og svingede med sin Hat ned til sit trofaste Folk. Frederik den Femte var en populær Konge, mild og naadig som han var, og navnlig imod København havde han været en gavmild Herre. Derom vidner de mange Bygninger fra hans Tid.

Da Kongen kom ned igen, overrakte man ham

en skriftlig Taksigelse, der — lidt ubeskedent for Resten — indeholdt Anmodning om at faa en ny Prædikestol til Kirken, da den gamle var rent interimistisk, fordi Christian d. Femte i sin Tid havde ladet en Prædikestol forarbejde af Marmor i Norge, men den var gaaet under med Skibet paa Vejen her ned.

Kongen lovede at gøre sit til at skaffe en ny Stol. Men han oplevede ikke at se den færdig. Den indviedes først d. 21. November 1773.

Gik saaledes Indvielsen af Vor Frelzers Kirkes Spir under Frederik den Femte til med megen Glans og Pomp, var det en ikke ringere, men nok saa anstrængende Fest, da selve Kirken indviedes af Sjællands Biskop, Dr. *Bornemann*, d. 19. April 1696. Herom fortæller Biskop *Bircherod* bl. a. i sine Dagbogsoptegnelser:

»Christianshavns Kirke blev med stor Solennitet indviet af Biskop, Dr. H. Bornemann og kaldet *Templum Salvatoris* eller *Vor Frelzers Kirke*. Cereemonien angik Kl. 9 Formiddag, da Kongen (Christian d. Femte), Dronningen, Prinsen og hans Gemahl med de fleste høje Ministris under Hærpaukers og Trompeters Lyd til Kirken ankom og blev af Bispen og Præsteskabet ved Porten imodtagne og op til Koret ledsagede, hvor Bispen gjorde efter foregaaende Musik en vidtløftig Indvielsestale siden prækede han ogsaa fra Prædikestolen i to Timer Messen for Alteren før og efter Prækenen forrettede Provsten, Magister *F. H. Bornemann*. Og blev iblandt saavel som og *pro exitu* nogle nye dertil komponerede Arier musicerede.

En Kammertjener fortæller, at det hele varede fra Klokken 9 til 4 $\frac{1}{2}$ »und die Herrschaften hatten den ganzen Tag weder Essen noch Trinken genossen«

Dagen efter foretoges den første Daab i Kirken:

en Arbejdsmands Søn, *Jens*, og en Soldats Søn, *Christian*, døbt, Geheimeraadinde *Else Margrethe Moth* bar *Jens*, Grevinde *Reventlow* *Christian*, og Grev *Gyldenløve* stod Fadder. Der var god Grund til at gøre Stads af denne Begivenhed, selv om Kirken ikke var helt færdig og Udstyrelsen endnu højst primitiv. Thi der var gaaet mange Besværligheder i Forvejen.

Oprindelig søgte Christianshavns Beboere til den nye Kirke (Holmens), som *Christian* den Fjerde havde indrettet af den gamle Ankersmedie paa Holmen, men Vejen derover — »over den stride Strøm« — var besværlig og ikke helt ufarlig, navnlig da ved Vintertid. Derfor lod Kongen i 1639—40 opføre en tarvelig Trækirke, der laa paa Hjørnet af St. Annæ Gade og Prinsessegade. Under *Frederik* den Tredie vilde man opføre en Stenkirke; men Krigen slugte alle Penge, og først efter at man havde været nødt til at afstive den, da den var faldefærdig, nedlagdes Grundstenen til den nuværende Kirke d. 19. Oktober 1682; dette maa altsaa være Kirkens Fødselsdag.

Arkitekten, *Lambert van Haven*, oplevede ikke Kirkens Indvielse; thi det tog lang Tid at opfylde den sumpede Grund, og Kongen maatte skaffe ekstraordinære Indtægter, saaledes henlagde han alle Bøder for unødigt Trætte til Kirken.

Som sagt var alt meget tarveligt. Man maatte nøjes med Frue Kirkes kasserede Orgel, og Prædikestolen var tømret sammen af høvlede Brædder, hvad den vedblev at være til 1773. Over Hovedportalen sattes *Christian V.s* Navnetræk og hans Valgsprog »*pietate et justitia*« (»med Fromhed og Retfærdighed«). Paa det øverste Trappetrin staar »Anno 1682 blev den første Sten lagt og sidste 1694 sluttet«.

Allerede 1698 maatte man erstatte Orgelet med

et nyt, som senere adskillige Gange er repareret og sidst fornyedes 1889. Kirkens første Velgører var den bekendte Grevinde *Helene von Viereck*, den vidtløftige Kong Frederik d. Fjerdes første Elskerinde. Hun skænkede Kirken en pragtfuld Døbefont, og da hun, efter at have født Kongen en Søn, *Frederik Gyldenløve*, der døde som spæd, selv døde i Barselseng, blev baade hun og Barnet begravede i en muret Hvælving under Orgelet.

Af særlig Skønhed er Alteret, der aabnedes 1732 og skylder den berømte Mester for Stockholms dejlige Kongeborg, *Nicodemus Tessin*, sin Oprindelse. Det er af Marmor, og Alterfigurerne forestiller Jesus, der trøstes af Engelen i Getsemane Have. Da det blev indviet, anbragte man en Tavle med følgende Indskrift:

» Tak, trende store Konger! Tak, Tak Christian den Femte! for Marmorpragt, Tak, Frederik den Fjerde, som ej glemte at bygge mig. Tak, naadigste Kong Christian den Sjette for gylden Pragt og Prydelse, du lod omkring mig sætte. Til Guds og Kongens Ære staar jeg da saa prægtig ziret, Gid Christian den Sjettes Navn maa engang staa paa Spiret! :

Endelig kan man glæde sig over den rene og skønne Prædikestol, der skyldes den i den senere Tid saa højt forurettede — eller rettere mishandlede — Arkitekt *Harsdorff*, den vil forhaabentlig blive bevaret, naar en Gang Kolonnaden paa Amalienborg er raadnet op, uden at nogen har gjort noget for at bevare den, og naar Udenrigsministeriets Bygning har delt Skæbne med Løveapoteket.

Vor Frelzers Kirke var i lange Tider i Penge nød, den forfaldt, ja selv Spirets Forgyltning blev overmalet, først i vore Dage har den, takket være Professor *Hans I. Holm* og Arkitekt *A. Clemmensen*, faaet sin Straaleglans igen.

Blandt de Præster, der har virket ved Kirken,

bør nævnes Christianshavns Historieskriver *Peder Paludan*, Kirkens Historieskriver *Bloch Suhr*, flere Medlemmer af den højt ansete *Fengerske* Slægt og last, not least *Nicolaj Frederik Severin Grundtvig*, der var residerende Kapellan her i de bevægede Aar fra 1822 til 1826, da han som bekendt udtraadte af Folkekirken efter sin berømte Strid med Professor *H. N. Clausen*, hvorved han for sit Skrift »Kirkens Genmæle« idømtes livsvarig Censur.

Blandt de mange, der er begravede i Kirken, kan nævnes Legatstifteren *Niels Brock*, den betydelige Handelsmand fra det attende Aarhundrede, der blandt sine Velgerninger ogsaa har beriget Frelsers Kirke med store Midler.

Oprindelig var det indrettet saaledes, at Præsten ved Vor Frelsers Kirke skulde præke hver Søndag baade paa Dansk og Tysk; men det faldt ham tidlig besværligt, hvorfor han ansøgte om, at der maatte gives ham en tysk Kapellan. I den Anledning skrev da Kongen d. 7. Juli 1660 til Biskop *Swane*: »Vor synderlige Gunst tilforn! Vider, at Vi naadigst er tilfreds, at hæderlige og vellærde *Mathias Hildebrand* maa konfirmeres at være tysk Prædikant i Vor Stapelstad Christianshavn med saa Skjel, at den tyske Menighed og andre, hans Tieneste der sammesteds bruge ville, hannem i saa Maade tilbørlig Underholdning ville forskaffe, og Vi ei videre i Fremtiden derom vorde molesteret.«

Det blev da ordnet saaledes, at Froprædiken skiftevis var tysk og dansk, den danske Højmesse altid Kl. 9, den tyske Kl. 12 hver Søndag, og Aftensangen holdtes Kl. 2 og var altid dansk. Til Gengæld holdtes der en Ugeprædiken paa Tysk hver Torsdag. Det var *Rasmus Büssing*, der i denne urolig Tid opnaaede en saadan Ordning; men det varede ikke ret længe, inden han og Hildebrand røg i Totterne paa hinanden; der indgaves Klager fra

begge Sider, og Enden paa det blev, at Büssing nok skulde være Sognepræst, men Hildebrand i alle tyske Sager ikke »dependere« af ham, en sand Salomonsafgørelse!

Under Syvaarskrigen indvandrede imidlertid en Del Tyskere, og en stor Del af dem bosatte sig paa Christianshavn. Dette faldt denne Menighed og dens Præst, *Josias Lorch*, besværligt og syntes dem helt uretfærdigt, at de altid skulde have deres Højmesse efter den danske.

Denne *Lorch* var en i Flensborg født, anset og myndig Prædikant, som efter at have studeret ved tyske Universiteter udgav en Del lærde religiøse Skrifter. Men han var tillige en Mand, der forstod at færdes i højere Kredse, og det lykkedes ham derfor snart at faa vundet *I. H. E. Bernstorff* for den Plan at skaffe den tyske Menighed paa Christianshavn egen Kirke.

Den 28. Marts 1748 fik Menigheden Lov til at anlægge en »maadelig« Kirke, Pengene dertil skaffedes dels ved Kollekt over hele Landet, dels ved to Lotterier — derfor hed den længe »Lotteri-Kirken«, — og Grunden skænkede Majestæten af de tidligere kongelige Saltværkers Grund for Enden af Strandgade. Senere udvidedes denne Grund med det vestindiske Kompagnis Plads. Grundstenen blev lagt af Frederik den Femte selv d. 12. Juni 1755.

Tegningerne udførtes af den berømte Bygmester *Eigtved*, kendt for sine Arbejder ved Fredensborg, det første Christiansborg og Amalienborg samt sine Udkast til Marmorkirken. Han døde imidlertid allerede 1754, og det faldt i hans Svigersøns, Bygmester *G. D. Anthons* Lod at fuldføre Kirken efter Svigerfaderens Tegning.

Det var maaske godt, at det ikke var efter Anthons egen; thi han er mest bekendt derved, at han vilde have Børsens Taarn erstattet med en

Kuppel og Rosenborgs ene Spir nedrevet for at fremskaffe en Platform, hvorpaa Kongefamilien kunde souperere! Vi maa dog retfærdigvis erkende, at Anthon har holdt sig Eigtveds Tegninger efterrettelig, og at han siden er sluppet godt fra det smukke Spir, som 10 Aar efter, at Kirken var taget i Brug, blev hejst, og hvis Fløj og Knap opsattes den 30. Juni 1769 »under den behageligste Vocal- og Instrumentalmusique« i Overværelse af fire Mini- stre. Herefter holdt Tømrersvenden *Johan Vollmeister* en Tale.

Denne Tale, som er betegnende for Datidens Haandværksskik, blev trykt, og den lyder saaledes:

Als der Flügel auf dem Thurm der deutschen Friedrichs Kirche auf Christianshafen den 30. Junius 1769 feierlich aufgesetzt ward, hat nach wohlhergebrachtem Gebrauch diese Danksagungsrede und bei den gewöhnlichen Gesundheitens Wünsche in seinem und seiner Mitgesellen Namen unter dem aufgesetzten Flügel vorgetragen

JOHANN VOLLMEISTER

Zimmergesell.

Kopenhagen, gedruckt bei Nicolaus Möller, Königl. Hof-Buchdrucker.

Hier steht zu seines Stifters Ruhm
Der Fridrichs Kirchen Thurm!
 Schüzz, *ferner Gott*, dies Heiligthum
 Für Unfall, Brand und Sturm!

Es steige Dank aus Herz und Mund
 Frohlockend Himmel an!
 Und fernen Enkeln werde kund
 Was *Gott* an uns gethan.

Hier war ein öder leerer Ort
 Nur wenig Jahr zuvor,
 Wir sahn es — *Friedrich* sprach ein Wort,
 Da stieg die Kirch empor.

Recht Königlich und Väterlich
Führt Er das Werk hinaus,
Preist Christen, preiset *Friederich*
Für dieses Gotteshaus!

Doch Ihn berief des Höchsten Rath
Hinauf zum höhern Thron:
Drum überliesz Er Kirch und Staat
Dem König, seinem Sohn.

Wie glorreich folget *Christian*
Dem groszen Vater nach!
Wie herrlich hat Er das gethan
Was *Friedrich* uns versprach.

Da steht durch Seine Gnad und Gunst
(Wir segnen Ihn dafür)
Der Kirchenthurm, ein Werk der Kunst
Zu *Kopenhagens* Zier.

Nun legen wir die letzte Hand
Mit Fleisz an dies Gebäu,
Dasz es der Nachwelt noch ein Pfand
Von *Christians* Milde sey!

DIE GESUNDHEITEN.

I.

Leb *König*, Vater *Christian*,
Bisz Kind und Kindes-Kind,
Wie jetzt so mancher Unterthan
Dich sehn, und glücklich sind.

II.

Der Köninginnen Majestät
Werd Segen, Glück und Heil,
Was nur ein Christ von Gott erfleht
Je mehr und mehr zu Theil.

III.

Der *Kronprinz* und *Prinz Friedrich* Leb
Und jede *Prinzessin*!
Und unsers Königs Hausz umgeb
Der Schutz von Cherumbin.

IV.

Graf Bernstorff, unserm Kirchpatron
Mit Ihm der Weisen Zahl
Von Räthen um des Königs Thron
Viel Glück zu tausendmahl!

V.

Die *Aeltsten*, die der Kirch vorstehn,
Und diesen Bau regiert,
Begleite stetes Wohlergehen
Dies wünschen wir gerührt.

VI.

Dem Prediger nebst der Gemein
An diesem heiligen Ort
Folg *Gottes* Segen aus und ein
Bisz zu der Himmels Pfort.

VII.

Auf des *Baumeisters* Wohlergehn
Trinck ich von Herzens Grund.
Sein Ruhm, sein Name wird bestehn;
Der Thurm macht beides kund.

VIII.

Den andern Meistern insgemein
Nach Würden, Zunft und Amt
Soll dieser Wunsch gewidmet seyn,
Zum Wohlseyn allesamt.

IX.

Es leve *der Gesellen Chor*
Nach edlem Handwerksbrauch!
Und alle Künste stehn im Flor!
Und hiemit schliesz ich auch!

Under Kirken er murede Hvælvinger, der »ere lige saa højtidelige for det følende Menneske som lukrative for Kirkens Oeconomie«, idet der nemlig er indrettet Familiebegravelser.

I denne den tyske Frederiks-Kirkes Gravhvælving hviler saaledes Overhofmester *A. H. Moltke*, Kirkens første Patron, Kommandørkaptajn *I. H. Dum-*

reicher, Medlemmer af de adelige Slægter *Schack*, *Plessen*, *Bruun de Neergaard*, *Lowzow* og *Lerche*, af borgerlige f. Eks. Skibsbygger *Appelbye*, hvis Navn er knyttet til Christianshavn den Dag i Dag («Appelbyes Plads»), Præsterne *Lorch* og *Rasmus Fenger*, Ministeren *C. E. Fenger*, Historikeren *P. F. Suhm*, Admiral *Hooglant*, Grosserer *Jacob Holm*, Billedhuggeren *Stanley*, Medlemmer af Slægten *With*, og af Scenens Børn den geniale men letsindige *Preisler*, Kammersanger *Chr. Hansen* og Skuespillerinden Fru *Julie Hansen*, f. *Lumbye*, hvis Navn vil vække glade Minder hos mange endnu levende ældre. Adskillige Epitafier, deraf enkelte af *Wiedewelt*, pranger her.

Og paa den stille Kirkegaard udenfor, der er saa tilgroet, at den mest ligner en gammel hyggelig Have, har Stifteren af de Massmannske Søndagsskoler, Præsten *N. H. Massmann*, og den berømmelige Lærer ved den i sin Tid nærliggende Borgerdydsskole *Cleophas Svenningsen* fundet Hvile.

Da den tyske Garnisonstjeneste i Garnisons Kirke ophørte i 1819, henvistes al tysk Militærgudstjeneste til Frederikskirken, og Københavns Kommandant overtog Patronatet.

I 1832—39 samlede *N. F. S. Grundtvig* ved sin mægtige Personlighed sin store Frimenighed her til Aftensangstjeneste. Det var i denne Tid, han stillede sine Krav om Sognebaandsløsning og Præstefrihed. Men da Grundtvig var bleven Præst i Vartov, var Kirkens Guldalder forbi. Den tyske Menighed svandt ogsaa ind, og da der kun var 46 Medlemmer tilbage, nedlagdes den ved Reskript af 4. December 1886.

Ret pietetsløst lod man nu i en Aarrække Kirken forfalde og ligge hen — kun benyttet til Begravelsesplads. Kirkegaarden blev en Slags Lysthave for Lærerne ved den nærliggende Classenske Legat-

skole, og i selve Kirken tørrede man Tøj, ja, der var Folk, der satte deres Tykmælk op der!

Men i 1899 blev Kirken atter taget ind under den danske Folkekirke og sat i Stand; fra 2. Juni 1901 er den under Navnet *Christianskirken* atter taget i Menighedens Tjeneste; det var afdøde Arkitekt *Fritz Koch*, der ledede Restaureringen, og at Kirkepladsen omkring ogsaa blev smukt og pietetsfuldt sat i Stand, skyldtes væsentligt Konferensraad *Heides* Offervillighed.

Straffeanstalten med Taarn paa.

TREDIE AFSNIT.

BLANDT Forfattere, der er født paa Christianshavn eller for en Del af deres Liv har været knyttede dertil, er der adskillige, som har meddelt os deres Minder fra denne ejendommelige Bydel. Særligt nær knyttet til Christianshavn er saaledes *Andreas Nicolai de St. Aubain*, den under Mærket *Carl Bernhard* kendte Forfatter.

Han er Søn af Artillerikaptajn *C. A. de St. Aubain* og *Anna B. Buntzen*. Moderen var Datter af den velhavende og driftige Grosserer *Buntzen*, der ejede store Ejendomme paa Christianshavn, og hun maa efter hendes Breve, Sønnens Skildringer og de Traditioner, der lever i denne saa traditionsrige Slægt at dømme have været en ganske usædvanlig aandfuld, kærlig og dygtig Kvinde, en værdig Repræsentant for den Slægt, der tæller *Fru Gyllembourg* og *J. L. Heiberg* i sine Rækker.

I den Gaard paa Hjørnet af Strandgade og Torve-

gade, som Carl Bernhard og mange med ham fejl-agtig kalder »Christianshavns gamle Raadhus«, er han født i 1798. Han kom 8 Uger for tidlig og skildrer selv sit Udseende saaledes: »Mit Hoved var ikke større end et almindeligt Reinetæble, mit røde, karaibiske Skind (∴ Indianerhud) laa i dybe Folder omkring et usselt lille Legeme«. Hertil kom, at han kort efter Fødselen fik Kopper; men hans Moders utrættelig Kærlighed frelste ham: »Jeg har siden ofte hørt en gammel Tante fortælle om, hvor grueligt det havde set ud, naar min Moder havde baaret mig i sine Arme, fordi jeg ikke kunde finde Hvile paa mit Leje, og det grusomme boldne Utyske lagde sit Hoved op til hendes smukke Hals. Der skal en Moder til at gøre sligt. Ingen Kærlighed paa denne Jord er som hendes i Styrke og Op-ofrelse.«

Da Drengen voksede til, var det ikke underligt, at han saa sig godt om i den gamle Gaard, han fortæller os om de hvælvede Kældere, hvor der var Vinoplæg, de mange mørke Kroge med Kramper og Ringe i Loft og Vægge, og den ikke meget samvittighedsfulde Vintappersvend, der hidsede den livlige Drengs Fantasi med de underligste Historier om Fængsler og Pinesteder. Ogsaa oppe i de høje, gamle Stuer fik Drengen sin Fantasi i Bevægelse, og navnlig var der ved Siden af hans Soveværelse et mystisk stort Rum uden anden Belysning end den, der kom ind fra en Loftsluge med to smaa Glasøjne i. En Maaneskinsnat sneg han og Broderen sig derind, og man forstaar den Rædsel, der greb de to Dreng, da de i det sparsomme Lys, Maanen kastede ind gennem Glasøjnene, pludselig saa sig omringede fra alle Sider af bevæbnede Kæmper. Kammeret var nemlig Munderingskammer, og paa Knager langs Væggene hang øverst en Chakot, tæt derunder Trøje, Bukser og Støvler; i Mørke var

det nok til at jage de to skrækslagne Drengene paa vild Flugt.

Fra Vinduerne i det gamle Hus iagttog Drengene Livet paa Gaderne: »Nogle lange, smalle Amager-vogne, fyldte med Kaalhoveder og Grøntsager og kørte af værdige Amagere, der saa ud som hollandske Portrætter, om Vinteren deres firkantede, brogede og blomstermalede Slæder, der lignede store Børnesenge med høje Toppe paa Hjørnerne, mange-farvede Hynder og en Mængde Bjælder paa Hestene, nogle Bønder- og Arbejdsvogne, saa Kareter, men ikke mange Fodgængere Men, hvad der den Gang gav Gaderne en vis Livligheds Interesse, var de mange forskellige Dragter, som nu efterhaanden er forsvundne, lige fra Amagernes gamle hollandske Klæder og deres kønne Fruentimmerdragter, som var en yndet Forklædning for Damer paa alle Maskerader, fordi den hævede Skønheden saa meget, til de mange Bønder- og Matrosdragter, der var forskellige, de første for hvert Amt i Landet, de sidste for hvert Land i Verden. Tjenestepigerne bar deres Provinsdragter, gamle Mænd gik med Fortidens Moder, Kinesere, Jøder, Polakker, Bøhmere saa man hyppig i deres Hjemstavn's Dragter, næsten enhver havde sit særegne Snit.«

Og foruden alt dette brogede Liv havde Drengen Udsigt til Legetøjshandlerens Vindue paa den anden Side af Gaden med de i Forhold til Nutidens Begreber højst beskedne Herligheder af Paaskelam og Fastelavnsris. Naar saa Ilden brændte i Dagligstue-kakkelovnen i Tusmørket, fortalte Moderen Eventyr, sang for Børnene og spillede paa Harpe dertil. Saa stillede Drengen sig, saa at han baade kunde se sin Moder, hvem han syntes, det klædte saa smukt at spille paa Harpe, og Legetøjshandlerens Vinduer — det var Eventyret i dets fulde Glans, en

Barndomsskat, der bevarede sit Billede levende i hans Hjerte, til han som gammel Mand satte det sit Taknemlighedsminde paa Papiret.

Men det festligste Skuespil, han fra sit »gamle Raadhus« blev Vidne til, hændte en Søndag Morgen i Februar. Der kom et tæt Fortrav af simple Folk, derpaa fulgte en stærk Afdeling af Hestgarden i de smukke Uniformer, og de marcherede op udenfor Huset. Trompeterne blæste dæmpede Toner, Paukerne genlød i hule og taktmæssige Slag, to kongelige Herolder holdt midt i Kredsen i deres purpurrøde Fløjlskapper og med det danske Vaaben baade for og bag, Strudsfjer i Hattene og forgylde Heroldstave i Hænderne.

Den ene af dem fremtog et Dokument og oplæste med ensformig Røst en lang Remse, som ingen kunde forstaa et eneste Ord af, men som alle lyttede til med den største Ærbødighed, selv Hestene rørte ikke et Lem, og de høje Gardere sad i deres gule Køllerter, med de blanke Hjelme med de lange, sorte Hestehaler ned ad Ryggene. Da Herolden var færdig, lød Musikken igen, og det maleriske Optog drog videre for paa alle Torve og foran alle kongelige Bygninger at proklamere, at Hans Majestæt den første Torsdag i Marts i højtidelig Procession vilde begive sig til Højesteret for selv at dømme i Retten.

Men for Drengens Fantasi var det en Fest, foranstaltet til Ære for hans Fader, den stolte og tapre Artilleriofficer, hvem han saa op til i sønlig Beundring, og for det gamle Hus, der havde fyldt hans Tanker og Barnesind med mange brogede Billeder. Det gav Huset endnu større Glans, og i den Belysning stod det endnu, da »den gamle Herre« skrev sine Barndomserindringer.

Skønt imidlertid Carl Bernhard i fuldt god Tro og i Overensstemmelse med en fra Slægt til Slægt og

fra Ejer til Ejer nedarvet Tradition mente, at dette smukke og statelige Hus var *Christianshavns Raadhus*, har seneste Dages Forskning taget denne Glorie fra det; men heldigvis behøver Huset den ikke, dertil har Carl Bernhard selv bidraget ved sine Minder.

Aarsagen til, at Huset ikke kan være Christianshavns gamle Raadhus, maa simpelthen søges deri, at Byen aldrig har haft noget Raadhus. Da Christian d. Fjerde gav *Johan Semb* Ret til at grundlægge Christianshavn dels som en Art Fæstning, dels som Købstad særlig beregnet for Skibsfart og Søhandel, lovede han de Folk, der vilde forpligte sig til at udfylde Byggepladser paa den paa et endnu eksisterende Grundrids nærmere angiven Maade, en Del Begunstigelser, vi tidligere har omtalt, men som sagt trak det længe ud med Bebyggelsen, skønt Kongen ogsaa havde lovet Byen Selvstyre med egen Borgmester og eget Raad.

Det fik Byen ogsaa. I lange Tider gav denne forskellige Ledelse af to hinanden nærliggende Byer, som havde saa mange Interesser fælles som Christianshavn og København, Anledning til Misforståelse, saa at de laa i idelig Strid med hinanden, indtil endelig Kongen tabte Taalmodigheden og Statskollegiet d. 15 Oktober 1674 besluttede, at »Christianshavn skal herefter være udi vor kongelige Residensstad Kjøbenhavn indkorporeret og indlivet.«

Det laa jo nu nær at antage, at Byen, naar den havde egen Borgmester og Raad, ogsaa maatte have eget Raadhus, og naar man har udpeget den omtalte Hjørneejendom som Raadhuset, maa det rimeligvis dels være, fordi den havde et saa stateligt Udseende, dels fordi der en Gang har boet en Borgmester i den, som muligt for Nemheds Skyld har ladet enkelte mindre Sager afgøre i sit Hjem. Men

Hovedargumentet *imod*, at Bygningen har været Raadhus, er tilstrækkelig fældende, idet en Borgmester paa Christianshavn saa sent som i 1672 klager over det uheldige i, at *Byen ikke har noget eget Raadhus*. Havde den ikke det i 1672, har den selvfølgelig ikke heller faaet det i de to Aar, inden Indlemmelsen i København, to Aar, i hvilke man stadig laa i Forhandlinger og Overvejelser angaaende denne Sammensmæltning.

Det eneste, der saa staar tilbage, er Carl Bernhards Meddelelse om, at Herolderne blæste Højesteret ind foran Gaarden. Men det er ikke Bevis for, at det var Raadhuset eller rettere den Gang havde været det; thi Herolderne gjorde Holdt foran alle de vigtigere Gadehjørner i Byen, og dertil kan man sikkert regne den den Gang stateligste Bygning paa Christianshavn, hvor Gadelivet netop pulserede stærkest, da den jo laa lige paa Vejen til Knippelsbro.

Den gamle Gaard har sikkert været i velhavende Næringsdrivendes Eje, en Tid Bryggergaard, en Tid i Vinhandlers Eje, og den har huset baade Borgmestre og Raadmænd, som jo netop valgtes blandt det velhavende Borgerskab.

Men selv om det ikke er Raadhuset, som aldrig har eksisteret, er det en Bygning, vi bør værne om og bevare baade for dens ejendommelige Skønheds og for dens Minders Skyld.

En anden af *Carl Bernhards* Barndoms- eller rettere Ungdomserindringer knytter sig til en anden Bygning paa Christianshavn, nemlig *Tugthuset*.

Det var en Dag — Onsdag d. 24. Juni 1817, — at han sad i sine Forældres Hjem, der nu var flyttet nærmere Volden, og læste til Studenterexamen. Han overraskedes da ved Lyden af en stærkt galopperende Hest ned mod Volden. Kort efter kom en

anden lignende Mand til Fods og noget bag efter ham to Soldater med fældede Geværer.

Det viste sig, at der var udbrudt *Oprør i Tugthuset*, og de første Mænd var Flygtninge herfra.

Carl Bernhard fortæller nu, at Oprøret var blevet angivet i Tide ved Forræderi blandt de sammensvorne, saa at kun disse to var undslupne, men endnu var der fuldt Oprør inde. Drengen ilede hen paa Torvet, og der saa han »Kay Lykkes gamle Palæ, som blev inddraget under Kronen af Frederik den Tredie« ligge for sig i skummel Majestæt.

Det er et mærkeligt Uheld, at Carl Bernhard, som ellers er en paalidelig Fortæller, atter her er gaaet galt i Byen med sin Angivelse af en gammel Christianshavns-Bygnings Oprindelse; thi denne Gaard har næppe været Kay Lykkes, hvad vi senere skal komme tilbage til, naar vi er færdige med Oprøret.

Gaarden indtog da som nu den ene Side af Torvet, var tre Etager høj, havde i Midten en Kirke med lange, buede Vinduer og et Taarn med Spir over Taget. Ud imellem de tilgitrede Vinduers Stænger stak forbitrede og forvredne Ansigter, eller der kom Hænder, der slyngede Murstensbrokker og Værktøj ned imod Menneskemængden paa Torvet. Der hørtes et Kaos af Stemmer, Kvinders og Mænds imellem hinanden, de brølede og hvinede.

I lang Tid havde Fangerne forberedt Oprøret; i 1815 ved Frederik d. Sjettes Kroning havde det allerede ulmet. En stor Sammensværgelse var stiftet. Alt, hvad Fangerne kunde faa fat i — Træstumper, Blikstykker, Uhrfjedre -- tjente dem til Værktøj, de havde faaet lavet Hovednøgler, og de korresponderede ved en Slags »optisk Telegraf« ved Tegn, ligesom de skrev til hinanden paa Lærredsstumper med deres Blod. Raspetræet lavede de til Køller, og de gravede Miner dybt ned i Jorden,

idet de tænkte paa at underminere Tugthuset og ad underjordiske Gange at slippe ud i det frie. De fantaserede allerede om den vundne Frihed. En vilde hjem til sin Slægt, en vilde tage Landauer og køre i Dyrehaven, en anden vilde nedsætte sig som Haandværker o. s. v.

De underligste *noms de guerre* havde de: Slag-lille-Fanden, Peter Bajads, Jøde Moses, den tyske Skrædder, Bertel Rivejern, Peter Vovehals, Søren Gammelmand, Stine Kuniggunde, Pumpe-Juliane og Pjalte-Ane, der havde boet paa Pjaltensborg.

Snart rykkede Infanteri-Regimentet fra Christianshavns Kaserne frem i Stormskridt, og de fordeltes i Vinduerne i Husene rundt om, og nu kom Artilleriet, tre Kanoner svingede ind paa Torvet og modtoges med Hurraraab af Fangerne.

Nu faldt et Skud fra et Gevær, og kort efter kommanderedes der »Fyr!« med Kanonerne. Snart glimtede det over alt, og Hovederne forsvandt skyndsomst fra Vinduerne. Selvfølgelig var der mødt frivillige, deriblandt en Slagter. Ved det tredie Kanonskud vældede en tyk Røg ud fra Taget. Det viste sig dog, at Ilden kom indefra, idet Fangerne selv havde antændt den. Snart stod Taarnet i lys Lue, og Bygningen stod ikke til at redde.

Slagteren saa en Mand komme ud paa Taget. Han sigtede og skød. Manden styrtede forover og blev hængende som død i Taglugen. Desværre havde Slagteren taget fejl. Han havde dræbt en Straalemester ved Brandkorpset.

I det hele rantes kun tre Mennesker. En Fange blev saaret i Knæet, medens han helt inde i sin Celle sad ved sit Arbejde for derved at dokumentere sin Umeddelagtighed i Oprøret, og et Skud ramte en anden Fange, »Vildtyskeren«, da han var i Færd med at opsøge en Kollega i det Haab

at kunne slaa ham ihjel. Han faldt om og brændte op.

Nu kom selve Kong Frederik den Sjette med hele sin Adjutantstab og Lakajer ridende fra Frederiksberg Slot, og det har sikkert været et ejendommeligt Skuespil med den brændende Bygning, det meget Militær i straalende Uniformer og den ængstede, stadig skiftende Menneskemasse.

Carl Bernhard slap ved Hjælp af en Bekendt, der var Officer, ind i Fængselsgaarden. Her laa Fangerne plat ned paa Maven i lange Rækker, bundne paa Hænderne, Soldater med skarpladte Geværer bevogtede dem, og enlige Tranlamper oplyste det triste Skue.

Af og til styrtede brændende Mure sammen, Luerne slog højt i Vejret. »Lig ned der!« var den eneste menneskelige Lyd, der hørtes, naar en af Fangerne rørte sig, og et Slag med Kolben hjalp til at gøre Opfordringen eftertrykkeligere. Saa raabtes Fangerne op ved Navn, en for en kaldtes de for Standretten, »det frygtelige Tribunal, der havde Liv og Død i sin Haand«. Kongen havde ladet Statsraadet kalde, Standsrettens Domme blev hurtig stadfæstede. Syv Forbrydere var dømt til Døden og skulde henrettes næste Formiddag.

Saa meget fortæller *Carl Bernhard*, og han ender med at meddele om Henrettelserne, der fandt Sted i de andre Fangers Nærværelse.

Vi skal nu høre, hvilke Indtryk en anden dansk Forfatter, *Thomas Overskou*, har fra den Gang, han som Barn var Fængslets Genbo i Dronningensgade. Han var født d. 11. Oktober 1798 længere henne i Gaden i en Kælder lige overfor Frelser's Kirke, og hans Fader var den Gang Mestersvend ved Sukkerrafinaderiet »Unionen«, der laa i Strandgade, hvor senere Ankersmed *Caspersens* Jernstøberi fik Plads.

Kort efter Drengens Fødsel flyttede Forældrene til Nr. 60, lige overfor Fængslet. Hvor fattigt det har været, kan enhver bedømme; thi Huset ligger der endnu. Det var paa anden Sal, Familien boede, og fra Vinduerne her iagttog Drengen naturligvis med levende Interesse Gadens Liv. Indgangen til Forbedringshusafdelingen var da der i Gaden, og man saa ofte, hvorledes Fangerne efter udstaaet Straffetid gik fra »Huset«, og, naar de var komne ud af Porten, stillede sig paa Gaden og gav de tilbageblivende Kammerater, som leende og vinkende stod bag Jernstængerne, et Hurra til Afsked, ikke sjældent med Tillæg af det staaende Raab: Bare Farvel *saa længe*, for jeg har ikke gjort det værre, end jeg kan komme igen!

To Dage om Ugen var der stort Spektakkel; saa kom de inddømte Forbrydere, omgivne af Vægttere med Morgenstjerner, fra Politikamret og blev anbragte i Fængslet. Var Toget langt, aabnedes det sædvanligt af et Par »røde Engle« (Politibetjente) i røde Kjoler med grønne Kraver og Opslag, gule Benklæder, »Zugstøvler«, trekantet Hat og en Stok, der stadig var i Bevægelse mod den hujende og pibende Sværm, som fra alle Sider trængte paa for at se Synderne og længe efter, at disse var slupne ind af Porten, bølgede frem og tilbage i Gaden, leende og skraalende op til de Vinduer, hvor de ældre Fanger var stimlede sammen.

Det var ikke sjældent, at Drengen blev Vidne til Tumulter, og de har præget sig dybt i hans Erindring. Han fortæller: »Det var blevet befaleet, at Fangerne herefter skulde spinde paa Skotrokke, og dette satte dem i et saadant Raseri, at de stormede fra det ene Arbejdsværelse til det andet, brød Rokkene i Stykker, kastede dem under Brølen og Piben i Fingrene i smaa Stumper ud af Vinduerne

og ned paa Gaden og gjorde Forsøg paa at brække Jernstængerne løse for selv at komme bagefter.

Rygtet om dette Oprør udbredte sig snart over hele Byen; støjende Skarer strømmede til, Gaden myldrede med Mennesker, en halv Snes Soldater, der var kaldt til fra Amagerports Vagt, blev saaledes borte i Stimmelen, at kun Bajonnetterne glimtede inde i den, og Flokke af »de røde Engle« arbejdede sig bandende og bankende frem med enkelte af de ustyrlige Urostiftere, som var paagrebne og skulde føres til en anden og sikrere Forvaring, men blege af Forbitrelse, skraalende og skældende satte sig til Modværge.

Min Moder, der forudsaa Faren, hvis det lykkedes den forvorpne Horde at faa Jernstængerne brudte løs, var meget angst, græd, vred Hænderne og ønskede, at Fader dog bare snart kunde slippe hjem; jeg stod ved Vinduet hos en Arbejdsmand *Ole Ovesen*, der var kommet op for at være hende til Hjælp, og faldt i Stave over den skrækkelige Rumor, men ikke mindre over en svær Matrone, som han viste mig, at der ovre i selve Børnehuset stod ene bag Jernstængerne i et Vindue og ganske rolig betragtede det hele.

Hun var nemlig ved daglig Omtale blevet mig en stor Mærkværdighed, men hidtil havde jeg kun skimtet hende, naar hun af og til kom til det lukkede Vindue, nu saa jeg hende tydeligt, da det var aabent, og Jernstængerne kun gik paa langs. Det var — *Mutter Messing*, saaledes kaldet, fordi hun efter den store Ildebrand havde staaet i udbredt Handelsforbindelse med en talrig Bande, der stjal Metal. Den Dristighed og Klogskab, hvormed hun havde drevet sin Næringsvej saaledes, at hun var en velstaaende Kone, da hun blev arresteret, havde gjort hende meget kendt iblandt Almuen og i Børnehuset sat hende i en saadan Anseelse, at hun

med Opsynets Vidende paa det store Arbejdsværelse holdt Udsalg af Fødevarer og Brændevin for de andre Fanger, hvem hun havde vidst at give en saadan Respekt for sin Person, at ingen af dem under hele den vilde Tumult kom til hendes Vindue, hvorfra hun uforstyrret var Tilskuerinde, indtil Stuerne var besat med Vagt og Gaden ryddet. Saaledes saa det ud med Fængselsvæsenet den Gang!»

Efter nu at have hørt, hvad disse to Forfattere selv mindes fra deres Barndomsliv i Tugthusets Nærhed, skal vi se lidt nærmere paa dets Historie.

Efter at det gamle »Børnehus«, som *Christian d. Fjerde* havde oprettet 1619 ved Helligaandshuset (»Helligaandshospitalet«), fuldstændig var ophørt at fungere, og efter at man i Krigens Dage helt syntes at have opgivet at drage Omsorg for Samfundets Stedbørn, skænkede Kong *Frederik d. Tredie* en Bygning paa Christianshavns Torv til at benyttes som det Børnehus, der i Henhold til hans Forordning af 18. Marts 1662 skulde oprettes.

At denne Bygning skulde have tilhørt den ulykkelige Ridder *Kay Lykke*, er der aldeles intet, der hjemler udover de mange upaalidelige Sagn, der opstaar, — Guderne maa vide hvorfra og hvorledes.

Dette Hus blev bestemt til Optagelseshjem for forældreløse, fattige, ulydige eller vanartede Børn, men tillige skulde det benyttes som Tvangsarbejdsanstalt for arbejdsføre Erhvervsløse og Strafanstalt for Forbrydere, særlig Kvinder, der havde gjort sig skyldige i Kønsforbrydelser eller Tyveri.

At denne Sammenblanding af ærlige og uærlige, naar Adskillelsen ikke strængt kunde gennemføres indenfor Fængselets Mure, var uheldig og maatte medføre Uroligheder og Fordærvelse, er i høj Grad indlysende, selv om man i hine Tider og langt

senere brugte strænge Disciplinærstraffe med »Ris paa Kroppen« og Tamp som Hovedmidler.

Senere hen tillodes det endogsaa Forældre at indsætte genstridige Børn i Børnehuset, f. Eks. unge Piger, der ikke vilde gifte sig med den, Forældrene ønskede, og det hændte undertiden, at Forældrene »glemte« Børnene der inde, et enkelt — og vel nok det værste — Eksempel haves paa, at en ung Pige, som blev indsat, da hun var 15 Aar, først slap ud, da hun var — 51 Aar!

Det er *Struensees* Fortjeneste, at han i 1771 ophævede denne Forældrenes meningsløse og barbariske Ret til at indsætte Børn der.

Beskæftigelsen derinde var fra Begyndelsen af at spinde og væve Klæde, Lærred, Bay, Særdug, Sejldug og Ulmerdug, saa at man forsynede hele Københavns og Helsingørs Besætninger med Klæde; senere, da Fængselet ligefrem benyttedes som Strafanstalt, blev der ogsaa indrettet Rasphus i Kældrene, hvor Fangerne raspede Farvetræ; men efterhaanden lærte man at benytte de enkelte Fangers Arbejde paa højst forskellig Maade.

Det ses saaledes, at i 1813 blev der spundet og vævet Uld, Bomuld, Hør, lavet Strømper, og syet Støvler, deriblandt ogsaa til Kavalleriet, fremstillet Sko, Træsko og Trætøfler, syet Beklædningsgenstande af alle Slags til Militæret, Lagener, Tornystre, Brødposer, Kugletasker, Fouragesække, Chakot'er, skaaret Kamme, flettet Kurve, lavet Messingstifter, slebet Kobberplader til Kobberstikning, lavet Gigtringe, Ravlokke, Ravsigneter, Beslag til Piber, Guldringe, Brystnaale, Uhrnøgler og Kæder, Penneknive, Messingskruer, Gardinkroge, Sølvknapper, Knapper til Stokke, og endda blev der oprettet Maskin- og Smedeværksteder.

Blandt de mere sjældne Ting, der blev fabrikeret, kan nævnes 16 hele Pianoer og alle de mindre

Dele til 83 Instrumenter og Finerskæring af forskellige Træsarter.

I en Skrivelse af 1781 fra Børnehusets Inspektør, den ansete *Johan Oest*, en Mand, hvis Navn paa Grund af hans humane Sindelag skal nævnes med Ære, omtales Livsfangen *Jacob Poulsen*. Han var i sine unge Dage bleven grebet af religiøse Skrupler og fandt denne Verden altfor fuld af Usselhed til at ville forblive i den; for at »præparere sig til en salig Død« fandt han d. 22. April 1767 paa det mærkelige Middel at kvæle et Barn i Stjernholm Amt i Aarhus Stift. Han blev dog benaadet for Dødsstraffen, men blev brændemærket og skulde indespærres paa Livstid, ligeledes skulde han fejre Aarsdagen for sin Forbrydelse ved hele sit Liv paa denne Dag at kagstryges, og denne Straf udstod han i de 7 første Aar.

Han var den første Rasphusfange, der indsattes paa Christianshavn, og hans Anbringelse satte den gode Oest baade i Forlegenhed og Ængstelse. Han skrev derfor og meddelte, at han kunde anbringe ham i et særligt Rum i Daarekisten, som den Gang ogsaa var paa Børnehuset, men spørger: Kan han betros Rasp, Økse og Mukkert? Vilde disse Redskaber i et desperat Menneskes Haand ikke blive livsfarlige for andre? Skal han i Kirke og til Alters alene eller i Forening med de andre Lemmer? Skal han have Renlighed og Klæder, naar han behøver det, eller skal han holdes som et umælende Kreatur? Skal han i Sygdomstilfælde paa Sygestuen, eller skal man uden Hjælp lade ham krepere?

Denne samme Fange, som indjog den brave Inspektør saa megen Skræk, blev senere hans bedste Støtte, idet han en Snes Aar efter blev Justitssergeant paa Børnehuset. Og hermed hænger det

i Følge den ovenomtalte Skrivelse saaledes sammen:

Han blev indesluttet i et dertil indrettet gyseligt Fangehul om Natten, om Dagen i et andet, som havde Lysning, for at han kunde se at raspe. Han var imidlertid saa flittig, at han stadig leverede mere Arbejde, end der blev forlangt af ham. Han bad bestandig til Gud og viste oprigtig Anger, søgte ofte Herrens Nadver og førte et stille Liv for sig selv uden at indlade sig med nogen af de andre Fanger. »Over denne Opførsel, som er rar i dette Hus, blev enhver opvakt til Medlidenhed med ham og rakte ham Haanden for at lindre hans haarde Kaar«, siger *Oest*; men ved denne Adfærd paa-drog han sig sine Kammeraters Misundelse og Had, skønt han aldrig »destingueredes« fremfor de andre Fanger.

Han fik nu Lov til at forrette Husgerning for Funktionærerne i sin Fritid og gjorde dette til Tilfredshed. En Gang, da der manglede gult Raspetræ, raspede han paa en Dag 120 Pund, skønt andre Fanger krympede sig ved at raspe 20 Pund om Dagen. En anden Gang kom der blind Allarm om Ildløs i en Skorsten paa Børnehuset, og *Jacob Poulsen* krøb da op paa Taget og gjorde de bedste Anstrængelser for at slukke den formentlige Ild. Med Livsfare rensede han engang den Afløbsrende, der gik fra Vaskeriet ud til Kanalen, alle mente ham kvalt under Jorden, men efter tre Kvarters Forløb kom han uskadt ud af Mundingen ved Kanalen.

En anden Fange, *Diedrich Rubst*, nægtede engang at arbejde og barrikaderede sig i sin Celle, slog efter Raspemesteren, saa Vinduet knustes, klædte sig nogen af og rev sine Klæder i Stykker. Saa hentede *Jacob Poulsen* sin Mukkert, slog Døren ind og angreb den anden som en Love. Denne

slap fra ham og løb splitternøgen ad Porten til, men Jacob løb efter ham, fik ham fat og holdt ham, til han blev bunden. Og saaledes var han flere Gange til Hjælp overfor balstyrige Fanger.

Senere brugtes han til Opvartning for en Del Delinkventer, af hvis Sindelag man ikke havde det bedste at haabe; og han var da en af de faa, der ikke hentede Brændevin til de andre. Han sparede efterhaanden saa mange Penge sammen ved sin Hjælpsomhed, at han gik klædt som »en anstændig Borgermand«.

Inspektøren vilde derfor gerne have haft ham benaadet; men det afskyelige Brændemærke i Panden vilde umuliggøre hans Eksistens udenfor Fængslet. Det lykkedes derfor Inspektøren at faa ham ansat som Justitssergeant, og som saadan var han ham til Nytte til sin Død.

Jacob Poulsens Skæbne er ret betegnende, fordi den giver os Oplysning om de uheldige Forhold, at Fangerne paa Grund af Anstaltens Pengemangel sattes til at passe paa hinanden indbyrdes, ja endog brugtes til at *straffe* hinanden.

Man vil af det ovenfor fremstillede let se, at der i og for sig ikke er noget særligt utroligt i *Thomas Overskous* Fortælling om, at »*Mutter Messing*« handlede med Brændevin til de andre Fanger. Det var umuligt at forhindre det, fordi Fængslets Tilsyn var saa slet, hvilket atter skyldtes, at der manglede Penge til at bestride Opsynsmænds Løn med. Naar en Fange derfor skulde have Prygl, beordredes en anden Fange til at besørge det, og det er jo paa Forhaand givet, at et saadant Forhold var uholdbart. Men i hvor langt højere Grad uheldigt var det saa ikke, naar en Mandsfange fik Ordre til at give en kvindelig Medfange en Dragt Prygl, hvad der hyppig hændte, fordi Kvinderne var trodsige og ikke vilde læse paa deres Religionslektier.

Særlig misligt var det ogsaa, at Embedsmændene undertiden ikke stod paa den bedste Fod med hinanden, navnlig synes Præsten og Inspektøren hyppig at have været Uvenner, hvad der ses af adskillige gensidige Klager. Navnlig var det Tilfældet, da den tidligere Kinapræst, *Simon Jacob Omann* i 1799 afløste *Michael Frederik Liebenberg* som Præst.

Denne *Omann* maa have været en usædvanlig krakilsk Person. Han er grov mod Personalet og klager idelig over det, skønt han selv saa at sige aldrig kommer i Skolen og katekiserer. Han tager Fanger med ind paa sit Værelse, og naar de er løsladte, giver han dem Adgang til sig i Tugthuset, hvorved det lykkes dem at bringe Forbindelse i Stand mellem Fangerne og Omverdenen.

Af Mangel paa Plads kunde man ikke holde de forskellige Arter — de ærlige og de uærlige — fra hinanden, og heller ikke Kvinderne kunde holdes fra Mændene. Det er derfor intet Særsyn, at en Kvinde besvangres inde i Tugthuset, og Opsynet er stadig paa Jagt i alle Smuthuller for at hindre Mænds og Kvinders intimere Samliv. Det er da intet Under, at Masser af Sygdomme grasserer blandt de ulykkelige Mennesker derinde; om ordentlig Pleje kunde der fornuftigvis ikke blive Tale. Næsten allerværst var det med Drikkevandet, idet det i smaa Portioner maatte hentes ovre ved — Holmens Kirke! Det kogtes da i Sygehusets Kælder, og der skulde Fangerne selv hente det til Vask og The hver Morgen Kl. 10. Naar de saa strømmede sammen, fandt der hyppig Uordener Sted, og der blev Lejlighed til Stævnemøder, Smughandel med Brød og Brændevin o. desl. Fangerne led ogsaa af Kulde og Sult; intet Under, at de tit saa deres Snit til at undslippe; naar de saa kom igen,

skulde de have Prygl, og dette gav atter Anledning til Støj og Mudder.

Stanken fra Sygehuset kunde mærkes helt ud i Gaarden; Maden var frygtelig. Da saaledes noget Lammekød i 1772 var konfiskeret paa Torvet som fordærvet, blev det overgivet Spisemesteren ved Christianshavns Fængsel, for at han kunde tilberede det til dem, der laa paa Sygehuset. Det var jo dog Lammekød! Aaret efter blev 19 Tønder »bedærvet« Torsk overgivet til Tugthuset. Det er derfor ganske forklarligt, at Tugthuset i den tidligere omtalte Inspektør *Oests* Tid aldrig var frit for Dysenteri, Plet- og Inflammationsfebre o. l. Sygdomme. I Maj-Juni 1770 døde ikke mindre end 103 Personer bag Tugthusets Mure.

Der var dog Tider paa Aaret, der bragte en Smule Lys ind til Staklerne. Fastelavns Mandag og St. Hansdag var Fridage, da trakteredes Lemmerne med Brød og Øl. Fastelavns Mandag klædte de sig ud, det vil sige, at Kvinder og Mænd skiftede Dragter og drog om i Anstaltens Gaard og sang for Penge ved Funktionærernes Døre. Dette syntes Præsten *Lange* ikke om, men da han klagede derover, gav *Oest* ham Svar paa Tiltale i følgende kraftige Vendinger: »Præsten alene holder sig op over alle Ting, der ikke findes i Bibelen, og gælder ingen i hans Øjne uden alene det Mariner-Ansigt Delinkventinden *Johanne Michelsdatter*, som dog i andres er en stor Kanaille og Hykler. Det var at ønske, at aldrig nogen Præst boede her i Huset; thi da hans Embedsforretninger er meget magelige, bliver saadan Mand doven, og for at faa Materie til at sige noget om Søndagen, bekymrer han sig om alle smaa Ting, der passerer.«

Men til Fastelavnsløjerne indfandt der sig ogsaa en Mængde Tilskuere fra Gaden, saaledes ankom i 1776 en Mængde »Pøbel og Kanailer«, som brød

Porten op og trængte ind i Gaarden, hvorfra den med Militærmagt maatte fjernes. Først 1778 blev det forbudt fremmede at komme ind, dog maatte de komme i Kirken til Gudstjeneste om Søndagen. Ogsaa dette gav Anledning til Forbindelse udadtil.

I 1779 erklærede en Dag alle de uærlige Fanger, at de ikke vilde raspe, og mærkeligt er det, at Opsynet i Følelsen af sin numeriske Underlegenhed ikke vovede at straffe dem, men maatte tale dem til Rette. *Oest* udbryder ogsaa i sin Fortvivlelse: »Det er en besynderlig Guds Styrelse, om det i Tiden gaar godt!«

I 1786 indtraadte der ved en Anordning nogen Bedring, idet det bestemtes, at ingen, der var befængt med Kønssygdomme, maatte indlægges paa Sygestuen, ligeledes maatte blinde, gamle og affældige Betlere ikke anbringes der, og dog lyder endnu de trøstesløse Ord: »Det forholder sig i alle Maader med Sygestuerne saaledes, at den friske af Stank maa krepere, langt mere de, som allerede er helt raadne!«

Raaheden breder sig fra Lemmerne til Opsynet, og det behandler Fangerne brutalt. Spisemester *Poulsen* var særlig raa; Mester *Schmidt* endnu værre. Da denne sidste en Søndag Eftermiddag saa Fangerne lege i Gaarden, forbød han det. En Fange, *Niels Benetzen*, erklærede, at det var en uskyldig Fornøjelse, hvorover Mesteren blev saa rasende, at han slog ham med knyttet Haand saa mange Slag i Hovedet, at Blodet flød, og Inspektøren maatte til for at skille dem ad.

Gurine Malvig, der var Livsfange, kom op at skændes med sin Lidelsesfælle, *Karen Marie*, om, hvem der først skulde have sin Kaffepotte paa Ilden. Da *Schmidt* hørte det, blev han saa rasende, at han uden at undersøge Sagen gav den ulykkelige *Gurine* 25 Slag Tamp. Tampen var saa svær,

at Ryggen allerede ved de 8—9 første Slag blev helt sort og somme Steder gik itu, saa at det røde Kød var at se. *Gurine* gik til Doktoren, der gav hende en Lægeattest og smurte hende med Salve. Dog vilde Mester *Schmidt* ikke fritage hende for Arbejdet, men »sparkede hende for Rumpen«. Hun maatte da sælge noget af sit Tøj for at købe sig fri. Dette skete i 1799. Blandt andet herskede ogsaa den stygge Skik, at Fangerne selv maatte begrave de døde, og Mordere skulde køres bort paa Rakkerens Skuffe. Den Slags Transport gav altid Anledning til Raahed og grimme Optrin.

Ogsaa var der andre Opsynsmænd, der var uheldige, som f. Eks. Portneren i 1806, der for at tjene Penge og staa sig godt med Fangerne solgte Brændevin til dem i store Rationer.

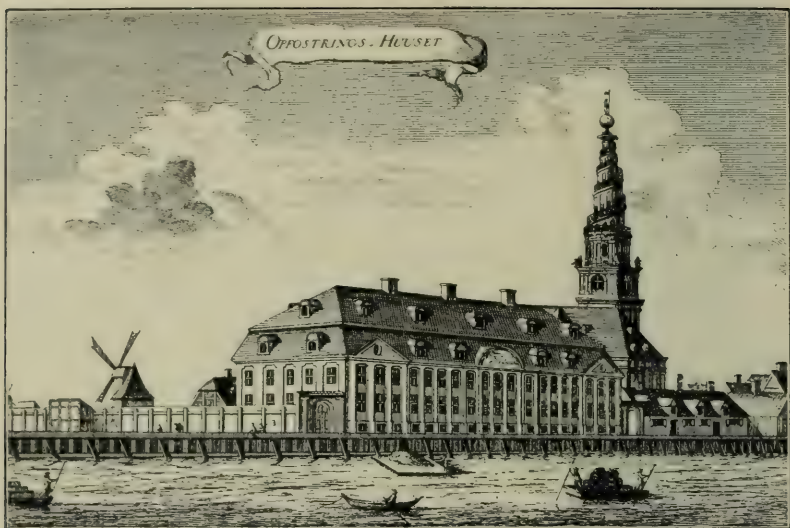
Antagelig vil de her anførte Eksempler paa Livet i Fængslet give et tilstrækkeligt Billede, paa hvis Baggrund man forstaar de Forhold, der Gang paa Gang drev de ulyksalige til Tumulter og Oprør og sidst medførte den alvorlige Revolte, *Carl Bernhard* har omtalt, og som endte med Tugthusets Brand.

En fortræffelig Skildring af Enkelthederne i denne Affære er for nylig givet af cand. juris *Andreas Buntzen*; det vil derfor være tilstrækkelig at henvise til denne livlige og dygtigt skrevne Bog, hvori man faar alle de Oplysninger, man kan ønske sig.

I 1790 ophævedes Børnehuset, og Anstalten blev udelukkende en Arbejds- og Straffeanstalt. Efter Oprøret blev Fængslet opbygget igen, men mistede sit Taarn. I 1864—65 skete den vigtige Forandring, at der efter Justitsraad *Nebelongs* Tegning opførtes en særlig Strafanstalt for Kvinder paa Grunden lige overfor Frelsens Kirke, hvor tidligere den første danske Veterinærskole havde ligget, og det gamle Bygningskomplex blev ved Ombygning ud-

videt og forbedret. Herved opnaaedes en fuldstændig Adskillelse mellem Kvinder og Mænd, og da Straffeloven af 1866 traadte i Kraft, nedlagdes Mandsfængslet her, Kvinderne førtes over i Bygningerne ved Torvet, der nu udelukkende blev Kvindefængsel, og den nye Bygning overlodes Københavns Politi, der anvendte den som Arresthus for Mænd, indtil der efter 1895 blev Plads for dem i det nybyggede Vestre Fængsel; fra den Tid af er denne Bygning atter forbeholdt Kvinder.

Naar vi nu forlader disse sørgelige Steder, er det i Haabet om, at Christianshavn om ikke altfor mange Aar maa blive befriet for den store, skumle Bygning, der mispryder Byens Torv, saa at der ved privat Initiativ kan blive rejst kønnere, lysere og lettere Bygninger her som en passende Ramme for den fornøjelige Amagerbonde, der efter Forskønnelsesforeningens Planer skal danse paa et Kaalhoved i et Springvand midt paa Torvet.

Søkvæsthuset.

FJERDE AFSNIT.

OVERSKOU, hvis Erindringer vrimler af karakteristiske Billeder fra det gamle København, har ogsaa flere Ting at fortælle om sit Barndomsliv paa Christianshavn. Han fortæller saaledes om sin første Hjertesorg. En Nat lød Vægterpiben, Brandraab og Klemten med usædvanlig Heftighed. Drengens Fader sprang ud af Sengen og aabnede Vinduet: »Gud bevares! Himlen er gloende rød!« Straks efter raabtes der, at det var Faderens Sukkerhus, der brændte. Han kom hurtig i Klæderne og af Sted. Siden gik Moderen hen paa Snurrebroen og tog Drengen med. Det var et frygteligt Skue. Hele det store, firkantede Bygningskompleks stod i Luer. Der skete en frygtelig Ulykke, der gjorde et dybt Indtryk paa Drengen. Der var paa Raffinaderiet en tysk Arbejder, som almindelig kaldtes *Johan Skomager*. Han bar »den store Hædersmedaille«, fordi han i Slaget paa Rheden efter at være bragt

i Land som saaret straks gik frivilligt ud igen efter at være bleven forbundet. Han var en god Mand, som *Thomas* holdt meget af, dels fordi han forstod at spøge og lege med ham, dels fordi han altid havde noget godt i Lommen til ham. Under Branden var han gennem en Jerndør kommet ind paa Raffinaderiets Loft, hvor han ikke var kendt, han forvildede sig og indebrændte. Han savnedes straks efter Branden, men hans Lig var ikke til at finde. Drengen tog sig det forfærdelig nær og havde næppe forvundet Sorgen, da Faderen engang ufor-sigtigvis, medens *Thomas* hørte derpaa, kom til at fortælle, at nu var *Johan Skomagers* Rester fundne. Faderen havde Opsyn med nogle Haandlangere, som brugtes til at rydde Brandtomten, og en Dag traf han dem siddende ved Frokosten og med megen Appetit spise noget røget Kød, som var fundet paa et af Lofterne, og som de mente hidrørte fra Spisemesterens Køkken. Det viste sig at være *Johan Skomagers* Ben, de sad og gnavede! Drengen blev ved Fortællingen saa rystet, at han i et Par Uger maatte holde Sengen.

Senere flyttede Familien til Vildersgade 53 lige overfor Kasernen i et af de Huse, som i den Tid mindre smigrende kaldtes »Sladderrækken«. Naturligvis fandt Drengen større Behag i Genboskabet med Kasernen end med Tugthuset. Og dog var Beboerne paa Kasernen den Gang ikke meget værd. Det var et Marineregiment, hvis Mandskab var en Hob sammenløbet Pak, som endog under den strængeste Krigstugt stadig gav Anledning til Afstraffelser for Drukkenskab, Slagsmaal, Tyveri og Desertion. Men de var elegante og strunke at se paa og havde en ualmindelig klædelig Uniform: rund, højpullet, paa den ene Side opkrammet Hat med hvid Fjer, rød Trøje med mørkeblaa Rabatter og en snehvid Baandbesætning oppe fra Halsen ned

mod Maven, i Længden aftagende som brede Knap-huller, hvide Lærreds Benklæder og Støvletter i eet og hvidt Lædertøj. Den Gang var jo desuden Kasernen ny, den var opført 1802 af Professor *I. H. Rawert* og Tømrmester, senere Oberst *Hallander*.

Udenfor Kasernen — paa Gaden— havde dette statelige Korps sin Stilleplads, og det var et stolt Syn, naar man saa denne »Skov af blinkende Bajonetter«, naar de tætsluttede Geledder under Trommers og Pibers Lyd eller med dundrende Janitscharmusik marcherede af Sted. Det gav Christianshavnerlivet Lys og Farve.

Da Tugthuset var brændt, anbragtes Fangerne for en Tid i en anden kendt Bygning, nemlig *Søkvæsthuset* i Overgaden. Denne Bygning har ogsaa sin store og bevægede Historie. Oprindeligt var den store Bygning, som nu anvendes til Søværnets Elevskole, *Opfostringshus* og opført i 1754 —55 i dette Øjemed af *Conradi*.

Det første Navn, vi da skal mindes, naar vi passerer Søkvæsthuset og Kasernen, er Kong *Frederik d. Femtes*; thi det var ham, der den 29. Juni 1753 underskrev Fundatsen, hvorved Opfostringshuset oprettedes. Men skønt han var en idérig Konge, der gerne gjorde noget godt og nyttigt for Folk og Land, saa er det dog et andet Navn, der mest af alt lyser i denne Sammenhæng, det er *Johan Hartvig Ernst Bernstorffs*.

Foruden sin Virksomhed for de udenrigske Sager, havde Bernstorff den Opgave at føre Tilsyn med Fabriksvæsenet, og han fik da den Idé at oprette en Anstalt for fattige Dreng, som skulde opdrages til at tage Tjeneste hos »Fabriqueurer, Handlende eller Søfarende«; det gjaldt jo om at skabe en hjemlig Industri. Det var vel for øvrigt *Franckes* Vajsenhus i Halle, der var hans Forbil-

lede. Foruden Kongens Gave af Grund og Penge skaffedes der ved Indsamling over hele Landet og Kollekt i Kirkerne de fornødne Midler. *Conradi* paatog sig at bygge for 13,000 Rdl., og den 25. September 1754 blev Kransen paa Bygningen hejst, og hver Mur- og Tømmersvend, der havde arbejdet med, fik af Direktionen udbetalt 12 Speciedukater. Og nu fik den nysudvalgte Forstander *Knud Broust* travlt. Han skulde jo indrette Huset til at modtage 200 Dreng, og i April 1755 var man saa vidt, at man fra næste Mikkelsdag kunde lade Børnene komme. Og saa blev der skrevet til Bisper og Amtmænd hele Landet over og i Norge og Slesvig med for at faa Oplysning om Tallet af de Børn, der først og fremmest burde indlægges. Mærkværdigt nok var Folk i Begyndelsen ængstelige for at sende Børnene til den nye Stiftelse; de, man var ivrigst for at anbringe, var Zigeunernes Børn, men dem vilde Direktionen ikke have af Ængstelse for, at disses Antagelse skulde vække Anstød hos Publikum og skræmme andre. Mange Steder vilde man ikke af med Børnene, idet man ræsonnerede, at naar de var fem Aar, som var Optagelses-Grænsen, var jo det værste af deres Opfostring forbi, saa skulde man selv have Nytte af dem, de kunde begynde at vogte Gæslinger, og naar de var 7—9 Aar kunde de køre en Plov.

Den Bevilling, der støttede Opfostringshuset mest, var Retten til 20 paa hinanden følgende »Generale Lotterier«, som er Grundlaget for det nuværende Klasselotteri og en af Aarsagerne til, at det endnu den Dag i Dag er Opfostringshusdrenge, der trækker vort Klasselotteri. Det har altid været en Ære for en Dreng at blive udvalgt til Lotteridreng, og i gamle Dage var det en ekstra Fortjeneste, fordi »ræsonnable« Vindere af store Gevinster gav Drenge gode Ducører. Nu betaler Lotteriet en aarlig

Sum af 840 Kr., der fordeles mellem de fem trækende Dreng.

Den første Oktober 1754 rykkede Ungdommen ind, den første Dag mødte tre Dreng, og inden Aarets Udgang var der 150. Og nu udarbejdedes der detaillerede Reglementer, og for at man kan se, at Børnene ikke led Nød, kan det være morsomt at hidsætte Listen over, hvori deres Middagsmad maatte bestaa, nemlig: »Ærter, Kaal, Vælling, Grød og varmt Øl og Brød med saltet og vindtørret Sild, salt Torsk, Graasey eller anden tør norsk eller finmarks Fisk, og om Søn- og Helligdage Kød eller Flæsk dertil foruden, hvis Grønt, saasom Rødder, Roer, Potates etc., som kan komme og tilvejebringes af Haugen.«

Hvad Drengenes Klæder angik, skulde de være »ordinære og grove«. Drengene kaldtes efter deres Klæders Farve »de grønne Dreng«, og hver Søndag kunde Christianshavnerne se det lange Tog af Dreng bevæge sig hen imod Frelsers Kirke, alle i lange, grønne Kjoler, grønne Undertrøjer eller Veste, ligesom Kjolerne forsynet med en Masse Messingknapper, grønne Knæbukser, blaa Strømper, Sko med Messingspænder og trekantede Hatte paa Hovedet af den Form, vi kender fra Holbergs Komedier, og bag under Hatten stak en lille Haarpisk med sorte Baand. Men det var kun om Søndagen, de var saa fine; hjemme gik de i gule Skindbukser, grønne Brystduge eller Veste og grønne Huer.

Det er ikke Hensigten her at fortælle om det daglige Liv paa Opfostringshuset, derom kan man læse i den af Forstander paa Jægerspris, cand. theol. A. T. Høy forfattede udmærkede »Opfostringshusets Historie.«

Vi skal blot fortælle om en stakkels, fremmed Fugl, som Opfostringshuset for en Tid husede der-

ude paa Christianshavn. Hans Skæbne er betegnende for Tiden.

»General-Kirke-Inspektions-Kollegiet« bad engang Direktionen om at tage sig af en *Negerdreng*, der hed *Jackki*. Der blev sendt Ansøgning til Kongen, om denne Dreng, som havde Lyst til at antage den kristne Religion, maatte modtages i Opfostringshuset til Undervisning og Forplejning og sammesteds lære Gartnerkunsten.

Kongen sagde Ja, og et Par Maaneder efter blev Drengen døbt og kom til at hedde *Christian*. Men et Aar efter kom der igen Brev fra Kollegiet med det lange Navn. Drengen skulde udleveres til Kateket *Kingo* paa St. Croix, der gjorde Fordring paa ham som Pant for et Beløb, han havde til Gode. Direktionen tænkte nu paa at ansøge Kongen om at skænke Jackki Friheden; men ved nøjere Overvejelese kom den til det Resultat, at den derved vilde forgribe sig paa Kateketens Ejendomsret til Drengen, »som er hans Slave, og hvormed det har selv samme Beskaffenhed i Vestindien, som det har sig her til Lands med erhvervede Ejendomme, som kan blive pantsatte. Og den stakels, kristne Negerdreng maatte af Sted for at blive Slave hos en kristen (!) Kateket i Vestindien, der oven i Købet bar det stolte Navn *Kingo*!

I 1775 maatte Opfostringshuset flytte til Store Kongensgade (man ser endnu Pladen over Porten, hvor det kom til at bo), og skønt det var et meget daarligt Bytte, var det nødvendigt, da Bygningerne skulde bruges til *Søkvæsthus*.

Som Søkvæsthuset nu ligger, bestaar det af fem Bygninger, nemlig Bygningen ud mod Overgaden (det oprindelige Opfostringshus), en Tid Kaserne for værnepligtige, nu Søværnets Elevskole, dernæst det tidligere Fattighus, senere Kontor og Embedsbolig. Det brændte 1838, men blev genopbygget.

Nu er det Kontor og Embedsbolig for Chefen for Orlogsværftet; det har en Historie, vi straks skal komme til; endvidere Bygningen imod Baadmandsstræde, opført 1780 til Sygehus, desuden Portnerboligen og Gartnerboligen, der nu udlejes.

Men mest kendt er Chefens nuværende Hjem, og til det knytter der sig to store Navne, *Johan Ludvig* og *Johanne Louise Heiberg*.

Den 12. Oktober 1844 flyttede Heibergs til Søkvæsthuset, og her tilbragte Kunstnerparret en Række lykkelige Aar. Fruen fortæller selv i »Et Liv, genoplevet i Erindringer« om, hvor lykkelig hun var, da hun skulde til at indrette sin Have, der efter Christianshavnerforhold var ret anselig, en kvart Tønde Land. Hun fortæller om alle de sjældne Blomster og Træer, hun fik anbragt, Slyngroser og Lysthuse, ja endda et Egetræ fik hun plantet, og det voksede sig højt og stort, inden hun 20 Aar efter forlod den Plet, hun elskede saa højt, hvor hun havde levet sammen med Heiberg og *Fru Gyllembourg*, og hvorfra hun drog alene ud.

Vi ved, at det var her, Heiberg tilbragte de lange Nætter med astronomiske Studier i den øverste Etage, medens Fruen sad nede ved Klaveret og legede med Melodier, som siden gav sig endelig Form i de smaa »Duft-Vaudeviller« (ja, det holdt hun jo ikke af, at man kaldte dem!) »En Søndag paa Amager« og »Abekatten«.

I disse Stuer tullede *Fru Gyllembourg* rundt, lille og hyggelig, i sine sidste Aar, vi kender alle Billedet, hvor hun ses siddende med sin Søn og Svigerdatter omkring det runde Bord. Hun læser op for de andre og vender Ryggen til Beskueren; hun vilde jo ikke males som Portræt paa sine gamle Dage; men over Sofaen, hvor Sønnen sidder og lytter til hendes Ord, hænger hendes skønne Ungdomsportræt.

I denne Have har Fru Heiberg indstuderet en Mængde af de Roller, hvormed hun henrev sin Samtid, i disse Stuer har *J. L. Heiberg* skrevet sine Digterværker, snart bidende ironiske, snart skælmsk og overlegent spøgende og saa atter lyriske i dristig Flugt. Han har studeret sin Astronomi og sin Filosofi her, og han har yndet at trække sig tilbage til dette rolige Bos Ensomhed, naar han vilde føle sig i Fred for dem, der støjede derude, ensom som han jo i Virkeligheden var i de sidste 20 Aar af sit Liv, men netop stor i denne sin Ensomhed. At Fru *Heiberg* følte sig knyttet til Christianshavn og til Amager i det hele taget, var ikke underligt; thi hun hørte jo i snævre Forstand hjemme her ude allerede fra sine tidligste Aar, og mange baade lyse og mørke Minder bandt hende til Christian d. Fjerdens gamle By.

Fru Heiberg er ikke født paa Christianshavn, men paa Nørrebro paa »Lille Ravnsborg«; men allerede som lille Pige, da hun var begyndt paa Danseskolen paa det kgl. Theater, træffer vi hende boende i Brogade Nr. 20 i Stuen, hvor Faderen havde Gæstgiveri og Billard. Det var her, hun og Søsteren dansede paa Strømpesokker ovenpaa Billardet og havde sit faste Publikum i de tvivlsomme Eksistenser, der søgte Faderens Knejpe; og det var her hun fandt sin første Velynder, den i hendes Erindringer saa mystisk skildrede »Herman«. At hun senere gennem det Heiberg-Buntzenske Hus var knyttet stærkt til denne Bydel, skal vi komme tilbage til.

Men vi maa nu lægge Mærke til et Hus lige i Søkvesthusets Nærhed. Det er »*Bombebossen*«, det Hjem for gamle Sømænd, som er stiftet af Kommandør *Peder Norden Solling*, hvis Medaillon findes paa Husets Mur. Han var en saa ejendom-

melig Skikkelse, at vi i nogle Øjeblikke maa dvæle ved ham og hans Livsværk.

Peder Norden Sølling var født i Kristianssand d. 1. September 1758; hans Fader var Kaptajnløjtnant og Indrulleringschef, selv blev han Officer i Marinen 1776, efter at han paa Grund af Ungdom havde maattet vente i to Aar, skønt han var færdig med sine Studier som Kadet. Disse to Aar anvendte han til Koffardifart og for med »Asiatisk Kompagni«s Skibe som Lærling; til Trods for manges Raad blev han i Selskabet og førte, medens han var Kaptajnløjtnant i Flaaden fra 1790—94 en Kinafarer.

Han opholdt sig en Tid i Norge og saa der, hvor elendige de aabne Baade var, hvori de norske Lodser maatte gaa ud paa Havet, hvorved mange af dem aarlig druknede. Han rejste saa til England og studerede Baadebygning, kom hjem med Model til en lukket Baad og vilde have denne indført blandt norske Lodser. Men han mødte straks megen Modstand, men støttedes af Kronprins *Frederik* og flere af den danske Adels bedste Mænd; han tog nu selv ud paa flere farlige Rejser for at bevise sine Baades Fortrinlighed og vandt sluttelig Sejr for sine Ideer baade i Norge, Danmark, Rusland og Tyskland.

Men han glemte ikke sit Land i Farens Stund. Da Englænderne begyndte at blive mindre hyggelige i 1800, foretog han en højst eventyrlig Ekspedition til Anholt med »Rosenkrantz« og udspionerede den engelske Flaade.

I 1806 blev han udnævnt til Overlods og Indrulleringschef i Frederikshald, men han opdagede hurtig, at hans Baadebyggeri slugte en virksom Mands hele Tid, og det var derfor, han traadte udenfor Statstjeneste; han naaede at bygge hele 63 Lodsbaade. Men i 1808 vaagnede hans gamle Lyst

til Orlogstjeneste paa ny, og han havde Kommando over Kystforsvaret fra Østerrisør til Christiansø.

Saa kom de sørgelige Aar, hvor Danmarks økonomiske Ulykke fulgtes af Norges Tab. Skønt Sølling jo hele sit Liv nærmest havde været knyttet til Norge, drog han dog nu ned til Danmark og tilbød Kong *Frederik* sin Tjeneste. I en Audiens udtalte Kongen sin Tvivl om, at han havde Brug for ham, da han jo nu allerede var godt oppe i Aarene; han var, da Avdiensen fandt Sted, 59 Aar gammel.

Ikke saa snart havde Kongen udtalt denne Tvivl, før Sølling kastede sin Uniformskjole og vendte Mølle hele Salen rundt, indtil han atter stod fast paa begge sine sikre Ben foran Majestæten. Overfor et saadant Argument kunde Kongen kun bøje sig, og Sølling blev udnævnt til »Waterschout« i København i 1817*). Og det blev han til sin Død.

I denne sin Virksomhed fik han Øje for, hvor smaat de gamle Sømænd, der havde »lagt op«, havde det paa deres gamle Dage, og som den praktiske Sømandsven, han var, tog han straks selv Sagen op.

Paa Loftet i Skippernes Lavshus anbragte han en 200-pundig Bombe, hvori han fra 1819 lod indsamle Penge til et Alderdomshjem for Søfolk. Han var selv hyppig til Stede og animerede ved sit uopslidelige Humør, ved sine Vittigheder og ved et godt Eksempel besøgende til at bidrage. Og saa heldig var han, at han faa Aar efter kunde begynde med at indrette et Loft i Wildersgade til Beboelse, men allerede 1825 havde han samlet 25.000 Rigsdaler, og for dem købte han et Sømandshjem i Skvaldergade (nuværende Nikolajgade). *Sølling*.

*) Embedsmand, der har Tilsyn med Rullerne over det til Koffardis farende Mandskab.

hvem alle søgte Selskab med, fordi han var saa lunerig og tillige saa ejendommelig og overraskende i sine Indfald — hvad jo Vejrmøllerne i Kongens Audienssal er tilstrækkeligt Bevis for — havde alt-saa megen Glæde af sin Stiftelse, som han kaldte »Bombebøssen«, og han levede to Aar efter, at Ejendommen i Skvaldergade var taget i Brug. Han døde den 27. Februar 1827 og blev under stor Deltagelse begravet her i Danmark; men Lodserne i Norge glemte ikke deres Velgører; ved Farsund rejste de ham et Minde.

Vi her hjemme glemte heller ikke *Peder Norden Søllings* Velgerninger. I hans Aand arbejdede mange senere. Vi erindrer fra *Henrik Hertz'* »Sparekassen«, hvorledes den hæderlige og skikkelige *Adolph* til de øvriges Forfærdelse foreslaar, at de Penge, Familien *Skaarup* har arvet efter Pensionist *Sørensen*, skal anvendes som Gave til »Bombebøssen«, og skønt den mere egenkærlige Nevø formoder, at dette Forslag lugter af Egennytte, fordi *Adolph* sikkert for denne Gave vil blive paaskønnet af sine foresatte i Admiralitetet, saa viser det sig dog i Stykkets Slutning, at, er der noget, den gode *Adolph* ikke lider af, er det Egennytte. Det er snarere et af *Hertz* rigtig set Træk, at det laa den Tid i Bevidstheden, at, var der noget godt, man skulde støtte, var det *Søllings* Bombebøsse, dette bærer Virkeligheden da ogsaa Beviser nok for. Thi ved gode Borgeres Bidrag og Legater voksede Stiftelsens Midler til $\frac{1}{2}$ Million Kroners Formue og over 130,000 Kr. Legater, hvorfor Ejendommen i Skvaldergade snart blev for lille, i 1844 flyttedes »Bombebøssen« til Brogade og endelig i 1891 opførtes det kønne og hyggelige Sømandshjem i Overgaden oven Vandet Nr. 48, foran hvilken det er, vi her har standset.

Vi ser, at der paa Christianshavn var sørget for

Ungdommen i Opfostringshuset, for Alderdommen i Bombebøssen; men ej heller de Syge glemte man at tage sig af. Intet Under da, at Christianshavn har et godt gammelt *Apotek*.

Privilegiet til at være Apoteker paa Christianshavn gaves den 1. Marts 1707 til *Bartholus Ferdinand Kyblich*, der tidligere — skønt indfødt Københavner — havde forsøgt sig som Apoteker i Kalundborg, hvor han imidlertid ikke befandt sig vel, da han idelig maatte ligge i Proces med de andre Næringsdrivende, fordi de nok saa ugenert krænkede hans Privilegium ved at »gøre Indpas i hans Vinhandel«. Allerede 1705 androg *Kyblichs* Moder om, at han maatte faa Privilegium paa Christianshavn, men det trak altsaa to Aar hen, inden det lykkedes for ham.

Han indrettede da sit Apotek i Brændevinsbrænder *Niels Joensens* Gaard i Langebrogade Nr. 10, nuværende Brogade 21.

I 1711 døde han af Pesten og blev begravet under Orgelværket i Frelzers Kirke. Han var den 1252de Pestdøde, der begravedes i dette Aar (i December Maaned) i denne Kirke. Man faar deraf et lille Begreb om, hvor haardt Pesten tog fat paa Christianshavn, hvor der naturligvis ej heller i de Tider var sundt at leve paa den med al Slags Materiale opfyldte Grund.

Kyblichs Efterfølger, *Jacob Bartholomæus*, drev kun Apoteket til 1718, og saa var Christianshavn atter uden Apotek i nogle Aar; men da en anden Mand, *Tobias Werth*, i 1723 ansøgte om at faa Lov at oprette et Apotek, vaagnede Bartholomæus' gamle Energi, og han hævdede sit Privilegiums Kraft; men nu forlangte Kongen, at han, i Fald han vilde beholde det, skulde have det i Stand inden næste Paaske. Nu fik Bartholomæus, der ogsaa drev Apotek i Roskilde, travlt, og han købte

da af Ekvipagemester ved det kgl. octr. dansk-ost-indiske Kompagni *Svend Svendsen* den Gaard i Torvegade, hvor Apoteket endnu drives.

Bartholomæus maatte nu opgive Apoteket i Roskilde, men han fortrød det snart; thi i Provinsen havde Apotekerne Lov at drive Vinhandel, hvad der var deres bedste Indtægtskilde, men i København stred en saadan Handel mod det ærværdige Vintapperlavs Ret, saa det gik kun kummerligt med Fortjenesten. Engang ansøgte han endog om at maatte flytte Apoteket til Kongens Nytorv, hvilket han af Hensyn til Københavns fire Apotekere ikke fik Lov til; noget hjalp det, at han senere fik Ene-Leverancen af Medicin til Søkvæsthuset.

Paa Apotekets morsomme Materialkammer findes endnu en Malmmorter med Bartholomæus' Forbogstaver i Spejlmonogram og kronet af en Bladkrans. Den bærer tillige en latinsk Indskrift og Aarstallet 1717.

Ved Paasketider 1744 købte *Mathias de Place* Apoteket. Ogsaa for ham kneb det, men han blev dog hjulpet ved at faa Leverancen af en Trediedel af den Medicin, Søetaten brugte, og Lov til at have Konsumptionsfrihed for 3 Oksehoveder fransk Brændevin. Da han imidlertid udviklede sig i Forretninger med Salpeterværket i Hillerød, gik han fallit, og der blev gjort Udlæg i Apoteket. Han døde 1793, 8 Aar efter, at han var gaaet fra Apoteket.

Hermed var dettes Trængselstid forbi; thi nu fik Apoteket en driftig og dygtig Leder i *Frantz Heinrich Müller*, f. 1732. Han havde faaet sin Uddannelse paa Kong Salomons Apotek; han var en af de betydeligste Farmaceuter, der har virket her hjemme, men han var ogsaa grundig videnskabelig uddannet, bl. a. ved Rejser i Udlandet. Paa et andet Omraade end det farmaceutiske fik Müller et Navn,

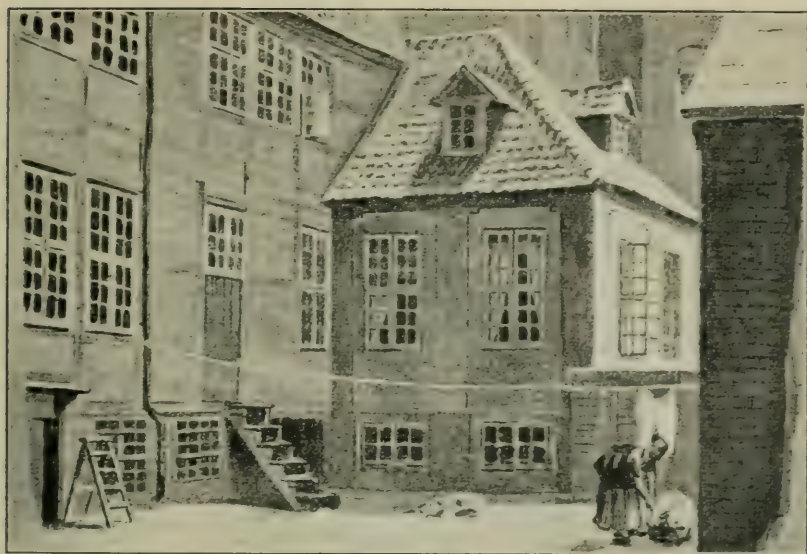
nemlig som *Grundlægger af den kgl. Porcellænsfabrik*; ja, hans Indsigter anerkendtes endogsaa ved, at han nød Æren af at blive Medlem af det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Christianshavns Apotek overtog han 19. Oktober 1785 og drev det til 1795. Han døde i Hillerød 1820.

Hans Efterfølger var *Johan Peter Pflugmacher*, der havde ejet Vajsenhusapoteket, som brændte ved den store Ildebrand. Samme Dag købte han Christianshavns Apotek af Müller. Han var ogsaa en anset Mand og Assessor i Sundhedskollegiet. Han efterfulgtes af sin Søn, der i 1839 solgte Apoteket til *Jørgen Kristian Hauberg* (f. 1814), en Mand med mange Ideer og stor Virkeiver ogsaa udenfor det farmaceutiske Omraade. Han fik Privilegium paa at levere Medicin til den af *Abildgaard* oprettede Veterinærskole, som jo havde sit første Hjem paa Christianshavn, og det var ham, der gjorde det almindeligt, at Skibene forsynede sig med Medicinalkister; det blev en ved Tradition hævdet Regel, at det var Apoteket i Torvegade, som forsynede Sejlerne med det nødvendige. Ogsaa videnskabeligt dyrkede Hauberg sit Fag. Han opelskede saaledes paa sit Landsted, »Mineslyst« i Ordrup, medicinalke Planter. Men udenfor sin Apotekergerning stod han i Spidsen for saa omfattende Virksomheder som Bryggeriet i Rahbeks Allé og Jernstøberiet ved Vestervold.

For sine Medborgere virkede Hauberg i en Række humane Foretagender som Døtreskolen paa Christianshavn, de forenede Kirkeskoler, Asylselskabet, Christianshavns Bispisningsforening o. a.

Haubergs Efterfølger var Apoteker *L. V. K. E. Horn*, som tiltraadte i 1870 og virkede til 1882. Derefter kom *Karl Fr. Friis Pedersen*, hvis Søn, Apoteker *Victor Pedersen*, nu driver det sammen med *I. K. A. Juulmann*.

Apoteker *Victor Pedersen* er i særlig Grad virksom for »det Christianshavn, der kommer«, og han vil med rimelig og lempelig Pietet fjerne de Dele af den gamle By, som Tiden kræver fjernede, men han vil sikkert arbejde for i de moderne Kvarterer at bevare den Karakter, der nu en Gang er og bør være karakteristisk for Christian den Fjerdes gamle By.

Tordenskjolds Pavillon.

FEMTE AFSNIT.

CHRISTIANSHAVN blev tidlig det velhavende Børgerskabs Hjem, og den Del af Byen, der mest minder herom, er *Strandgade*, hvor den ene gamle fornemme Gaard ligger ved Siden af den anden; næsten alle bærer de Præget af at have været Handelsgaarde, og mange af dem har en Historie, der vidner om den Driftighed og Energi, den københavnske Borger udfoldede i Tidernes Løb. Men een Ting faar man ved en Vandring i Strandgade en behagelig og glædelig Følelse af: Den nulevende Generation af christianshavnske Grundejere holder Hævd over deres gamle Hjem, de værner om Minderne og ofrer hellere store Summer paa at bringe de gamle Gaarde tilbage til deres oprindelige Skikkelse, end de pietetsløst ser dem forsvinde for moderne Ejendomme eller forfalde. Derved har Christianshavn bevaret en Del af sit Særpræg og er blevet »en By i Byen«.

Skal vi nævne noget Hus først, er det rimeligst at tage de to ældste, *Nr. 30 og 32*. Vognmand *Mortensen*, der for nogle Aar siden købte *Nr. 30*, har nu ladet det fuldt restavrere; en Tavle, som Vognmanden nu har ladet indmure i sit Kontor ved Kakkelovnspladen, bærer Indskriften:

I. P. S. Anno 1636. B. S. D.

Som tidligere omtalt lykkedes det ikke *Mikkel Vibe* inden sin Død at faa sin Gaard opført; men vi kan nu ved Hjælp af denne Tavle fastslaa, at den første christianshavnske Gaard skriver sig fra 1636; og er denne Gaard fra nævnte Aar, er Sideejendommen til *St. Annæ Gade, Nr. 32*, det selvfølgelig ogsaa. Gaar man ind i den lille snævre Gaard i *Nr. 32*, ser man her Typen paa en gammel Svalegang, hvorefter der findes saa mange paa Christianshavn, ogsaa begge Ejendommens Indgangsporte er smukke og ejendommelige.

Af de nærmest liggende Ejendomme er *Nr. 26* en smuk og statelig Bygning, som desværre har maattet afgive sin Stueetage til Politistation, men Trappegangen og Lejlighederne i det øvrige Hus er fornemme og gamle. Her har *Filosoffen, Professor Harald Høffding* boet paa anden Sal i en Række Aar, og en Del af de Værker, der har bragt hans og Danmarks Navn ud over hele den civiliserede Verden, er blevet til her i den store, stille Stue, hvor hver Plet paa Væggen var beklædt med Bogreoler, og hvorfra Udsigten over mod Gammelholm gav et smukt og straalende Billede af den larmende By som Modsætning til det store, tavse Studerekammer.

Til Naboejendommene, *Nr. 22 og 24*, knytter sig Søhelten *Cort Adelers* Navn. Han har ejt begge disse Gaarde; man kan fra Gaardsiden endnu se, at de har været een. Man kunde indvende, at naar

Rigsadmiralen har boet her, er det jo ikke nogen Handelsgaard; men deri tager man ganske fejl. Baade *Cort Adeler* og *Niels Juel* forenede deres maritime Embede med en Handelsstilling; det var jo netop i disse Dage, at man sejlede ud i store Handelsøjemed; man dannede Kompagnier og Selskaber, og *Cort Adeler* var Skibsrheder i stor Stil og Sjælen baade i det ostindiske Kompagni og Saltkompagniet. Ja, det førstnævnte Kompagni, der stiftedes 1670, havde endog i ham sin første Direktør, ligesom det blandt sine Deltagere talte flere andre af Rigets Stormænd, deriblandt *Griffenfeld*, som senere anklagedes for at have gjort sig ulovlig Fordel deraf. Men selve Kongen gjorde store Indskud og gav Embedsmænd og fornemme Borgere at forstaa, at han ønskede, at de skulde følge hans Eksempel. Han engagerede Hollændere som Skibsførere, og med stor Ængstelse og Spænding afventede man hvert Skibs Skæbne, og naar saa et Skib vendte hjem med ny Beholdning, var der Glæde og Fest i Cort Adellers Gaard i Strandgade; og der spiste man godt; thi Adminralen var en »Feinschmecker«, der endog havde drevet saa vidt, at han i 1673 indrettede et særligt hollandsk Køkken udenfor Byen i Nærheden af Kongens Have for at han kunde beværtes lige saa godt, naar han var paa »Skovtur« derude, som naar han befandt sig i sit Hjem.

Gaar vi til den næste Ejendom, Nr. 20, lægger vi straks Mærke til de morsomme gamle Gibsrelieffer, der pryder Façaden; ved nærmere Eftersyn vil man se, at det er Vinhandlerskilte, og man tænker sig da en gammel Vinstue af den Art, hvori *Tøger Reenberg* »vilde sige sit Farvel og lægges ned«. Af dem har der været mange paa Christianshavn, og vi har jo ogsaa fornylig fortalt, at Vinhandlerne ikke vilde taale, at Apotekerne gjorde Indgreb i deres Næring. Derfor vilde et Vintap-

perskilt, selv om det var gammelt, ikke have noget særlig bemærkelsesværdigt ved sig, hvis man ikke vidste, at denne Gaard er en af de mange, Christian d. IV.s Hofmaler, *Carl v. Mandern*, har ejet.

Man ved tillige, at det er ham, der har opsat Skiltene, og ved første Øjekast studser man jo ved, at en Hofmaler satte Vinskilte op. Vi maa da høre lidt nærmere om denne mærkelige Mand!

Carl v. Mandern er en Type paa en Renæssance-Kunstner, bred, kraftig, livslysten og alsidig. Det kunde aldrig falde ham ind ensidig at kaste sig over Kunsten. Han skulde leve, og han skulde leve højt og godt, derfor søger han alle de Kilder, han kan komme til for at skaffe sig Indtægter.

Han kom i Christian d. Fjerdes Tid her ind fra Delft i Holland for sammen med sin Moder at inddrive nogle Penge, som man skyldte hans afdøde Fader for vævede Tapeter. Han fik Pengene og blev saa her i Landet, hvor han blev en udmærket Maler, som Kongen havde god Brug for, saa god, at han fritog ham for al borgerlig Tynge, naar han aarlig vilde male to Malerier, »saa gode, at vi dermed kunne og ville nøjes«. Og hvad Faderen havde lovet, stadfæstede *Frederik d. III.*

Efterhaanden som v. Mandern tjente Penge, blev han Ejer af forskellige Gaarde, saaledes nuværende Nr. 15 og 54 paa Østergade, flere Gaarde i Store Kongensgade og endelig dette grundmurede Hus i Strandgade.

Men *Carl v. Mandern* vilde ikke blot være Grund-ejer, han udnyttede sine Ejendomme. Han blev først klar over, at han kunde have Indtægter af sine Sprogkundskaber, og naar der kom fremmede fornemme Folk til Byen, optraadte han som deres Fører, og for yderligere at have Hold paa dem, gav han dem Logis i sine Gaarde; vi ved saaledes,

at den berømte Admiral *Obdam*, den svenske Resident *Duvall*, den hollandske *v. Amerongen* og selve *Cort Adeler* har hørt til hans liggende Gæster. Medens Konen, *Marie* hed hun, holdt Regnskaberne, kvitterede paa Regningerne og passede Huset, drak *Carl v. Mandern* sine Gæster til. Men naar han skulde det, var det baade billigst og bedst, at han selv var Vinhandler. Derfor er det, at Skiltene endnu pryder hans gamle Bo i Strandgade.

En højst ejendommelig Mand har han været, talentfuld til det yderste, altid i Virksomhed. Han arrangerede Optog og Balletter ved Hoffet, han dekorerede og digtede, og han samlede paa kostbare og sjældne Bøger.

Carl Bruun citerer to Udtalelser om ham af samtidige, som giver et morsomt Billed af ham. Den første skyldes den bekendte spanske Gesandt, Grev *Rebolledo*, der kalder ham »Danmarks sindrige Apelles«, og siger, at Naturen misunder ham hans Kunstfærdighed, og *Wolf* helligere ham et helt Af-snit, hvori det hedder:

»Her kan jeg ikke forbigaa, at jeg jo og formelder noget om den kunstrige og velbekendte Kgl. Majestæts Pictor og Sculpter, *Carl van Mandern*, som residerer udi Kiøbenhavn, hos hvilken er med megen stor Lyst og Forundring ikke alleneste mange livagtige adskillige højlovlige Konger og Potentater saavelsom og andre højædle og velbaarne berømmelige Mænds Contrafejer og andet, som efter Anatomie-Kunsten brugeligt er, men end og andet mere af Rariteter og Antikviteter, som af hans høje Kunsts udspekulerede Skarpsindighed gjort er; dets adskillig mange Slags ikke jeg her beskrive kan, hvilket han frivillig lader til Syne for hver Liebhaber, som det begærer, og er det værd at se, hvilket fremmed Folk, som noget underligt paa

andre Steder sei haver, dette og ikke noksom love og berømme kan.»

Med andre Ord, *Carl v. Mandern* har fulgt sin Tids mærkelige Lyst til at skabe Museum, og Rette-snoeren for, hvad han har villet tage med deri, har ikke været et videnskabeligt Hensyn, men derimod Spørgsmaalet, om vedkommende Genstand var »rar«, det vil sige sjældnen at faa fat i. Med sin efterhaanden store Formue har han haft Evne og Adgang til at skaffe sig saadanne Sager i langt rigere Maal end de Videnskabsmænd, især Anatomer, som i hine Dage skabte sig lignende Samlinger.

Et saadant Museum har *Carl v. Mandern* næppe nænnet at gemme paa altfor udsat et Sted, han har nok dertil valgt en af sine grundmurede Ejendomme, og der er derfor intet i Vejen for, at vi kan tænke os, at han har anbragt det i nogle Værelser i Gaarden i Strandgade, saa meget mere som hans Landsmænd, Hollænderne, hvem han antagelig helst har villet vise dem frem for, foretrak Christianshavn, der alle Dage har haft et hollandsk Præg over sig med sine Kanaler, Træer og Skibe, frem for andre Bydele, naar de logerede her i Byen.

Og imellem alle disse Hylder med de »rare« Sager kan vi forestille os den travle Mand, hvad enten han har malet et »Kontrafej« eller digtet et af sine Vers (der er bevaret et, der lovpriser et saa ophøjet Emne som Snustobakken), eller han har tilrettelagt en Udflugt med sine fornemme Gæster, idet han har svunget Bægeret, der fyldtes med Vin fra hans egen Vinstue.

Dagen for hans Død kan ikke bestemt angives; men den maa antages at være indtruffet tidlig paa Foraaret 1670, i al Fald inden Maj. Hans dygtige

og myndige Hustru fortsatte hans Bedrift som Gæst-giver efter hans Død.

Man finder ikke let en rigere og ejendommeligere Type fra Renæssancetiden end *Carl v. Mandern*, ej heller en mere sympatetisk og fornøjelig. Derfor skal vi mindes ham, naar vi passerer hans gamle Residens i Strandgade 20, og den bør holdes i Hævd og Ære.

— — — — —

Se, da glimter det i Natten,
hør! de skyder jo!
hør igen! — Det er Kanoner.
Herren fri os vel!
Vægter! Er det Svensken, som vil
skyde os ihjel? —
Vægt'ren er der alt til Rede,
svarer til sit Navn:
»Aa, det er blot *Fest hos Torden-*
skjold paa Christianshavn!

— — —

Der er Begkrans og Blus i den Gaard,
hvorfra Skuddene glimter og knalder:
Christianshavn dette Aar
sig en Rystelse faar,
fra Gesimserne Kalkstykker falder,
og i Ruderne rundt er der Skaar.
Ja, i *Abraham Lehns meget prægtige Gaard*
er man ret som i Abrahams Skød; —
Residensen laa nylig som død,
København fra de døde opstaar.

Men deroppe i Festsalen Tordenskjold slaar
paa sit Glas, og han ser langs ad Bordet:
Jeg er Herre og Vært i min Gaard! —
og Kanonerne ta'r ham paa Ordet;
og han hæver i Haanden Pokalen, —
der er dybt til dens Bund,
der er Fest om hans Mund,
han er prægtig at se, Admiralen, —
og han drikker af Hjertens Grund.

Det er et kraftigt og levende Billede, *Holger Drachmann* i disse dejlige Ord maler for os fra den gamle *Abraham Lehn'ske* Gaard, den skønneste i hele Strandgade, Nr. 6, hvor »den naadige Arvekonge og Herre *Frederik den Fjerdes* allerunderdanigste tro Knecht«, Rigens Admiral *Peder Tordenskjold* logerede og huserede i det Herrens Aar 1719—20, da Freden hindrede ham i at tumle paa Søen.

Vi kan gaa ind i Gaarden og se den lille Pavillon, hvor *Tordenskjold* og hans tro Tjener *Kold* boede, og vi kan gaa op til Ejeren, Murermester *Bruun*, og betragte de prægtige Stuer med dejlige Loft- og Vægmalier, hvor hans rige Vært, den unge *Abraham Lehn*, boede, og hvor dennes Formynder gav sin urolige Gæst Lov at holde sine Gæstebud.

Tordenskjold har ikke været nogen behagelig Lejer for Folk, der ynder Hjemlivets stille Ro; thi straks, han var flyttet ind, lod han to Kanoner fra Holmen køre op i Gaarden, og med dem salutedes der, hver Gang en Skaal blev drukket, og *Tordenskjold* drak mange Skaaler; thi han elskede et muntert Lag, hvor det jo efter Datidens Skik gik meget kraftigt til.

Og fornemme Gæster har Gaarden set. Selve Kong *Frederik* har ikke alene nedladt sig til at besøge sin Viceadmiral ved hans Gilder; han har set sig i den allerhøjeste Nødvendighed at lade sig bære døddrukken derfra, naar Morgenens gryede, medens de Abekatte, som *Tordenskjold* for sin Fornøjelses Skyld havde ladet anbringe i Porten, vaagnede ved Rabalderet og paa en langt fra tilstrækkelig respektfuld Maade betragtede den faldne Majestæt.

Drachmanns Digt er et fortræffeligt Tidsbillede; men selve Begivenheden, der skildres, maa skrives paa den digteriske Fantasis Regning. Det er

næppe sandsynligt, at Hs. Majestæt fra sit Taffel skulde have ulejliget sig helt over paa Christianshavn for at sige sin Protégé, hvem han saa daarlig kunde undvære, at han endog næsten daglig forlangte hans Opvartning ved sit Taffel, følgende unaadige Ord:

»Hr. Viceadmiral,
han faar vel dæmpe lidt sine Toner,
hvis ikke jeg skal røgte
min kongelig Befal'
og selv fornagle Tordenskjolds Kanoner!

Vi gav dig dem at bruge
og lade høre sig
til Tider; — men du har ej lært at spare
og skal Vi vælge mellem
Vor Nattero og dig,
Vi ta'r Vor Nattero og la'r dig fare.«

Den, der kender Kong *Frederik d. Fjerde* ret, vil snarere være tilbøjelig til at tro, at Kongen ved Synet af Admiralens muntre Lag — hvor der mærkværdig nok paa en Tid, hvor der ingen kongelige Actricer fandtes endnu, er en saadan til Stede — som den Ven af »Wein, Weib und Gesang«, han notorisk var, havde baaret sig ad paa den stik modsatte Maade og havde ofret sin kongelige Nattero, selv om det var gaaet ud over den fredelige christianshavnske Borgers.

Men det derefter følgende Digt, hvor Tordenskjold i Ensomhed gribes af mørke Anelser om sit nærforestaaende Endeligt og udbryder:

»Nej, der er Slut. Denne Sløsen maa have sin Ende;
heller — om saa skulde være — med eet gaa til Bunds;
hvert Kreatur fik sit enkelte Timeglas kuns: —
Rask skal det gaa! Vel mødt, hvad der end maatte hælde!

er baade sandt og symbolsk; thi Tordenskjolds nærforestaaende og bratte Død i Udlandet hænger

nøje sammen med den Lehnske Gaard og den Slægt, der beboede den.

Da Tordenskjold den 7. September 1720 for sidste Gang drog ud af den Lehnske Gaard for at drage ud til Eventyr i den vide Verden, efterlod han sig i *Abraham Lehns* Slægt varme og trofaste Venner. Dette Venskab gjaldt for Tordenskjold især den unge, den Gang nittenaarige *Abraham Lehn*, som netop for nylig var sendt ud i Verden med sin Mentor for at lære noget.

Tordenskjold og den unge *Lehn* mødtes tilfældig i Hanover, hvor Falskspilleren Oberst *Stahl* netop havde bedraget den unge Mand i Spil. I sin retfærdige Harmе herover var det, at *Tordenskjold* indviklede sig i den dumdristige Kaardeduel, der førte til Heltens — man kan sige *Mord* den 20. November 1720 Kl. 5 om Morgenен, og man kan vist lige saa dristig tilføje, at der var hele to Mordere; thi *Tordenskjolds* foregivne Adjutant, den svenske Oberst *Mynnichhausen*, skal have det Eftermæle, at han lokkede den intetanende Admiral i et fejgt Baghold.

Den unge *Abraham Lehn*, der senere blev en stor og dygtig Godsejer, og som døde 1757, bødede haardt for, at han ved sin Ungdoms Letsind ret uforskyldt indirekte havde Skyld i sin berømte Vens Død. Han blev en stille, indesluttet og alvorlig Mand, der i tung Melankoli stadig plagedes af Samvittighedsnag.

Men hvem var den gamle *Abraham Lehn*, der byggede Gaarden i Strandgade?

Hans Fader, *Johan Lehn*, var kommet her ind fra Holland og havde aabnet den kendte Vinstue »Dyrkøb« paa Hjørnet af Nørregade og Frue Kirkegaard. Det var i de Tider en indbringende Forretning at holde Vinstuer; disse gik, nye som de da var, hurtig ind som et Led i det offentlige Liv, og

det var ikke alene, som Holberg siger i »Masca-
rade«, de gamle Folk, som fandt Adspredelse der,
nej, ogsaa Ungdommen samledes paa Vinstuen
omkring forskellige Spil, og naar saa en af de da
saa kendte Sælgekællinger kom der ned med den
store Kurv paa Armen, hvori de havde dejlige,
friske Østers, som de solgte for næsten ingenting —
de var dengang en langt almindeligere Ret end nu
— kan det nok være, at der blev Liv.

Men en saadan Vinstuevært maatte ogsaa være
en alsidig Mand. Han skulde være berejst, kunne
tale flere Sprog og drikke tæt. En af dem, *Ditlev
Hansen*, der havde Vinstue paa den anden Side af
Frue Kirke, og altsaa var *Johan Lehns* Konkur-
rent, faar af en samtidig italiensk Diplomat den
Ros, at »han taler Italiensk, er rød i Ansigtet, puk-
kelrygget, en god Kammerat, drikker tæt og holder
meget af at prise Drik og mindes Italiens Herlig-
heder.«

Johan Lehn lod sin Søn *Abraham* opdrage godt.
Han var først i Vinhandlerlære hos Faderen, rejste
saa til Udlandet i lang Tid, hvorefter han kom hjem
og overtog Dyrkøb. Her tjente han mange Penge,
saa at han i 1703 kunde bygge sin stolte Gaard
paa Christianshavn. Efterhaanden som hans Kapi-
tal voksede, gjorde han den frugtbringende paa
forskellig Maade. Som saa mange andre Storkøb-
mænd drev han Rhederi i stor Maalestok, ja sej-
lede endda selv med til Indien. Han var ogsaa
Direktør for det ostindiske Kompagni. Han blev
tillige Raadmand i København.

Personlig har han ikke kendt Tordenskjold. Han
døde nemlig allerede i 1709; sin Søn har han heller
ikke kendt meget, han var kun 8 Aar ved Faderens
Død; men denne havde truffet Dispositioner for
hans Opdragelse; han følte sig baade slægtsstolt
og slægtsforpligtet; Kongen havde nemlig ophøjet

ham i Adelsstanden, og den indvandrede hollandske Vinhandler er saaledes Stamfader til de to adelige *Lehnske* Slægter, der er velkendte og velansete i Danmark.

Vi har gentagne Gange nævnt *det ostindiske Kompagni*. Det hentede jo som oftest sin Drivkraft, baade personligt og økonomisk, fra Christianshavn, og det var sikkert bl. a. dette Kompagnis Opretelse, der gav *Christian d. Fjerde* Syn for, at en Handelshavn var nødvendig. Vi maa derfor, inden vi gaar videre, i korte Træk mindes dette Kompagnis Historie, der jo for saa vidt har haft hjemme i Strandgade, som en Del af dets Ledere har boet der. Den 17. Marts 1616 stiftedes »*det ostindiske Kompagni*« eller »den indianske Seglation«, og *Christian d. Fjerde* var det, der efter Samraad med en Hollænder, *Roland Crape*, fik det i Gang. Kongen skød selv den efter Datidens Forhold anseelige Sum af 17,000 Rigsdaler deri, senere laante han Selskabet 30,000 Rdl. til; og 1618 var de første Skibe udrustede.

Mærkeligt nok var Selskabets første Direktør kun — fem Aar gammel. Det var nemlig Kongens uægte Søn, *Chr. Ulrik Gyldenløve*, men der forlyder heller intet om, hvilken Indflydelse han har haft.

I Følge Oktrojen fik Selskabet 12 Aars Eneret paa at handle med Ostindien, Kina og Japan. Men desværre forstod vi brave Danske os heller ikke den Gang paa Rænker, og vi faldt i Røverklør. Først arriverede en »Prins af Migomme« hertil som Udsending fra »Kejseren af Ceylon« og sluttede i dyre Domme en Traktat med Kong *Christian*. Prinsen var en gemen hollandsk Bedrager. Saa drog *Roland Crape* af Sted, men strandede ved Ceylon, en Del af hans Folk blev dræbt af Portugiserne, og selv bjærgede han sig med 13 Mand til

Trankebar, som han købte, og anlagde Fæstningen *Dansborg*.

Nogle Maaneder efter sejlede *Ove Giedde* med Krigsskibene »Elefanten« og »David« og to Købmandsfartøjer af Sted. Han havde »Prinsen af Migomme« med; denne skulde sørge for, at »Traktaten« blev overholdt, men han var saa heldig at dø paa Overrejsen.

Ove Giedde fik dog en Traktat med Ceylon og kom fire Aar efter tilbage med baade Ibenholt og Krydderier.

De Strabadser, saadanne Skibes Besætninger maatte gennemgaa, gør man sig intet Begreb om. Islænderen *Jon Olafsson*, som deltog i et af Togtene, har i sin for et Par Aar siden i »Memoirer og Breve« offentliggjorte Dagbog givet en Skildring heraf, der, hvis man ikke vidste, at Manden er en vederhæftig Mand, hvis Ord i øvrigt har staaet deres Prøve, maa forekomme enhver som det vildeste Fantasteri.

Enden blev da ogsaa i første Omgang, at Selskabet i 1633 var insolvent; fem Aar efter søgte man at genrejse Selskabet, men i 1650 foreslog Rigsraadet det fuldstændig ophævet; i 1658 solgte Kongen Fæstningen *Dansborg* til en hamborgsk Købmand; men *Trankebar* beholdt vi.

I 1670 kom den nye Oktroi, som satte *Cort Adeler* i Stand til at rejse Selskabet paa ny, og dette havde større Held med sig. Man anvendte ældre Orlogsskibe til Transport, og det var ikke faa Penge, der tjentes. Men i Krigen i Begyndelsen af det attende Aarhundrede gik det selvfølgelig stærkt tilbage for Handelen, der kom desuden uredelige Embedsmænd til, og fra 1729 maa det ostindiske Kompagni betragtes som helt ophørt.

Naar vi forlader det ostindiske Kompagnis sorgelige Skæbne, kommer vi, medens vi endnu er her

i Strandgade, til at tænke paa et andet: *det asiatiske*; thi som de eneste paaagtelsesværdige, om end i høj Grad forsømte Bygninger paa den Side af Gaden, der ligger ud mod Stranden, træffer vi de to oprindelig saa smukke Bygninger, der endnu bærer Navnet: »Det asiatiske Kompagnis Bygninger«. Den ældste af dem, nærmest Brogade, stammer fra 1738, den anden fra 1781. De er opførte af mørkerøde Mursten med Pilastre, Indfatninger og Frontoner af graa Sandsten, og de vilde være en Pryd for Kvarteret og Gaden, hvis deres nuværende Ejer, »De forenede Oplagspladser«, havde Pietet og Sans nok for det gamle og skønne til at holde dem ved Lige.

For at faa rigtig fat i disse Bygningers og Kompagniets Historie, maa vi tilbage til 1732, da man endelig havde opgivet alle Forsøg paa at genrejse det ostindiske Kompagni. Den 12. April gav Kong *Christian d. VI.* det store Privilegier og Eneret til al Handel hinsides det gode Haabs Forbjerg, desuden fik det betydelige Toldlettelser. Man sendte til at begynde med aarlig 2—3 Skibe til Ostindien og Kina, og de bragte Porcellæn, The, Krydderier, Silketøj, Damask og andre fine Stoffer og endelig — *Lommetørklæder* til Danmark. Sin Plads, hvorfra Varerne solgtes ved Auktion, fik Kompagniet straks ved Knippelsbro, men den var ikke straks saa stor som nu. Det var med Rette, at man til Symbol paa det Hus, man byggede der, paa Frontonen anbragte Merkur og Neptun, der holder Jordkloben imellem sig; thi Handelen voksede og florerede saa stærkt, at det blev Mode for Damer og Kavalierer af den fine Verden at spadserere ud til Kompagniet for i dets »Kramkammer« at tage de smukke Varer i Øjesyn.

Den med dette Handelsliv forbundne Trafik lagde tidlig en Alen til Christianshavns Vækst. Man blev

nødt til at fylde mere og mere op ud i Strømmen, og Strandgade, som før paa enkelte Undtagelser nær havde været ubebygget paa Søsiden, blev paa denne Maade rykket mere og mere »ind i Landet«. Nu laa der: vestindisk-guinesisk Kompagnis Sukkerraffinaderi, vestindisk Kompagnis Plads, Agent Bjørns Kølhalingsplads og Md. Fabritius' Plads, de to sidste er nu Holms Plads, og Købmand Jan v. Ostens Plads (nu Tyske Plads). Og bag ved Frederikskirkens (nu Christianskirkens) Grund laa Land- og Søetatens Laboratorium, der endnu kaldes »gamle Laboratorium«. Men paa den anden Side Brogade voksede asiatisk Kompagnis Plads sig stadig større; saa fulgte Dokken, den kgl. Gryn-mølle, Agent Bjørns Plads (nu Wilders, Krøyers og Grønlandske Handels) og derpaa alt det, der nu hedder Orlogsværftet.

Medens adskillige andre Kompagnier sygnede hen i Frederik d. V.s Dage, gælder det ikke »det asiatiske«, tværtimod udsendte det i Aarene 1746—66 hele 62 Ekspeditioner, og i 1748 udvidede det sin Grund, og et stort Pakhus, hvortil selve Oberstløjtnant *Eigtved* leverede Tegningen, rejste sig. Det staar den Dag i Dag. Et Minde om denne Kompagniets Stortid knejser endnu den Dag i Dag i vor skønneste Rytterstatue, Kong Frederik d. V.s paa Amalienborg Plads, som det taknemlige Kompagni rejste sin Konge, da dennes Finanser ikke slog til, saa at han kunde tilendeføre Arbejdet ved egen Hjælp.

Aarene gik, og det asiatiske Kompagni var endnu omkring 1770 en af de væsentligste Faktorer, man kunde regne med i dansk Handel, skønt det just ikke altid havde danset paa Roser. I saa stor en Bedrift maatte der jo komme Tab, og navnlig svandt Handelen paa Bagindien svært ind, medens Kinafarerne florerede, og deres Kaptajner blev an-

sete Folk i det københavnske Borgerskab. De var velsete rundt om i Klubberne, hvortil de bragte sjældne Sager hjem. Alle kender af Omtale den store Bolle i Drejers Klub, den var hjembragt af en Kaptajn og saa skør og vældig, at den kun kunde flyttes, inden den blev fyldt. Rundt om i Borgerhjemmene havde man ogsaa lækre kinesiske Sager baade til Pynt og til Nytte. Hele denne oversøiske Handel satte Præg paa Byen, men selvfølgelig mest paa Christianshavn. Naar det rygtedes, at en Kinafarer var for indgaaende, strømmede Folk i Mængde ud ad Strandgade til Asiatisk Plads, og der var et broget Liv med Hilsener og Hurraa fra Land, medens de brunede Gutter, der var Byens Kælebørn, svingede med de blanke Hatte til Gengæld. Man sang Viser om Sømændene i Klubberne; vi kender alle *Todes*: »Vi Sømænd gør ej mange Ord«, ja helt op paa det kgl. Theaters Brædder naaede Forherligelsen i *P. A. Heibergs* »Chinafarerne«.

Det var derfor ogsaa en af de Foranstaltninger, der gjorde *Struensee* upopulær, at han lagde Told paa The fra Kina. Der rejste sig et Ramaskrig. Det var en unational Foranstaltning, og Købmændene truede med at købe deres The i Gøteborg; Trykket blev efterhaanden saa stærkt, at Regeringen maatte give efter.

Og dog saa man med Ængstelse paa Kompagniets Fremtid. Oktroien udløb i April 1772, og man ventede sig ikke noget godt af Fornylse, naar *Struensee* skulde raade. Ingen kunde jo da vide, at han til den Tid var en falden Storhed, der klædte Hjul og Stejle paa Fælleden.

Nu blev det altsaa *Guldborg*, *Bernstorff* og ansete Købmænd som *Ryberg* og *de Coninck*, der fik Kompagniets Skæbne i deres Haand, og disse mente, at det var rigtigst at give Handelen paa Bagindien

fri og lade Selskabet nøjes med Monopol paa Kina-farten; men det syntes Selskabets Direktion ikke om, saa Enden paa det blev, at det gamle Kompagni blev ophævet, og Oktroien blev givet til et helt nyt, der akcepterede Regeringens Forslag. Imidlertid indtraadte alle Interessenterne fra det gamle Selskab, da de havde tænkt sig om, i det nye, saa at det hele jo egentlig talte ikke betød saa særlig meget, og stor Glæde vakte det hos det bredere Lag, at Kompagniets Skibe stadig fik Lov at føre Gjøs og Splitflag.

Men i Selskabets Indre var Freden forbi, en stor Opposition rasede over, at man havde givet Slip paa den ostindiske Handel, der dog var den, der oprindelig var Grundlaget. Striden tilspidsedes, og det regnede ned over Byen med Pjecer pro et contra, og naturligvis var saadanne Kampe ikke gavnlige for Selskabets Kredit. Dette indvirkede paa hele Hovedstadens Handelsliv, der ved Tusender af Menneskers Arbejde var interesseret i Selskabets Ve og Vel. Striden varede lige til 1781, da en Forening af det hollandske og det asiatiske Kompagni bragte Ro i Sagerne, og Handelen blomstrede paa ny. Man byggede store Skibe, som den berømte Skibsbygmester *Gerner* tegnede, og Stillingen som Fører af en Kinafarer blev i disse for vor Koffardifart saa gunstige Aar i den Grad attraaet, at adskillige Officerer i Marinen var blandt dem.

Men saa skete der den frygtelige Opdagelse, at tre af Selskabets mest betroede Embedsmænd havde besveget Kompagniet for ikke mindre end 673,737 Rd. 74 Sk. Justitsdirektøren, *Haaber*, druknede sig d. 6. Maj 1783 for at unddrage sig Ansvar, og Bogholderen, *Baltier*, flygtede til Sverige, saa man kun havde Kassereren, *Jacob Holm*, og hans Fuldmægtig, *Jacob Lynge*, der begge blev arresterede, at holde sig til.

Sorgen var saa stor, at man næsten kan kalde den en Landesorg, og den gav sig mange rørende Udslag. Saaledes tilbød en Del Matroser af Kompagniet at udruste et Togt til Hveen for at tage *Battier* til Fange, da Rygtet sagde, at han opholdt sig der.

Imidlertid tilbød *Battier*, da *Holm* ikke kunde gøre Rede for Bedragerierne alene, i Juni at vende tilbage hertil, naar han fik frit Lejde — og Diæter. Han kom saa hjem og levede frit og højt i de to Aar, Undersøgelsen stod paa, hvorefter han rolig tog tilbage til Sverige, hvor han døde i 1787.

Ansaret skulde nu hvile paa de i Bedrageriet uskyldige Direktører, de store, hæderlige Købmænd *Ryberg*, *Fabritius*, Admiral *Hoeglandt* og *Cramer*; men for at berolige Gemytterne maatte Kongen — eller rettere *Guldberg* nu skride ind. Straks lød Kongens Tilbud paa, at han vilde dække alt af sin Kasse; men da man ikke var beroliget herved, mødte *Guldberg* selv paa Generalforsamlingen med en kgl. Kabinetsordre, der krævede Ro; men trods dette varede Striden ved og ebbede ud i en voldsom Pennefejde, hvori saa at sige hele Byen tog Parti, og først et Par Aar efter var Striden forbi, efter at de uskyldige Direktører havde maattet betale store Erstatninger; men Jacob Holm holdtes i Blaataarn i 14 Aar derefter uden at faa Dom.

I mange Aar blomstrede Selskabet endnu, og Navne som *Peschiers*, *Erichsens* og *Zinns* spiller en stor Rolle deri. Men saa kom Ulykkesaarene over Danmark fra 1801—14, og Selskabet sygnede som al anden Handel hen. Der blev stille i Strandgade!

Parti fra Christianshavns Kanal.

SJETTE AFSNIT.

PAA sin Mands Kontor i den gamle Gaard paa Hjørnet af Overgaden oven Vandet og Baadsmandsstræde sidder Madam *Marie Margrete Buntzen*, f. *Ache*, en Augusteftermiddag 1789 travlt beskæftiget med Arbejde. Udenfor skinner Solen, ved Siden af larmer Børnene; men hun viger ikke fra sin Plads, skønt der sandelig ikke er noget særlig tiltrækkende ved *det* Kontor, tarveligt og sparsomt som det er møbleret.

Men det er hende dog kært, hun ved, at hendes Ægteherre, *Andreas Buntzen*, fra denne Plads har lagt Grunden til den Velstand, de nu lever i; igennem sytten lange Aar har han slidt her imod alle de Vanskeligheder, de forskellige Kriser har skabt, men nu er det Opgangstider; han ejer Skibe paa Søen, Skibe, der vover sig til oversøiske Havne, til Kina, til Ceylon; alt afhænger af, hvad de kan bringe, og der gaar halve Aar imellem hver ny

Efterretning fra dem. Farlig er Søen selv, farligere endnu de mange Sørøvere og Kapere, der krydser viden om; der er ingen Beskyttelse i international Ret, Husets Vel og Ve hviler paa de skrøbelige Skibsplanker; Assurance er der paa Grund af Risikoen hyppig ikke Tale om. Derfor viger hun ikke fra Kontoret Dagen lang; thi hendes Mand er rejst, og hun maa passe det hele store Maskineri, saa hun hver Aften kan skrive videre paa det Brev, der skal af Sted den første Postdag.

Hun taler med sin Fuldmægtig *Redelien* og med Proviantmester *Thømsen*; hun skal udbetale Penge til Pingel, Meier & Co., hun skal huske, at *Redelien* møder til Auktion over Hørfro paa Børsen Fredag Kl. 12. Ude i Skuret i Gaarden er der travlt, det skal ryddes, ogsaa det maa Husfruen paase; hun kan gøre det; thi Gudskelov er Børnene friske, og de viser Flid begge to; thi Mor har læst Fars Brev op for dem om, at han haaber, de arter sig vel. Men selv er *Madam Buntzen* opfyldt af Ængstelse for sin Mand: har han nu nok Undertøj med? *Nathuerne* er for tynde, han maa købe sig nye i Korsør. — Gamle *Maren*, som er Husherrens stadige og personlige Opvartning, er helt vred, fordi han saadan skal rejse, hun kender ham nok til at vide, at naar der er Forretning at gøre, tager han ikke sit Helbred nok i Agt, og hvordan faar *vi* — hun siger selvfølgelig »vi« — ham saa hjem igen?

— — Af dette lille Interiør kan vi danne os et Billed af det hyggelige Købmandshjem paa Christianshavn, hvor Grunden lagdes til megen Velstand, men vi kan tillige beskrive Huset eller rettere Gaardene meget nøje ved Hjælp af det, der af den Tradition, en saadan Slægt nødvendig maatte skabe sig, senere er efterladt os. Gamle *Andreas Buntzens Dattersøn, Andreas de Saint-Aubain*

(»Carl Bernhard«) fortæller os selv i sine tidligere omtalte Erindringer, at han har brugt deres Lokalteter livagtig i sin Novelle: »Et Aar i København«, hvis Indhold iøvrigt er Familien fuldkomment uvedkommende. Vi giver da *Carl Bernhard* Ordet:

.... »Gaarden bestaar af et Forhus til Gaden og to Sidefløje til Gaarden, de vender Gavlene ud i Haven, som ved en Mur er skilt fra Gaarden og ved en anden, der gaar rundt om Haven, fra den afsides og lidet besøgte Gade, som løber bag ved.«... Han fortæller videre om hemmelige Tapetdøre med Trapper, der fører ned til Haven, der er anlagt lidt gammeldags, og Rummet tillader ingen store Forandringer, da den er meget tæt bevokset med ypperlige Frugttræer. Den hvide Havemur og et stort, tæt Buxbomtræ, som Bedstefar maaske selv har plantet, giver den et alvorligt Udseende, som de mange med lav Buxbom omgivne Blomsterbede ikke formilder Familien kommer kun sjældent derned, og det er unægtelig et oplivende Syn at se de grønne Træer og Indfatninger prange midt i Sneen.«

Den Fløj, hvori de gamle Kontorer findes, kaldes »Klosterfløjen«, og den ser virkelig ganske katolsk ud, saa meget mere, som Gavlen ender i en halvgotisk Spids med en Kugle paa, og et højt Gitter ved Siden af, der adskiller Haven fra en lille Hønsesgaard, minder os om de lignende Indretninger, man paa Rejser ser i mange af de gamle Klostre.

At denne Have ejer sin dybe Poesi i en duftsvanger Foraarsnat, forstaar man af de simple Ord: »Den milde Luftning bevægede næppe Bladene paa Træerne, og kun i Buxbomtræet fornemte man en sagte Fløjten i de tætte Grene, idet Vinden trængte derigennem og førte den af Natteduggen forstærkede, særegne Lugt med sig og blandede den med Hyacinternes finere Duft.«

Idet han en sen Nattetime ser paa »Klosteret«, udbryder han: »I Sandhed, det hedder Klosteret med Rette. Den lille Gaard forekom mig som et Kapel, hvor Himmelhvælvingen dannede Taget, og Stjernerne de evige Lamper, det næppe kendelige Gitter var Sprinkelværket, som skilte det fra den store uoplyste Kirke, og Sangen i den tavse Aften var Vigilierne, den natlige Messe for de afdødes Sjæle«

Det gamle Kontor, hvor vi nys har set Carl Bernhards Bedstemoder regere, var, da Drengen lærte det at kende, blevet fikset op; han siger, da han mønstrer det: »Jeg maa tilstaa, jeg fandt intet at rette derpaa trods al min Lyst til at ville forandre. Den store fremspringende Skorsten danner en hyggelig Krog ved Siden af en gammel Kakkelovn med store Messingzirater, hvor Onkel sad i sin Lænestol ved et Bord, der var fyldt med Bøger og Papirer. Reoler med Bøger dækkede næsten overalt de mørkebrune, gammeldags med brede Sølvstriber og Søjler prydede Tapeter, som kun hist og her skinnede frem. En malet Platform paa Loftet, omgivet af massive Gibskarnisser, fuldendte det antikke, som i Tanken satte mig hundrede Aar tilbage i Tiden, hvilken Illusion Onkel med sin kinesiske Damaskes Slobrok fuldstændiggjorde.«

Denne mærkelige gamle Gaard laa oprindelig ganske frit og kom i Andreas Buntzens personlige Eje 1779. Der kendtes da ingen Wilders Plads, og Buntzen havde fri Udsigt helt over til sin Broder i Nyhavn. En Vinterdag under et Ildebrandstilfælde løb Ungdommen derover.

Længe inden den Tid, da Buntzen fik Gaarden i Eje, ved vi, at her var i 1728 Samlingssted for en Mængde Jøder, der var flygtet fra København under Ildebranden, hvorved jo ogsaa Læderstræde gik op i Luer. Ejer var da en »Taliener« *Antonio Pelli*.

Tiderne gik, og gamle Buntzens Børn voksede lige saa hurtig som hans Forretning. Sønnen Andreas kom i Lære hos ham og blev optaget i Firmaet. Snart var han giftefærdig, og han ægtede da *Camilla Cecile Victorie du Puy*, en Datter af den bekendte Komponist, Sanger og Livjægerløjtnant *du Puy*, hvis Skæbne her i Landet jo er nøje knyttet til Prinsesse *Charlottes*.

Den gamle Rede var for trang, Sønnen satte Bo i deres Gaard i den anden Ende af Gaden; den ligger der endnu og har en ejendommelig Historie. Firmaet havde købt Appelbyes Plads og her indrettet Skibsbyggeri og en muret Reberbane. Til Ejendommen hørte to Haver, »Pladshaven« og »Spidshaven«, og lige overfor laa »det gamle Laboratorium«.

Et ejendommeligt, ret storstilet Familieliv har udfoldet sig her. Da *du Puy* er forvist her fra Danmark mindes han endnu paa sin Rejse over Lüneborg Hede i et Brev til Datteren den hyggelige Dagligstue med den store sorte Sofa, der eksisterer den Dag i Dag. I spøgefulde Udtryk mindes han, hvorledes han der blev forkælet med sine Livretter: »Je pense souvent, tu serais bien mieux à Christianshavn, sur le grand sofa noir, à fumer une Zigare avec Busse, en attendant que le petit plat de champignons s'apprête«, skriver han.

Om en vigtig Episode fra dette Hjemms Tid fortæller *Carl Bernhard*:

»Vi havde naaet Aaret 1807, og jeg var nu henved 9 Aar gammel. Min Fader var denne Sommer ofte flere Dage fraværende; jeg vidste nok, at han da var paa Kronborg, hvor der blev stillet Kanoner op paa Voldene. Min Moder var ofte meget bedrøvet, og naar vor Lærer, Hr. *Mathiesen*, en højst elskværdig Theolog, som i flere Aar havde undervist os, kom ud til os om Formiddagen, havde han

og min Moder lange Samtaler, som ikke lod til at opmuntre hende. Jeg vidste ikke, at man frygtede for Krig, at min Bedstefader havde faaet Breve fra England, hvori man berettede ham, at de engelske Sørustninger gjaldt den danske Flaade, at han havde anset sig for forpligtet til at gaa til Udenrigsministeren, Grev *Bernstorff* — ikke nogen af de berømte Grever af dette Navn, men en Søn af den ene; at han havde vist Excellencen Brevene, men at denne Statsmand havde sagt, at der ikke var allermindste Sandhed i denne Meddelelse, det vidste han bedre, og min Bedstefader gjorde bedst i at passe sine egne Sager og lade Ministrene passe deres. Da alt senere var gaaet galt, og Flaaden gaaet tabt, gik Ministeren bagefter med en stor Pension, og senere gik han i prøjsisk Tjeneste

En Aften i Skumringen spadserede vi Børn med vor Moder ned ad Vejen til København for at gaa min Fader i Møde, som vi ventede hjem. Da kom der paa een Gang en stor Sværm imod os, de brølede og sang og støjede, og mange af dem var drukne og ravende. Min Moder skyndte sig at naa et Markled og faa det lukket efter os. Og vi saa dem nu drage forbi. Aldrig havde jeg set en saa broget Sværm og hørt saa underlige Lyde. Det var engelske Matroser og Soldater, som skulde indskibes. De havde haft Landlov og kom nu svirende tilbage. Bagefter dem gik et Par Rækker høje Gardere med store Bjørneskindshuer og korte Fruentimmerskørter under deres røde Uniformer med bare Knæ og Sandaler snørte til Fødderne. De hørte til et højlandsk Regiment Skotter, sagde min Moder, og hun var nær ved at græde over alle disse Mennesker, som jeg fandt saa morsomme. Men efterhaanden fik vi Børn ogsaa noget at vide om, hvad der forestod, og delte de voksnes Ængstelse for Krigen.«

Kort efter flyttede Familien hen til de gamle Buntzens i Overgaden neden Vandet; da Morforældrene helst vilde have alle samlede i denne Ufredens Tid.

»Det trøstede os meget, at vi skulde bo hos Bedstefader, der var saa megen Plads og saa stor en Have og saa mange ypperlige Kroge overalt i Huset, hvor der kunde leges »Røver« og »Forput-dig« trods noget andet mig bekendt Sted

Forvirringen og Ængstelsen blev bestandig større, jo nærmere vi kom til de forfærdelige Septemberdage, da København blev bombarderet tre Nætter i Træk Der skete Udfald baade ved Dag og ved Nat mod Englænderne, der kæmpedes tappert, der faldt og blødte mange, men det var altsammen forgæves. Det nyoprettede Livjægerkorps var især udsat ved disse Udfald, medens Borgere og Studenter besatte Voldene, hvor de heller ikke undgik at have døde og saarede.

Jeg husker saa tydelig en Nat før den første Bombardementsnat. Det var en trykkende, lummer Nat, min Moder og jeg sad alene i den store Dagligstue og ventede, at Klokken i Frelserens Kirke skulde slaa. Hele Huset laa i dyb Søvn med Undtagelse af min Morfaders »gamle Maren«, der puslede i Køkkenet for at koge Kaffe til »Sønnen«, hvilket hun under ingen Omstændigheder lod sig betage, hun havde jo tjent »Faderen«, længe inden han blev gift. Min Moder havde paataget sig at vække min Fader og hendes Broder (Andreas junior), som var Løjtnant ved Livjægerkorpsen, han skulde være med til et Udfald i Daggrø, min Fader skulde til sit Batteri ved Københavns yderste Befæstning. Det var endnu bælgmørkt udenfor og blæste.

Med eet hørte vi det rumle i Gaden, vi vidste, hvad det var, men kunde dog ikke lade være med

at gaa til Vinduet, da denne fæle Lyd kom nærmere — det var Vognen med Ligkister til de døde, som var omkomne ved Udfaldet eller paa Lazarettet paa Søkvæsthuset, som laa tæt ved min Bedstefaders Gaard. For ikke at alarmere Indvaanerne blev disse Transporter frem og tilbage besørgede om Natten.

Vognen var stablet i Højden og formodentlig kun løselig ombundet med et Tov, Stenbroen var under Reparation, og udenfor os laa der store Bunker Grus og Sten. Enten maa Kusken have villet undgaa dem og er kommen ned i Rendestenen, eller han er kørt op i Bunkerne — Vognen hældede, Tovet sprang vel, og to Kister, den ene efter den anden, rullede af Vognen og ned imod vor Port med to dundrende Slag. Min Moder udstødte et halvkvalt Skrig, og jeg brast i Graad. Vognen kørte videre, og Kisterne blev foreløbig liggende.

Da jeg kom til Besindelse, saa jeg min Moder knælende ved Siden af mig. I det samme slog Klokken i Frelserens Kirketaarn med sin mægtige, dybe Malmrøst. Jeg havde aldrig før hørt den slaa saa stærkt, forekom det mig.

Min Moder rejste sig, tændte en lille Haandlygte, som var hensat til samme Brug, tog mig ved Haanden, og vi begyndte vor tavse Vandring gennem det stille Hus, det var hende aabenbart en Trøst at have mig med.

Min Fader, som altid sov meget let, var snart vaagen og munter og spøjte over sine paalidelige Vægttere. Derpaa gik vi til min Onkels Værelse i en af Gaardens Sidefløje.

Han sov haardt og trygt — der laa han, ung og smuk, kraftig og sund, og nu skulde han vækkes for maaske at gaa Døden i Møde! Men han *skulde* jo vækkes. Min Moder bøjede sig over hans Seng

og kyssede ham vaagen, idet hun kaldte ham ved de kærligste Navne. Omsider lykkedes det.

Da vi kom tilbage til Dagligstuen, gik vi straks til Vinduet; Kisterne var imidlertid afhentet til Lazarettet; gamle Maren kom haltende med sin Kaffekande og modtog sin Morgentak af os alle, og lidt efter forlod min Fader og min Onkel Huset for at gaa hver sine Veje. Min Moder kyssede og velsignede dem flere Gange, det var hende grueligt at sende dem bort efter et saadant Varsel. Mig kyssede de begge nok saa kærligt, og jeg var nær ved at græde. Da de var borte, kastede vi os paa et Par Sengemadrasser, som var henlagte paa Gulvet i Dagligstuen. Jeg faldt straks i Søvn og sov som et niaars Barn; da jeg vaagnede, gik Moder endnu op og ned ad Gulvet med foldede Hænder. Hendes røde Øjne vidnede om, hvor liden Hvile de havde faaet i Resten af denne uhyggelige Nat.

Varsler har ikke altid Betydning eller rettere sagt, de er ikke altid Varsler. De to Ligkister var ikke til vore kære, den næste Formiddag vendte de friske og sunde tilbage.«

Carl Bernhard fortæller ikke, at hans Morbroder, Andreas Buntzen, udmærkede sig under Udfaldene i Classens Have; vi andre ved, at det var Tilfældet, og at han i den Anledning blev hædret med en Æressabel og senere blev udnævnt til Kaptajn.

Men vi maa nu vende tilbage til Huset for Enden af Langebrogade.

Gamle Buntzens andet Barn var jo *Anna Bolette*, gift med Kaptajn Saint-Aubain, og i dette Ægteskab som bekendt Forfatteren *Carl Bernhards* Moder. Da Saint-Aubains endnu boede paa det tidligere omtalte, saakaldte gamle Raadhus, mistede de en Datter af Kighoste; Broderen tog sig dette saa nær, at han hverken havde Ro Dag eller Nat; derfor bestemte de bedrovede Forældre sig til at flytte ud

i Andreas Buntzens rige Hjem, hvor der var Plads og Gæstfrihed nok. Carl Bernhard fortæller, at deres Lejlighed hørte til det Komplex, Hans Majestæt ejede, og som hans Fader senere blev Medinteresseret i, bestaaende af Skibsværft, Reberbane og lignende Anlæg.

»Der blev naturligvis stor Glæde iblandt os Børn over denne Forandring, der vilde skaffe os en saa udvidet Tumbleplads med Have og Gaardsrum og andre Herligheder, og der blev Travlhed i Hjemmet, hvor der overalt blev pakket ind og rumsteret, hvorved Børnene naturligvis ikke var de mindst vigtige og mindst beskæftigede.«

Her samledes efterhaanden en Del af Familien. Selve Kusinen Fru *Gyllembourg* og hendes navnkundige Søn, Johan Ludvig, har ogsaa taget Ophold i dette Hjem, og dette har selvfølgelig ikke undladt at sætte sig Spor i vor Litteratur.

Johan Ludvig Heiberg har skrevet sine saakaldte »Børnevaudeviller«, som er en Art Forløbere for de virkelige, til sine unge Slægtninges Fornøjelse her i en kort Ferie fra sit trælsomme Arbejde i Kiel. Han sukker i sit »Farvel til de Smaa«:

Kære Børn, jeg, som saa tit
Eders Selskab søgte,
naar i Haven glad og frit
jeg med Eder spøjte,
ak, jeg skilles snart fra jer,
maa til Kiel desværre!
O, hvor gerne blev jeg her,
Ja, det ved Vorherre!

Og han mindes glade Timer:

Kan I huske vor Tagfat
tit i Aftnens Skygger?
Morten selv, den ædle Kat
jo vort Selskab smykker:

Snart med os omkring han for,
 snart paa Bænkens Sæde
 snurrede han ved Venskabs Ord
 ved vor stille Glæde.

Ofte jeg i Eders Kreds
 Eventyr fortalte;
 Morten lytted veltilfreds,
 Skræk hos jer sig malte.
 Nattens Maane trøstelig
 gennem Frugttræer lyste;
 tæt I klynged jer til mig
 og ej længer gyste.

Jeg, som tidt blandt Eder stod
 selv til Barn forynget,
 som mig villig føre lod
 af jer Arm omslynget,
 jeg mig viste dog som Mand,
 naar det gjaldt at sprænge
 for Veninde, Ven og Land
 Gadens voksne Dreng.

Af den følgende Skildring fremgaar det, at der var en Flok Gadedrenge, som ved Stenkast søgte at forulempe Havens fredelige Smaapiger, ja en Sten ramte endogsaa den senere Fru *Anine Lütken*, men Heiberg blev vred og sprang ud for at hævne sig; alle mente, det var taabeligt, men han kom urørt tilbage.

Han har i det hele ofret sig for sine unge Veninder, han var Hest for deres Barnevogne, saa han endnu sveder ved Tanken, og han udbryder vemodigt:

«Og mon og I mindes vil
 Blomsten i vor Klynge:
 det aimable Tjærespil
 med sin Vippegynge!«
 Der jeg og har frelset een
 ned fra Spillet falden:
 Lotte, som var altfor sen
 fik et Slag paa Skallen.»

Helt kønt ser han paa de morsomme Omgivelser:

Mindes Reberbanens Hjul
med dens tusend Ynder,
hvor vi tit har leget Skjul
mellem Reb og Tønder,
og den gamle Have der
med sin Rosensommer«. —

O, men mindes Skibet og
med de tvende Master,
hvor vi i Kahyttens Krog
sad med Øl og Knaster,
hvor jeg hjalp jer op og ned
ad den stejle Stige:
Ingen Sjæl som Offer gled
ned i Ægirs Rige.

Husk, hvor tit mod Smedens Gæs
jer mit Mod forsvarte . . .

Jo, han har været en galant Fætter, og han
har elsket sit gamle

»Christianshavn ved Søndervold
Kallebodske Vove!
Kærlighed, det er dit Skjold,
Frihed dine Love.
Fuglen synger højt i Sky
over Frugttræer høje,
i hvis Skygge hviler bly
dine Døtres Øje.«

Ja, saa idyllisk var der den Gang paa Christians-
havn! Og det hyggelige Borgerliv udfolder sig frit
og fornøjeligt, som naar Skovturen — hvor Hei-
berg er Vært for sine unge Kusiner — skal gaa for
sig i straalende Solskin:

For Porten holder
 en Vogn fra *Busk*,
 den bringer os til Skovens Telte;
 mon Skræk det volder,
 at *jeg* er Kusk,
 o, jeg skal sikkert ikke vælte! . . .

Kom nu *Pauline**)
*Elisa***) kom!
 og lad mig ikke længer vente!
 Se *Jacobine***),
 hvor god og from
 hun Livbaand om sin Søster spændte!
*Marie****), hvor blev hun dog af? Hvad nu?
 Hun trak en Kjole paa, den sprang itu.
 Ja, hun bli'r stor,
 sprængte som Flor
 det gamle Tøj, og Mutter skændte!

Saa kører de i Skoven, fordelte tre og tre og en hos Heiberg paa Kuskesædet, og de flygter fra det dækkede Bord med Kalvesteg og Æg i det sikre Haab, at Dyrehaven bringer baade Mad og Glæde.

Paa Vejen møder de *Abrahams*, Heibergs Studenterven, standser og faar en Passiar med ham; ud ad Nørreport gaar det til Østerbro »ad Fari-magen«, ad Strandvejen, hvor Vognen hælder, saa Børnene skriger, men Heiberg trøster dem ved at vise dem Sveriges Kyst med Landskrona. I Sundet vader en Mand og fanger Rejer. Det var i de Tider! Til Charlottenlund, hvor de sidder i Ly af Bøge og plukker Kløverblade, og saa af Sted til Kirstens Kilde forbi Sølyst; de nikker til Tycho Brahes Ø, jo, jo, man mærker, hvem der er Kusk! — Nu skal de spise, men det er igen galt med Maries Tøj, det sprækker! Hun er lækker og vokser høj, hun maa tage Kjolen af, og Jacobine

*) *Pauline Buntzen*, død ugift.

**) *Elisa* og *Jacobine Jørgensen*, to Legekammerater.

***). *Senere Fru Strøm*, Nationalbankdirektør Strøms Moder.

maa sy den. Efter en god Middag kommer de paa Bakken. De beundrer dens Herligheder, Kavalleren følger sine smaa Veninder lige til »Kirstens underjordiske Bæger«. Snart skinner Maanen, og Hesten sparker med tunge Hov og ønsker sig af Stald i Tide. Og saa i Morgen skal Skolen begynde igen med sin Alvor:

Moralen er: Alt veksler paa vor Jord,
og Sorgen stedse gaar i Glædens Spor.«

Et lille Vinterbilled viser os, hvorledes de ældre sidder hjemme, de er ikke raske. »Tante» (Fru Gyllembourg) »taber Kraften, hun kan ej længer gaa, og »Fatter» (Andreas Buntzen), som har haft'en, fik ondt i store Taa«. Man ser Fruen slæbe sig ved en Kæp, hun gør de mest forvovne Hop, men takket være »Bedstefaders spanske Rør« har hun faaet en »anden Fod«, derfor kalder Børnene hende »Madam Kølle«. Fatter selv ligger af Podagra, Marie vil skænke Thevand til Gæsten, men han siger i komisk Sorg:

»Giv mig en Dram,
jeg kan, saa Skam,
ej taale Thevand nu.«

Heiberg faar sin Moder anbragt i den ene, sin Onkel i den anden Ende af Sofaen og krammer ud med sine Nyheder: Nu kommer Kongen snart hjem fra »sine tyske Riger«, Kursen skal snart sættes *al pari*, der er roligt i Vesten og Kroningsfest i Rheims, alene Kongens Dragt skal være en Million værd. Det maa der drikkes en Snaps paa endnu! Men nu er Natten ved at komme. Der høres Vægtterraab og Tuden fra »Laboratoriet«.

I den lille Havepavillon har Heiberg opført sine Marionetkomedier, f. Eks. »Pottemager Walter« for et udsøgt Parket, hvoriblandt *Baggesen* og *Oehlenschläger*; adskillige andre Berømtheder har

haft deres Gang i Huset, saaledes den udmærkede Skuespiller *Fr. Schwartz* og Professor *Weyse*, der i en Tidlang var Fru Gyllembourgs Spillelærer.

I »Københavns flyvende Post« 1827 Nr. 11 fortsatte Heiberg sin christianshavnske familiære Poesi og satiriserer over »Københavnsposten«, idet han optager en »Christianshavnspost«, der bringer lignende Smaatterier til Torvs som det nævnte Blad; men herved kommer han ogsaa til at give et Par morsomme Smaatræk af Christianshavns Fysiognomi paa den Tid. Det hedder saaledes:

»Paa Christianshavn, hvor vi i mange Stykker maa staa tilbage for København, have vi ikke set meget til Kanefarten. Men derimod kunne Glidebanerne her betragtes som en national Forlystelse for det halvvoksne christianshavnske Publikum. Ifølge sikker Beretning fra en paalidelig Dreng*) skal der alene i Overgaden oven Vandet findes 27 gode Glidebaner (de ganske smaa ere ikke indbefattede i dette Tal). Men den største af alle er i Baadsmandsstræde. Her saa man under hele Frosten de største og anseeligste Dreng løbe. *Hans Mortensen**)* viste sig især fra en glimrende Side og lagde stort Talent for Dagen. Han var iført en graa Kawai og gule Nankins Benklæder. Paa Hovedet bar han en blaa Kasket, og hans Bøger hang i en Rem over Skulderen uden at genere ham i mindste Maade i den beundringsværdige Lethed, hvormed han gled. Ogsaa Jens Christensen, Peter Lassen, Niels Jørgensen og Carl Østergaard lagde ved denne Lejlighed store Talenter for Dagen. Det er rimeligt, at det indfaldende stærke Tøvejr har noget hindret Glidebanernes stærke Færdsel, men den i Forgaars indtrufne Frost vil formodentlig bringe

*) Hermed menes *Camillo Buntzen*, der døde som Major i Artilleriet 1863.

**) Vi kender ham fra »Aprilsnarrene«

dem i Gang paa ny; dog er det at formode, at et nyt Tøvejr vil atter gøre Ende paa alle disse Glidebaner; naar kan ikke bestemt siges; men efter al Rimelighed vil det ske inden Hundedagene.«

»*Ildsvaade*. I Fredags Aftes omtrent Kl. 9 skrækkedes Christianshavns Indvaanere ved Brandraab af to Æblekjellinger, som saa en Mand i Overgaden oven Vandet puste sin Pibe ud over Kanalen, saa at Vinden førte to store Gnister af den hen over Laboratoriet. Lykkeligvis slukkedes begge undervejs. Gamle erfarne Folk forsikrede, at dersom disse Gnister var faldne i Krudtmagasinet, saa vilde hele Laboratoriet ufejlbarlig være sprunget i Luf-ten.«

»*Coqvetteri med Publikum*. I Store Torvegade bor en ret smuk Pige, som har bragt det temmelig vidt i denne Kunst. Endskjønt hun bor paa anden Bagsal, ved hun dog ved alle Slags listige Paafund at komme til at staa i Forhusets Stueetage og i et Vindue med Spejl udenfor, hvorved hun lig en Telegraf korresponderer baade med Amagerport og med Sukkerhuset Phønix i København, paa den anden Side Vandet bag Børsen. Hvad disse Bestræbelser især om Lørdagen lede til, derpaa har man allerede haft noksom gyldige Vidnesbyrd, og Resultaterne kunne næppe være tvivlsomme.«

»*Mærkelig Mangel paa Isenkræmmere*. Paa hele Christianshavn findes ikke en eneste Isenkræmmer. Dette er en mærkelig Mangel paa Isenkræmmere.«

Der er ingen Tvivl om, at en Del af disse Notitser har deres Udspring fra det fornøjelige Samliv mellem de mange Slægtninge i Overgaden.

Og dog var det ikke under de gamle lyse Forhold, disse Ting er blevet til. Det gamle Handelshus, som under *Andreas Buntzen*'ernes Ledelse havde oplevet en glimrende Periode, ja paa en Gang havde ejet hele 17 Skibe i Søen, som stod i Forbindelse

med de mest ansete Huse ude i Europa og i Østasien, havde under Krigen med England lidt store Tab; flere Gange opbragte Englænderne kostbare Ladninger; dertil kom Forlis, Briggen »Den unge Andreas« gik under, og Skibet »Anna Bolette« blev indbragt til Cadiz, forladt af Mandskabet og uden Master. Ingen af disse Skibe havde man i de Tider kunnet assurere. Tab føjede sig til Tab, og i 1826 maatte Andreas Buntzen opgive sit Bo. Familien vedblev dog at blive boende i det gamle Hjem ved Langebrogade, og som Anerkendelse for sin Dygtighed og Hæderlighed udnævntes Buntzen derefter til Kornskriver. Han døde 1830.

Da den unge *Johanne Louise Pætges* paa Grund af de vanskelige Forhold i det Wexschallske Hus, hvor hun havde haft sit Hjem en Tid, maatte se sig om efter en anden Bolig, tilbød Fru *Gyllembourg* hende foreløbig Ophold hos sig i Overgaden: »Da min Søn ikke bor hos mig«, føjede den fine, lille Dame til, »kan det vel ikke give Anledning til nogen Art af Sladder«. Den unge Pige slog til, og den 28. April 1830 flyttede hun ind i Fru *Gyllembourgs* Hjem.

Johanne Louise var jo den Gang forlovet, men meget mod sit Hjertes Ønske; hun fortæller om de Kvaler, hun led, naar hun, siddende i sit lille Værelse, der laa lige paa Hjørnet med et Vindue til Volden og et mod Langebrogade, og som var saa lille, at Heiberg spøgende kaldte det »Lygten«, kunde se sin Tilkommende komme nede fra Langebro.

Heiberg spiste hver Middag hos sin Moder, og han gjorde dybt Indtryk paa den unge Skuespillerinde, saa at denne hævede sin tidligere Forbindelse.

Til Fru *Gyllembourgs* Bolig hørte en lille Have, som hun havde ladet sætte smukt i Stand. Under

et stort, skyggefuldt Kastanietræ drak hun og Johanne Louise hver Sommermorgen deres Kaffe, og hele Formiddagen sad de der og syede, og efter Middagen samledes man igen der, og Heiberg læste højt.

For at faa mere Ro til at indstudere sine Roller, byttede Jfr. Pætges Værelse og fik et, der laa paa den anden Side af en stor Sal og i den modsatte Ende af Huset, i hendes Værelse hang Jens Juels kendte Portræt af *P. A. Heiberg*, og det var i denne Stue, det lille Bord stod, i hvis Skuffe *Johan Ludvig* hver Aften lagde et »lille Capitel«, den unge Dame skulde læse paa Sengen.

Det var gennem disse Smaasedler, at de elskende fandt hinanden, hvorpaa de den 31. Juli 1831 lod sig vie i Slangerup Kirke; og dermed ophører den Heibergske Slægtshistorie med at være knyttet til Overgaden. Men den er vedblivende tæt forenet med Christianshavn, thi de nygifte fik Bolig i *Brogade Nr. 3*, nu *Nr. 5*; og hos dem boede baade Fru *Gyllembourg* og hendes Plejesøn *Georg Buntzen*.

Der er fra dette nye Hjem opbevaret et Par Minde, der er saa kvikke, at de bør kendes af flere end dem, der faar Lejlighed til at læse en nu næsten glemt lille Bog af *H. P. Holst*: »Fra min Ungdom«. Den burde kendes af flere, da den indeholder morsomme og fine Ungdomsminder. Et af disse hedder: *Nummer 3 i Brogade* og lyder:

I Brogaden ude paa Christianshavn
Straks foran paa venstre Side
Stod der en Bygning, mystisk og mørk
Og gammeldags — det skal Gud vide!

Porten var skummel, Opgangen trist,
Men var man først inde i Stuen
Og fik et Haandtryk, venligt og varmt,
Og et fint lille Smil af Fruen

Saa straaledede alt i feagtig Glans,
 Saa glemte man Prosavrimlen.
 Og Dagens Træthed, dens Byrde og Savn --
 Man var som lukket i Himlen.

Og endnu velsigner jeg tit det Hus,
 Der boed' kun Tre derinde,*)
 Men »det var en Treklang, en stolt Harmoni,
 Hvis Lige man aldrig vil finde.

Den ene var Fruen *κατεξοχην*,**)
 Blandt de Stjerner, der dengang funkled,
 Theatrets straalende Koooh-i-nor,
 Hvis Glans endnu ingen fordunkled.

Den anden var han, hvis vittige Pen
 Ej kendte til »Frygt eller Dadel«,
 Hin Smagens Ridder, hin Tænker og Skjald.
 Der gav Sproget Finhed og Adel.

Den tredie var hun, som kvindelig bly
 Bestandig maatte sig væbne
 For at undgaa al den Berømthed, som
 Efter Døden blev hendes Skæbne.

I denne Kreds fik Livet et Skær,
 Som ellers sparsomt kun findes,
 Et Skær af *yndefuld Alvor* — to
 Begreber, som sjældent forbindes.

Man mærkede vel, at de leved' ej blot
 For Timen og for Minuttet,
 At det Baand var ej blot af jordisk Natur,
 Som saa fast til hinanden dem slutted;

At den Gerning, som de vied sig til,
 Som fik Ordene tit til at flamme,
 Havde fælles Udspring, fælles Rod
 Og stræbte hen til det samme.

*) Georg Buntzen havde, da Holst kom der, faaet sit eget Hjem.

**) Et græsk Ord, der kan oversættes: »Fruen for alle Fruer«.

Og dog var der Glæde i al den Gaard,
 Og ingensteds fandt jeg Tonen
 Mer livlig beaandet, mer glad end her,
 Hvor Aandrighed byggede Tronen.

Snart var det Heibergs tørre Komik,
 Snart en drillende Skæmt af »Fruen«,
 Et Indfald, en kaadmundet Spøg af en Ven,
 Der fremkaldte Latter i Stuen.

De var begge nylig kommet fra Ems
 (Det »nylig« er tred've Aar siden,
 Men Indtrykket af hine Aftener, nej!
 Det er ikke falmet med Tiden).

At »Fruen« var henrykt over sin Tur
 Kunde paa alt man spore.
 Med eet hun sagde: »Jeg havde nær glemt
 Noget, der vist vil Dem more.

Vil De tænke, Heiberg var formelig vred,
 Naar Herrer i Kursalen saa mig,
 Københavnske Herrer, og de saa kom hen
 For artig at hilse paa mig.«

— Han tog sig en Pris. »Naa!« sagde han i
 Sin allergemytligste Tone,
 »Man kommer da ej i en Kursal for
 At se Folk gøre Kur til sin Kone.«

»Javist! Men en Dag blev han græsselig flov:
 I hans Ansigt Vreden sig malte,
 Thi just som han kom i Døren, han saa
 At der stod foran mig og talte

En smuk, elegant beleven ung Mand,
 Som med milde beskedne Blikke
 Vendte sig til ham og hilste ham først, —
 Men Heiberg hilste ham ikke.

»Jeg priser min Lykke,« sagde han let,
 »Der har saaledes det føjet,
 At jeg her kan takke Dem begge to.«
 Og atter han artig sig bøjed.

»Jeg er Prins Christian*). Naa, De kan tro,
At saa kunde Heiberg bukke,
Smile som en nyslaaet Toskilling og
Tale sødt som en Sirupskrukke.« —

»Naturligvis! — Der er Forskel paa
En Springfyr« — sa'e han med Latter,
»Og saa paa en Prins — og saadan en Prins!«
Og saa tog en Pris han sig atter.

Saadan var Tonen. Ak, endnu tit
Forunderligt Sindet den gækker,
Og mangt et Minde, dæmpet og blødt,
Fra hine Dage den vækker.

Huset er borte. Kun faa af dem,
Som kom der, er endnu tilbage,
Men de har vist sandet, at til dette Hus
Har de siden ej fundet Mage.

Og underligt er det ej heller, om
Dette Hus de ære og hædre;
Thi hver Gang man var der, følte man, at
Man blev en anden og bedre!

Hvis man af denne lille Skitse vil formode, at det Heibergske Hus var et særligt aabent Hus, tager man fejl. Heibergs Aandsaristokrati gjorde ham tværtimod snarere indelukket. Han siger selv, at han ikke kunde tænke sig Muligheden af at bo i en Lejlighed uden Entré, da han ikke kunde udholde Tanken om, at Gud og Hvermand skulde kunne gaa lige ind til ham.

En maaske lidt onskabsfuld Anekdote fortæller, at Heiberg, da han var kommet til at bo paa Søkvæsthuset, altid sagde til Folk: »Se endelig op, naar De kommer *forbi*«, fordi han vidste, at der paa den anden Side Søkvæsthuset ikke var saadan almindelig Færdsel, at Folk havde Anledning til at gaa derned.

Inden vi forlader de Heibergske Hjem, maa vi

*) Senere Christian d. VIII.

dog give *H. P. Holst* Ordet en Gang endnu. Han har skrevet et lille Digt, der hedder: »Husholdningsregnskaber«:

Hos Heiberg sad jeg en Formiddag,
Jeg husker ej mer, hvad jeg vilde
Saa tidlig der ude, — jeg mindes kun,
At hele Huset var stille.

Vi sad og snakked gemytligt. Med eet
En Haand paa Laasen sig lagde,
Og straks efter kom Fru Gyllembourg ind
Med et stort Manuskript og sagde:

»Aa, Ludvig, hvis Du har Tid, saa vil
Jeg nok vise dig . . .« — »Ja, hvorfor ikke?«
Afbød han hende med ængstelig Hast
Og Forlegenhed i sine Blikke.

»Men jeg er ikke ene.« — Hun gav et Skrig,
Og betuttet vilde hun flygte.
»Kære Fru Gyllembourg! Det er kun mig —
Mig plejer jo ej De at frygte.«

— »Aa, er det Dem! Ja, jeg ser jo saa slet . . .
Jeg troede, her var slet ingen,
Og saa blev jeg saa bange for, at jeg kom
Til Ulejlighed . . . ja, det er Tingen —

Men nu gaar jeg igen. Farvel!« Jeg saa
Hun holdt Manuskriptet bag Ryggen,
Og sagde: »Jeg fik dog et Glimt at se . . .
Af Dem; derfor takker jeg Lykken.«

Mit Blik faldt paa Heiberg. Det var mig klart,
At Situationen ham gotted,
Især da han længer ej frygted for,
At hun uforsigtig sig blotted.

»Du vilde vist mig noget?« sagde han tørt,
Og det kan jeg godt erindre,
At jeg saa et muntert, satirisk Glimt
I hans mørkbrune Øjne tindre.

Hun rysted' paa Hovedet. «Aa, det var kun Husholdnings-Regnskaber, Kære!

Det har ingen Hast! Jeg kan vente med dem, Saa længe som det skal være!

«Husholdnings-Regnskaber!» tænkte jeg, da Jeg gik bort en halv Time efter, Mens for Tanken den lille Skikkelse stod, Som gemte saa store Kræfter.

«Husholdnings-Regnskaber! Ja, hun har Ret, Hvad hun skrev, jo vidner i Livet Om, hvorledes *hun* har holdt Hus med det Pund, Som af Forsynet blev hende givet.

Med det Regnskab, tror jeg, kan trøstig hun For sin Herre og Mester træde, Naar engang hun har endt sin Pilegrimsgang Og gaar ind til sin Herres Glæde!»

Nu er alle de Personer, der kendetegnede det Liv, der førtes i de Buntzen-Heibergske Hjem, forlængst under Mulde, men i Slægten lever en stærk Tradition; Slægtsnavnet *Andreas Buntzen* er fulgt igennem Led efter Led, og det er den nuværende Bærer af dette Navn, hvem Forfatteren af disse Linier for en stor Del kan takke for deres Indhold.

Overgaderne underkastes selvfølgelig ogsaa de Forandringer, Tiden kræver; men det gamle Hus for Enden af Langebrogade ligger der dog endnu. At der ogsaa er andre Slægter, der værner om deres Familiehistorie og deres Slægtshjem, ejer Christianshavn et af de smukkeste Vidnesbyrd om i den statelige Gaard i Overgaden neden Vandet, der bærer Navnet *den Heeringske*. Den er opført 1785, men er vedligeholdt og holdt i Ære paa en Maade, der tjener Slægten til Hæder og Byen til Pryd.

Parti fra Overgaden neden Vandet.

SYVENDE AFSNIT.

Hans *Heinrich Baumgarten* stammede fra Pinneberg i det holstenske, og hans Fader var Bondemand. Drengen mistede tidlig sine Forældre og maatte til sit syttende Aar arbejde ved Landbruget, skønt hans Lyst stod til Haandværket. I 1823, da han var sytten Aar gammel, lykkedes det ham dog at komme i Lære hos en Ligkistesnedker i Hamborg, og her blev han efter halvfemte Aars Forløb Svend og skulde nu egentlig have været Soldat, men mente, at hans Fædreland kunde have større Nytte af ham som Haandværker end som Kriger, og i Stedet for at tage hjem og melde sig til Fanen drog han i 1828 til København, hvor han fik Arbejde hos den bekendte Maskinbygger *Fr. Schiøtt*, hvis betroede Mand han hurtigt opnaaede at blive.

Men i 1832 gik *Schiøtt* Fallit, og *Baumgarten*, der i Mellemtiden havde giftet sig, stod nu uden

noget Erhverv. Han levede da en Tid af tilfældigt Arbejde, især ved at tegne Maskiner for Folk baade her og i Sverige. Saa kom der Sygdom til, men nogen Tid efter finder vi ham som Maskinmester ved det store Blad »Vossische Zeitung« i Berlin, og i de tre Aar, han levede der nede, benyttede han al sin Fritid til at studere Industriens nyeste Opfindelser og gøre sig saa fuldkommen som muligt i Maskinfaget.

Da Prins *Christian*, senere Christian d. Ottende, opholdt sig i Berlin, gik Baumgarten til ham og fortalte, at han agtede at etablere sig som Maskinbygger i København; men Prinsen, der vidste, hvor ilde det var gaaet Schiøtt, og hvor meget Staten havde tabt ved ham, fraraadede Baumgarten at gøre noget Forsøg, da Staten i al Fald ikke kunde hjælpe.

Men dette Afslag skræmmede ikke den virksomme Mand, som stolede paa sine egne Kræfter, og i Oktober 1839 sagde han med Kone og tre Børn Berlin Farvel og tog til København, hvor han en kort Tid havde Ansættelse som Maskinmester ved »Berlingske Tidende«, derefter forsøgte han sig først som Jernstøber paa Farimagvej, saa som Farvekoger, begge Gange i Kompagni med andre; men det blev dog ikke til noget større.

Prinsen, han havde truffet i Berlin, var imidlertid blevet Konge, og han havde dog haft et godt Indtryk af den djærve unge Haandværker, saa at han hjalp ham til at blive ikke blot fritaget for Militærpligten, men ogsaa til Eftergivelse af den Straf, han egentlig skulde have haft, fordi han ikke havde meldt sig til Tjeneste.

Den 18. Februar 1843 fik Baumgarten da kgl. Bevilling til at oprette et Maskinværksted. 11. Marts tog han Borgerskab, det Rejersenske Fond gav ham et rentefrit Laan af 500 Rdl., og han aabnede nu

et lille bitte Værksted i et Baghus paa Købmagergade Nr. 5 (nu Nr. 46), og det var den første Begyndelse til den senere saa omfattende Virksomhed, der nu bærer det verdenskendte Navn: Aktieselskabet *Burmeister & Wains Maskin- og Skibsbyggeri*.

Den første Bestilling, Baumgarten fik, var at lave et Murerlod, og herfor fik han en Betaling af 1 Mark. Denne Mark gemte han, og den opbevares endnu i den Burmeisterske Slægt. Men snart gik det livligere med Bestillingerne, og han fik mange Reparationsarbejder for Bogtrykkerierne og gav sig til at fabrikere Handskesymaskiner. Men han fik snart Lokalevanskeligheder. Han havde sit Værksted paa anden Sal. Her havde han anbragt sin Ambolt, og hver Gang han slog paa den, rungede det naturligvis i hele Huset fra Kælder til Kvist. Saa klagede Lejerne, og Værten forbød ham at hamre, hvis han ikke vilde flytte. Han lovede at lade være, men nu anbragte han sin Ambolt paa Fjedre, saa at Slagene i al Fald ikke lød stærkere, end at Husfællerne lod, som om de ikke hørte dem.

Imidlertid var Baumgarten bleven Medlem af den nystiftede Industriforening, han traadte snart ind i dens Forevisningsudvalg og siden 1846 i dens Bestyrelse. Selv var han en af de flittigste Udstillere, og han fik Ry for sine smukke og praktiske Arbejder. Hans Arbejde voksede, han maatte flytte hen i Møntergade, hvor han gik i Kompagni med en Kleinsmed *Winther*. Men da ingen af dem havde den til Anskaffelse af Raamaterialer fornødne Kapital, blev Baumgarten snart utaalmodig. Ideerne gærede og sydede i ham. Han maatte og vilde frem, han vilde have noget nyt at tage fat i, og en skønne Dag bankede han paa *H. C. Ørsteds* Dør og forklarede ham sin Nød. Ørsted havde lagt

Mærke til hans Udstillinger og havde stor Interesse for ham. Han lovede at skaffe ham en Kompagnon med Kapital og teknisk Indsigt og anbefalede ham snart efter en ung polyteknisk Kandidat, *Carl Chr. Burmeister*, der tidligere havde været hans Assistent, men nu opholdt sig i Paris netop for at studere Maskinbyggeri.

Burmeister var født i København i 1821, paa denne Tid altsaa netop 25 Aar. Hans Fader var indvandret som Kok hos den franske Minister, blev senere Restavratør i Silkegade, saa i Lille Kirkestræde og døde som Ejer af »Toldbodbørs« paa Hjørnet af Toldbodgade og Amaliegade. Han stammede fra Mecklenburg og havde taget Navnet *Burmeister*, fordi en af hans Forfædre havde været »*Burmeister*« i Sognefoged nede i det Plattyske.

Sønnen *Carl Christian* arvede en meget pæn lille Sum og studerede paa polyteknisk Læreanstalt fra 1836—42; *Ørsted* havde lagt Mærke til ham og benyttede afvekslende ham og *Peter Faber* (»Land-soldaten«s Digter) som Assistenten ved sine fysiske Forsøg. Nu anbefalede han ham som sagt til *Baumgarten*, og de to blev snart enige, intelligente, arbejdslystne og kraftige Folk, som de var, og den 20. Juli 1846 stiftedes Firmaet *Baumgarten og Burmeister*, der foreløbig blev i Møntergade og beskæftigede de 30 Mand, *Baumgarten* allerede havde paa sit Værksted.

Det varede imidlertid ikke længere end til September, saa blev Møntergade dem for snæver, og for 12,000 Rdl. købte de af Sporemagermester *Otto Ejendommen* Nr. 170 paa Hjørnet af Overgaden n. Vandet og Lille Sofiegade. Her fik de større Maskiner, fordoblede deres Arbejderes Antal og anlagde et Jernstøberi, hvor der udførtes Dampmaskiner paa flere Hestes Kraft.

Der blev nu ogsaa Lejlighed for *Baumgarten* til

med Understøttelse fra det Rejersenske Fond at rejse til England, Frankrig og Belgien, og han kom hjem med Planer om Jernstøberi og Ventilations- og Varmeanlæg. Snart efter fik Firmaet den første Bestilling i denne Retning — et Varmeapparat til Christianshavns Fængsel.

I 1849 begyndte de at fabrikere Sødampmaskiner. Burmeister, der var en vidtskuende Mand, saa, at nu var Dampskibenes Tid inde, og han lod derfor al Kraft sætte ind paa at naa det store Maal: at faa eget Skibsværft. Først forhandlede Firmaet i 1851 med Regeringen om at købe en Del af Gammelholm, nærmest Nyhavn; men det gik ikke i Orden. De henvendte sig derefter til *Jacob Holm & Sønner* og lejede Engelskmandens Plads ud til Havnen og Christianshavns Kanal, imod at Jacob Holm & Sønner skulde udføre alt Tømrerarbejdet ved Skibenes Bygning. Men der krævedes nu nye Værksteder og Bygninger.

I 1851 byggedes en stor Bygning paa Hjørnet af Sofiegade, og Aaret efter købte man Naboejendommen, og der blev god Brug for dem; thi atter ændredes Signalerne i Skibsbyggeriet; nu gjaldt det *Jernskibe*, og for at slaa til Lyd herfor udstillede Baumgarten & Burmeister i 1853 i Industriforeningen en Jernskibsmodel, der vakte uhyre Opsigt, og det havde den behagelige Følge, at Firmaet fik Æren af at fremstille *det første danske Jernskib*, idet Staten i 1854 bestilte »Troppetransportfartøj Nr. 1« hos det.

Fra den Tid af var der stadigt Samarbejde mellem Marinen og Baumgarten & Burmeister, og det gjaldt især Leverance af Dampmaskiner til Orlogsskibene. Den første af disse leveredes til Fre-gatten »Jylland«, havde 400 Hestes Kraft og kostede 200,000 Rdl. Det hele saa altsaa straalende godt ud, den Mark, der i Købmagergades Baghus

lagde Grunden til den kommende Velstand, havde ynglet, og endnu midt i 50'erne stod man omtrent daglig overfor nye Krav, som krævede nye Udvidelser, nye Opgaver, der kaldte paa friske Kræfter, Og da vi manglede tilstrækkelig sagkyndige Skibsbyggere til at lede Arbejdet paa Værkstederne her hjemme, hentede man to Franskmænd hertil, *Lallemand* og *Acker*, som begge blev gode danske Borgere, velkendte og afholdte paa Christianshavn. Acker holdt længst ud, først 1904 tog han Afsked for at nyde Resten af sit Liv i velfortjent Hvile.

Hadde man ikke Selskabets Bøger at holde sig til, kunde man med Lethed konstatere dets Vækst igennem 50'erne ved de stadige territoriale Udvidelser. Ved Udgangen af Tiaaret havde man et Areal af en Tønde Land, der strakte sig fra »Gamle Laboratorium« til Overgade 7 og Wildersgade 10, og de 30 Mand, man var rykket ud til Christianshavn med fra Møntergade, var blevet til 450, Arbejdslønnen var nu 3000 Rdl. om Ugen. Og det var endda kun, hvad der vedkom Værkstederne, hertil kom Kontorer, Tegnestuere og Støberi med deres hele store Personale.

Da Baumgarten i 1861 fandt, at han nu havde fortjent Hvile, og trak sig tilbage fra sin Virksomhed, saa han som Frugt af sin Manddoms Arbejde en blomstrende, stedse voksende Institution, der gav Mængder af Mennesker Brødet og var til Hæder og Gavn for Danmark. Han havde til fulde aftjent den Værnepligt, han i sin Ungdom unddrog sig fra. Slutningen af sit Liv tilbragte han i Lyngby. Men helt uden Beskæftigelse kunde den flittige Mand selvfølgelig ikke være. Det vilde have været en for brat Overgang. Han arbejdede i sin Have, ved sin Drejerbænk og sit Tegnebrædt. Ej heller hans tekniske Snille fornægtede sig; han konstruerede en Maskine til at

udprikke Frimærkeark; *Thieles* Bogtrykkeri købte den, og den viste sig mere praktisk end de hidtil benyttede engelske.

Den 3die Marts 1875 døde Baumgarten, 69 Aar gammel. Den pinnebergske Bondedrengs sælsomme Saga var endt; men hans Værk levede videre!

Burmeister savnede naturligvis Samarbejdet med Baumgarten; kun fire Aar arbejdede han alene, saa søgte han en Medarbejder, og i 1865 blev »Baumgarten & Burmeister til »*Burmeister & Wain*«.

Den nye Mand, hvis Navn erstattede Baumgartens og endnu er knyttet til Firmanavnet, var en af Burmeisters igennem Aaringer prøvede Venner, *William Wain*, der var født i 1819 i Nærheden af Manchester. Han fik fra ganske ung Uddannelse i Maskinbyggeri i sit Fædreland og blev allerede 20 Aar gammel Mester paa en Maskinfabrik i Norwich. Derfra drog han til London, hvor han fik Ansættelse paa en anden Fabrik, der imidlertid gik i Stykker, og *Wain* stod pludselig uden Beskæftigelse.

Til alt Held opholdt den danske Marineløjtnant *N. E. Tuxen* sig netop i de Dage i London for at gøre Bestillinger til Marinen og for at finde en duelig Mand, der kunde gøre Tjeneste i Postvæsenets Skibe og senere knyttes til Orlogsværftet. Han forhandlede med *Wain*, og i Foraaret 1844 kom denne her til Danmark og blev Maskinmester i Postskibene. 1848 blev han Overmaskinmester i Marinen og var om Bord paa »*Geyser*«. Han avancerede nu rask. 1856 blev han Maskininspektør, i 1862 Underdirektør paa Orlogsværftet med Kaptajnløjtnants Rang.

Der er sagt om *Wain*, at han utrættelig og uegennyttig har ledet Dampkraften ind i Orlogsværftets arbejdende Liv. Det er sagt med fuld

Ret. Til hans Navn er Institutioner som Holmens Maskinværksted og Snedkerværksted, det nye Smedeværksted og Jernskibsbygnings- og Panserpladeværkstederne uløselig knyttet, og desuden var han fortjent som Konstruktor og Oplinder. Han byggede bl. a. Orlogsværftets Flydedok. Det siges, at hans Maskiner var saa sindrigt og snildt konstruerede, at der senere næsten intet har været at rette ved dem. Netop ved Udførelsen af disse Maskiner traadte Orlogsværftet og Baumgarten & Burmeister igennem Wain i inderligere Forbindelse med hinanden.

Da Burmeister nu i 1865 henvendte sig til Wain om at indtræde i hans Firma, vilde denne nødig sige sin kære Virksomhed paa Orlogsværftet Farvel, og han fik da — mærkeligt nok for Resten — Tilladelse af Marineministeriet til at forene disse to Stillinger; det er et Bevis for, hvor uundværlig man ansaa ham for. Alligevel var og blev denne Dobbeltstilling uholdbar, og Enden blev ogsaa, at Wain fik sin Afsked; men endda anvendtes hans kloge Raad i Statens Sager i mange Tilfælde.

Fra 1865—72 bestod Burmeister & Wain som privat Firma, og i den Tid voksede Bedriften stærkt. Blandt de Arbejder, der da udførtes, er der et, som i særlig Grad interesserer Christianshavn; man overdrog Firmaet Konstruktionen af den Knippelsbro, som først for ganske nylig er afløst af en ny, og den udførtes efter Wains Tegning.

Blandt andre Arbejder, der vakte særlig Opmærksomhed, kan nævnes den Dykkerklokke, Wain ligeledes konstruerede og anvendte ved Broens Bygning. Den 1. Juli 1869 stod Broen færdig, som det var lovet i Kontrakten.

Ogsaa ud over Københavns, ja, over Danmarks

Grænser strakte Firmaets Virke sig. Broen over Guldborgsund, Dampmaskinerne paa Silkeborg Papirfabrik, paa Marineværftet i Karlskrona og Søkadetakademiet i St. Petersborg har deres Hjem i Fabrikken paa Christianshavn. Og Arbejdernes Antal var, da 25 Aarsdagen for Møntergade Firmaets Stiftelse fejredes, vokset til op mod 700, og Fabrikken kunde udføre Maskiner med 1200 Hestes Kraft og Støbninger paa 80,000 Pund. Og Grundarealet var udvidet ved Nyerhvervelser, det strakte sig nu fra *Heerings* Gaard i Overgaden til Christianskirken, mod Syd og Vest satte Christianshavns Kanal Grænsen — »Gamle Laboratoriums« Grund var erhvervet fra Staten 1870 — og mod Nord »Jensens Plads«. 60,000 Kvadratalen ompændtes nu af det mægtige Foretagende.

Men endnu forestod der store Arbejder, Skibsfart og Industri var i disse gode Aar i mægtig Vækst, skulde Firmaet følge med Tiden, maatte der stærkere pekuniære Kræfter til, end Privatmænd kunde yde; »Burmeister & Wain« blev fra 1872 et Aktieselskab; Firmaet havde fulgt Udviklingen. Det var *Aktieselskabernes* og *Tietgens* Decennium; fra 1. Januar 1872 var de to tidligere Arbejdschefer Direktører.

Til det nye Aktieselskabs Ledelse knyttedes en Mængde af Tidens største Pengehavne som *Holmblad*, *le Maire*, *Puggaard*, *Broberg* og *M. Levy*, senere *Meldahl*, *A. P. Hansen*, *Adolph* og *G. A. Hagemann*.

Og som nye Tider skaber nye Maal, gik det ogsaa her. Udvidelser fulgte paa, snart afspærredes Gaderne Overgade og Wildersgade helt i den ene Ende for at give Plads, og det store Skibsbbygningsværft paa Refshaleøen skabtes, først med to Beddinger, senere tre, der anlagdes Tør-dok og meget andet. Og som Tiderne skiftede,

vekslede ogsaa Mændene. Den 1ste Maj 1882 endte Etatsraad Wain sit virksomme Liv. Tietgen mindedes det alvorlige Tab, Selskabet havde lidt, ved at skildre ham som en elskværdig Personlighed, der var i Besiddelse af en overlegen Genialitet.

Hans Afløser blev Skotten *David Halley*, der kom fra Glasgow. Under hans Ledelse var det, at de store Leverancer til Rusland indtraf, først Kanonbaaden »Mandjur«, senere Kejserskibet »Standard«, og man udvidede Fabrikationen ogsaa til *Centrifuger*, der er bleven verdensberømte.

I 1890 følte *Burmeister* sig træt. Om ham sagde Tietgen: »Etatsraad Burmeister repræsenterer i sin Person den danske Industri, dens Begyndelse under de beskedneste Former, dens Opkomst og dens Udvikling under større Forhold, indtil den nu er naaet paa samme Højdepunkt som Udlandets bedste. Han har været Kontinuiteten i denne Forretning, og naar han har holdt sig selv mere i Skyggen, har det været et frivilligt Offer i Forretningens Interesse og hverken Mangel paa Foretagelsesaand eller paa Betingelser for at kunne hævde den faste Plads«. Den 11. December 1898 døde Burmeister, allerede i 1895 var Direktør *Halley* bukket under for Overanstængelse. Det saa da sort ud en Tid for Selskabet. I de seneste Aar havde man ikke ret fulgt med Tiden, Udlandets Konkurrence blev generende, og det var egentlig kun *Tietgens* mægtige Personlighed, der holdt sammen paa det hele. Snart faldt ogsaa han fra; — ikke ret lang Tid efter hærgede en voldsom Ildløs Refshaleøen, netop som man var i Gang med Russerarbejderne. Det saa et Øjeblik ud, som om den store Bedrift gik sin Undergang i Møde; men da man var mest i Bekneb for Mænd, viste det sig dog, at Danmark havde saadanne,

der var stærke nok til at løfte Fædrenes Arv. Det blev Direktør *G. A. Hagemann*, der atter bragte Arbejdet paa ret Køl og fik Værft og Værksteder omordnede efter moderne Krav, og som uvurderlig Støtte i dette kolossale Arbejde havde han den tidligere Direktør for Orlogsværftet, Kommandør *K. C. Nielsen*. Men denne sidste Face af Udviklingen ligger for nær paa vor Tid til endnu at tilhøre Historien.

Vi har dvælet længe og med særlig Forkærlighed ved dette Afsnit af Christianshavns Udvikling, fordi det giver os det bedste Bevis for, at vort Lands og vor Bys Historie ikke alene skrives med Sværd og med Blod. Falder end Ufredstidens voldsomme og paa kortere Tidsrum sammentrængte Begivenheder først og mest i Øjnene, maa vi dog huske, at Uregelmæssigheder som Krig kun er Afbrydelser af Udviklingen, der standser eller ændrer Historiens Gang. Den rette og i dybest Forstand betydningsfulde Gerning, den afgørende Kamp i et Samfunds Fremadskriden, udføres ikke paa Slagmarken, men i det daglige Livs stille og energiske Syslen med de Opgaver, der skaber vort Lands Kultur.

Meget faa Bedrifter giver et bedre Spejlbillede af Udviklingen igennem forrige Aarhundrede end den, der betegnes af Navnene Baumgarten-Burmeister-Wain. Det er Gangen fra Baghuset paa Købmagergade til Storindustriens mægtige Etablissementer paa Christianshavn, fra den stræbsomme, geniale Haandværkers Arbejde til Dampen og Elektriciteten, fra den enkelte Mands beskedne Markstykker til Aktieselskabets Millioner.

Og hvilken Mængde af forskellige Livsvilkaar har her ikke ligget imellem, fra det patriarkalske Forhold mellem Mester og Svend til den moderne Kamp om Ligestilling af Arbejdsgiver og Arbejder!

Til Ære for de Mænd, der har Arbejdet frem
netop i den Periode, hvor Forvandlingen skete
med rivende Hast — *Baumgarten*, *Burmeister*,
Wain og *Tietgen* — skal det da sluttelig siges,
at var der noget Sted, hvor Arbejdernes Kaar og
Krav holdtes i Ære, hvor Humaniteten ikke sattes
til Side for alle egoistiske Hensyn i det store Kon-
kurrencens Væddeløb, var det paa det Værft, hvor
Hamrene endnu den Dag i Dag banker om Kap
med Livets Pulsslag, derfor bærer Christianshavns
Historie med Stolthed disse Mænds straalende
Navne paa sine Blade!

Nyholms Vagt.

OTTENDE AFSNIT.

Det lukkede Land paa Christianshavn — Orlogsværftet — kender de fleste Københavnerne kun paa Afstand, naar de har set over mod den gamle, morsomme Mastekran eller det fornemme Taarn paa den gamle Nyholms Vagt fra Langelinie. De har hvert Aar set Træerne grønnenes mod den blaa Himmel, de har i de sidste Tider set den nye Marine-Kaserne tegne sig kridhvid i Solen og glædet sig ved dens festlige røde Tegltag; men at komme derover var ikke Hvermands Sag. Der vaages skrappt over, at den, der vil betræde Marinens hellige Enemærker, Flaadens Leje og dens Værksteder, kommer der i lovligt Ærinde, hvilket — maa han opgive til den aarvaagne Vagt ved de tre Indgange, før der lades ham Adgang.

Det sker med fuld Føje, at man vaager saa strængt over dette Sted; thi enhver Marine ejer sine Hemmeligheder, som den ikke kan staa sig

ved, at nogen faar at kende, og der findes ikke i det ganske Land nogen enkelt Mand, der kender dem alle.

Den danske Marine har altid været Nationens Kælebarn, der har staaet et romantisk Skær over vore Forestillinger om den. Der findes heller ikke meget saa frisk og kønt som en solbrændt dansk Matros, en fiks lille Kadet eller en dansk Søofficer i Galla med blaa Kjole, røde Opslag og gyldne Epauletter. Det er et stolt Syn at se et af vore desværre altfor faa Panserskibe staa Sundet ud, og det risler igennem en, naar man paa en Sejlads møder en af de raske smaa Torpedobaade, der med sydende Skum om Boven farer af Sted gennem Bølgerne, der næsten helt kan gemme dem. Det er saa ægte Dansk, det hele, at Hjertet hopper i Livet paa en af Glæde, naar man møder det.

Og som den danske Marine — Flaaden, Officererne og »Mændene« regnes til vort National-eje, som vi glæder os ved at se det danske Orlogs-Splittflag udfolde sig kildent for Vinden, — saaledes har vi ogsaa i den ærbødige Afstand, hvorfra vi kender vor Flaades Hjem, en egen *dansk* Fornemmelse i vore Forestillinger om Orlogsværftet. Er det de lysegrønne Træer, er det de morsomme Bygninger derovre, er det Skibene eller Solen, som forgylder det hele, lige fra den staar op, til den forsvinder bag Langelinies Pavillon, eller er det blot den hjemlige Fornemmelse af Bølgerne og alt det, der hører dem til, som skaber denne Følelse? Det er ikke let at sige; men vist er det, at det er meget faa Københavnerne, som ikke har haft denne romantiske Forestilling i sig, naar han kastede Blikket over til Værftet, som vi nu skal se lidt mere nøje paa,

idet vi uden at krænke nogen Diskretionspligt overskrider dets hellige Enemærker.

Der findes tre Veje, ad hvilke man kan betræde Orlogsværftet. Vi kan tage med Rofærgen: — »Lynet« kalder de vittige Gutter den paa Grund af dens usædvanlige Langsomhed, — fra Toldboden over til Bommens Vagt, eller med Motorfærgen fra St. Annæ Plads gennem Hønsbroløbet til Arsenaløen eller endelig ad den landfaste Adgang fra Christianshavn.

Vi maa da vælge en af Vejene, og da Oversigten bliver bedst derfra, vælger vi Toldbodvejen. Men vi maa da allerførst kaste et Blik paa Orlogsværftets Geografi, idet vi gør opmærksom paa, at det bestaar af fem Smaaøer: *Nyholm*, *Frederiksholm*, *Dokø*, *Arsenaløen* og — tidligere — *Christiansholm*.

Nyholm anlagdes omkring 1680, og det er den ældste af samtlige Holme. Stedet var allerede i Forvejen blevet benyttet af en Del Skibe, som vilde udkaste deres Ballast, hvorfor det var afmærket ved to høje Pæle med Hænder ovenpaa; senere førtes Natrenovationen derud, saa der maa have været grundt; nu blev der sænket et Par ubrugelige Fartøjer her ned, og Paafyldningen gik saa rask, at Vagten, der tidligere havde haft Ud-kig og Ophold om Bord paa Skibene, i 1685 kunde drages i Land. En Del af Skibsbyggeriet blev nu henlagt her til, og det første Orlogsskib, der byggedes her, var det navnkundige »Dannebrog«, der løb af Stabelen 1692, og hvormed *Iver Huitfeld* sprang i Luften i Køgebugt d. 4. Oktober 1710. — Da Voldene og *Nyholm* var færdige, blev der slaaet en Medaille til Minde derom.

Her foregik længe det store Skibsbyggeri, og i Tidernes Løb undergik *Nyholm* en Del Forandringer, og i Christian d. Sjettes Dage anlagdes

her ved det i hine Tiders Øjne »formidable« Bateria Sextus, ligesom den smukke Hovedvagt, hvis Spir afsluttes med den bekendte Kongekrone, opførtes, og foran den byggede Frederik d. Femte den morsomme Mastekran, der den Dag i Dag staar saa smukt i Byens Profil, og som man altid fejlagtig ser benævnt Christian d. IV's Mastekran.

Frederiksholm ligger Syd for Nyholm og er ligesom de følgende opstaaet i Begyndelsen af det attende Aarhundrede, Vest derfor ligger en tredie, mindre Holm, *Dokø* eller Ankerø, hvor man i 1854—58 byggede den murede Dok, Vest for denne følger *Arsenalø* og endelig *Christiansholm*, hvor oprindelig i 1695 Kaptajn *Johan Georg Motzmann* fik Lov at anlægge en Kølhalingsplads. Han manglede imidlertid Penge, saa at Regeringen i 1714 maatte købe Grunden og her indrettede et Krigshospital, indtil Pladsen endelig fuldførtes under *Christian d. Sjette* og fik Navnet *Christiansholm*.

Paa selve Pladsen anlagdes tillige Hærens og Søetatens Laboratorium, paa det Sted, der endnu kaldes »Gamle Laboratorium« og er gaaet ind under Burmeister & Wains Eje. Dette Laboratorium var egentlig et Krudtværk, der tidt forvoldte Vanskeligheder. En Gang sprang det i Luften, da »Guds Vejr og Tordenslag« ramte det, en anden Gang lagde en »Vaadeild« det øde med saa stor Tummel og Allarm, at »Vinduer og Tage i Huse, der laa langt derfra, sprunget udi mange tusende Stykker og blev ganske udi Grund bedævede«. Senere gik *Christiansholm* over i privat Eje til *Christiansholms Fabrikker*. Naar vi nu sejler med »Lynet« over Bomløbet, ser vi til højre langs Hønsbroen en Del gamle Orlogsmænd

af den forðum saa stolte Type, der viste Fjenden »hvor stolt de bar de egeplankede Bryster«, Sejlskibe, der, indrømmes skal det, tog sig anderledes maleriske ud med alle Klude til end Nutidens svømmende Jærnkolossers ensformige graa Masser. Af sejlførende Skibe har Marinen nu kun eet tilbage, »Ingolf«, der er 33 Aar gammelt og nu viser de danske Farver i vestindiske Havne.

De gamle Skibe ved Hønsbroen har mistet deres Rejsning, de er med Undtagelse af »Sjælland«, som først i sidste Sommer endte sin Saga som Vagtskib, tildækkede med grimme Tage og har været brugt som Kasernes skibe. De ligger i Rækkefølgen: »Sjælland«, »Fyen« og »Niels Juel«. Denne sidste er det ældste Skib, der endnu regnes for hørende til Flaaden, men det har sin navnkundige Historie. Det blev bygget 1855. I Forstavnen ses som Gallionsfigur Søhelten, der har givet det Navn. Det stolteste Minde er, da det den 9. Maj 1864 var Flagskib for Admiral *Suen-son* i Træfningen ved Helgoland. En af dets Kammerater fra den navnkundige Affære, »Jylland«, har nylig forladt sin Plads ved dets Side. Det var Hensigten, at det skulde være hugget op, og det var allerede solgt til Tyskere, men fædrelandskærlige Mænd erhvervede det tilbage, og det bevares nu, idet det tages til Tjeneste i forskellige nyttige Formaal, til Minde om en af de faa glædelige Krigsbedrifter i det sidst svundne Aarhundredes danske Søhistorie.

Naar vi efter at være kommet over Bømløbet har passeret Vagten indenfor Laagen midt paa Broen, er vi paa Orlogsværftets Grund, vi er under militær Disciplin, og vi maa ikke have Tændstikker i Lommen, endsige Ild paa vore Cigarer. Vi drejer til venstre og passerer Vagten,

som forlanger at vide, hvad vi vil, og vi maa skrive vort Navn i en Bog.

Vi gaar saa hen over Flydebroen over »Nyt Løb«, og vi staar snart atter paa fast Grund paa »Elefanten«, som har arvet sit Navn af sin Bærer, idet et gammelt Linieskib af dette Navn her sænkedes paa Grund for at danne Underlaget for Øen. Vi vandrer paa ny over en Bro og befinder os nu overfor den gamle — tidligere omtalte Nyholms Vagt, er altsaa paa Nyholm, det ældste Stykke Orlogsværft, vi ejer, og her staar vi ogsaa ved den gamle Mastekran.

Til venstre for os ligger Batteriet Sextus, der skylder sin Fader, *Christian den Sjette*, sit Navn; gaar vi der op, befinder vi os snart paa *Flagbastionen*, maaske det skønneste Sted paa hele det skønne Orlogsværft, sikkert et af de frieste og friskeste Udsigtspunkter i hele København, hvor vi har vid Udsigt over Øresund og ind til vor kære By, Staden med de skønne Taarne. Sejlere krydser uafladelig ud og ind, livlige smaa Motorfærger stønner af Sted mellem tungtlastede Transportdampere og lethyggede Passagerbaade. Den store Verden derude sender os Bud paa Bud, dens Flag vajer fra Skibene i Alverdens Farver, men friest og skønnest smælder dog Dannebrog over vore Hoveder, det Flag, der hejses, naar Sol staar op, og stryges, hver Gang dens sidste Straaler slukner ovre bag Kastelsvoldens Træer.

Vi befinder os i umiddelbar Nærhed af Sextus' to Rækker Kanoner, der peger mod Yderhavnen og mod Kongedybet, det minderige Vand, hvor vore Fædre blødte for vor By. Et Minde herom finder vi ogsaa. En simpel Sten, hugget som en afbrudt Skibsmast; den bærer den snurrige, snirklede Inskription i Datidens Sprog:

»Afkraftet
 paa lange Sygeleye,
 opflammet
 ved et Blik af
 Danmarks Frederik,
 med Fyrstens Bifalds Raad
 indviet
 foer J. C. Schrödersee
 fra dette Sted
 bekjendt med Krigers Død,
 den skønneste
 for eget Fædreland
 imøde.«

Dette Mindesmærke har stenfæstet en dansk Helts Bedrift. Den 2. April 1801 stod Kronprins *Frederik* her med sin Stab og fulgte Slagets Gang. Saa kom der Bud fra Slagpladsen, at Blokskibet »Indfødsretten« havde mistet alle sine Officerer. Kronprinsen var i Forlegenhed. Han havde jo ikke flere at sende. Men Generaladjudanten, Kaptajn *Schrödersee*, der længe havde været syg, og som nylig havde faaet sin Afsked paa Grund af Svagelighed, men gjorde Landtjeneste i Farens Stund, traadte nu frem og bad om Kronprinsens Tilladelse til at overtage Kommandoen paa »Indfødsretten«. Den blev givet, Kaptajnen ilede til Kamppladsen, men naaede ikke indenbords paa »Indfødsretten«; paa Falderebet ramte en Kugle ham, og Skibet savnede stadig en Chef. Om denne djærve Daad minder den splintrede Stenmast Efterslægten.

Gid lige saa handledygtige Mænd havde staaet ved Kronprinsens Side, da *Nelsons* Parlamentær gik i Land, saa havde Kongedybets Bølger nu sunget en Mindesang ikke blot om de Danskes Daad, men ogsaa om deres Sejr.

Gaar vi nu videre, træffer vi Orlogsværftets smukke nye Kaserne, som nylig har afløst Vagtskibet som Hjemsted for det værnepligtige Mand-

skab, naar det ikke færdes paa de vaade Veje. Den kan rumme 400 Mand i Fredstid, men kommer Ufreden, kan den skaffe Plads til det dobbelte Antal. Vi passerer derpaa de tre Beddinger, der har været den første Vugge for de stolte Skibe, der i de sidste Aarhundreder er udgaaet fra vort kongelige Værft.

Og disse Beddinger venter nu paa nye Gæster, der bliver, efter at Forsvarslovene er vedtagne, travlt paa Orlogsværftet, og selv om nogle af vore mindre Baade bliver byggede i Udlandet, skal de større dog være dansk Arbejde. Vi kommer her til at tænke paa de festlige Øjeblikke, naar et Orlogsskib løber af Stabelen. *Goldschmidt* har skildret sine Følelser ved en saadan Lejlighed, men det var de gamle Linieskibe, han talte om, vi maa derfor hellere høre, hvad en moderne Sø-officer fortæller herom, og vi kan da citere, hvad Premierlieutenant *I. Dornonville de la Cour* fornylig har fortalt i »Illustreret Tidende« :

»Stabel afløbningerne er Orlogsværftets store Dage. Da aabner sig det lukkede Land for enhver, der har Lyst til at komme. Alle indbydes til at overvære det højtidelige Øjeblik, da et nyt dansk Orlogsskib, bygget af danske Arbejdere, undfanget af danske Mænds Snille, for første Gang skal bæres af sit eget Element. Holmens Provst holder Daabstalen, selve Majestæten staar Fadder, de sidste stoppende Støtter slaas fra, under Hurraraab og Kanonsalut glider Svaneungen først langsomt, saa hurtigere, med Saltvandssprøjtet skummende for Bougen, ud i Svane-reden. Der er Glæde og Festivitas over hver en saadan Stund, der virker saa haandgribeligt ved Følelsen af, at nu føjes der et nyt Led i Kæden, der gærder vort Land. Skade kun, at de Fester skal falde saa sjældent! De Panserskibe, der er

nødvendige for vort Kystforsvar, koster omkring seks Millioner Kroner. Det er mange Penge, selv om det ikke er meget sammenlignet med de Summer paa 40—50 Millioner, som Stormagtspanserskibene koster, — men da vort Marinebudget kun tillader at ofre omkring en Million Kroner om Aaret til Panserskibsbygning, opnaar vi kun at se et Panserskib løbe af Stabelen hvert sjette Aar«.

Men vi maa videre og passerer nu det store *Skibsbygningsværksted*, forbi Søminekorpsets Oplagsrum, hvor de lange metalblanke, sølvblaa Torpedoer ligger i store Rum Side om Side, og vi staar nu ved *Maskingraven*, hvor Broen fører over til *Frederiksholm*.

Her hamrer og dunderer det den udslagne Dag fra Maskinværksted, Kedelsmedie, Støberi og Ankersmedie, en djævelsk, øredøvende Larm, og kigger vi ind, ser vi de sodede Mænd med de kraftige Arme, der er i idelig Bevægelse i de halvdunkle Rum, hvor hist og her en flammende Ild blusser højt i Vejret og belyser de mandige Skikkelser.

Men stille er der paa Frederiksholmens sydlige Del, hvor den store, grønne Eng, »Marsmarken« kaldet, er Øvelses- og Excercerplads for Mandskabet. Midt paa denne staar Orlogsværftets Mast til traadløs Telegrafi, der rejstes for et Par Aar siden, og hvorfra Bud kan sendes og Besked modtages fra alle de danske Skibe, der færdes paa Søen.

Vi befinder os nu i den store, skønne Allé, der tørrer ned imellem Administrationsbygningerne og Kontorerne. Foran en af Portene ser vi Marinesoldater gaa Vagt med opplantet Bajonnet; de vogter for de højtidelige Rum, hvor *Orlogsværftets Chef* residerer. Overfor ligger et af de interessanteste og smukkeste Rum paa hele Værftet,

det er *Modelkamret*. Den, der en Gang har besøgt dette, glemmer det aldrig. Det er Samlingssted for de nydeligste Skibsmodeller, udførte med minutiøs Nøjagtighed; her findes Smaaskibe, der viser Udviklingen lige fra 1670 til Nutiden, og det mærkeligste ved det hele er, at det er en enkelt Mand, som har frembragt dem alle i sin Haand. Paa Bagvæggen hænger indenfor Glas de mægtige Silkebaand, der hørte til de Dekorationer, østerrikske Officerer ved et Besøg her i København nedlagde paa Admiral Suensons Monument i Nyboder som en ridderlig Hilsen og Anerkendelse til deres tapre, sejrrie Modstander ved Helgoland.

Vi passerer endnu Maskinskolen, Takkelloft, Munderingsdepot, en lille Tøjhusafdeling, hvorefter vi befinder os paa en Landevej, der fører os direkte til Udgangen mod Christianshavn ud mod Prinsessegade.

Vor Vandring paa Orlogsværftet er endt. Vi har mærket et sagte Sus af Minderne fra »de Danskes Vej til Ros og Magt«; men vi har ogsaa haft Følelsen af, at det ikke er et Museum, ikke en Kirkegaard, vi har passeret, det levende Liv rører sig kraftigt, der arbejdes med Hoved og Haand, der arbejdes for vor Fremtid og vort Vel, for vort Fædreland, og her rækker den fattigste Arbejder trofast den højeste Officer Haand.

Gamle Gaarde fra Christianshavn.

NIENDE AFSNIT.

Du gamle By med de smalle Gader, du hyggelige Hjem med de smaa Huse og de røde Tage, rejst ved Kong *Christians* Kongebud som Værn og Værge for Axels Stad, vokset op af Havet ligger du der i Slud og Sol, med grønnende Træer, med glitrende Vand, dækket af Sne og vasket af Regn som en trofast Vagt om Mindernes Skat, som et skærmende Læ for Borgerdaad og Borger-snille. Lyse Dage har du set, haarde Tider har du kendt, Ufred og Ild har hærget dig, men du holdt fast ved dit Præg, du ligner endnu din Hersker og Skaber i din brede Danskhed, din Flid og din Djærvhed. Som han var paa Færde tidlig og silde til Gavn for sit Land, saaledes skabtes og voksede ogsaa Livet indenfor dine Mure, aldrig kendte du den dorske Ro, altid fremad og fremad gennem Modgang og Strid har du dog værnet dit Hjem, de tusende Menneske-

boliger, og du har holdt fast ved dit Ydre; du har ikke kastet din gamle kongelige Dragt for nymodens Flitter og Stads. Hold fast ved alt det af den, der duer, sælg det ikke for Guld. Voks dig stor og stærk til Siderne, men bevar dit gamle Hjerte frisk og ungt, som det var i Kong Christians Dage. Riv intet ned af det, der hviler paa Mindets Grund, byg paa den, og du staar fast gennem Tiderne. Lær dine Sønner at ære og agte det gamle, fortæl dem Eventyr fra svunden Tid, og de vil elske dig og dem.

Her lægger vi en Mindernes Krans for din Fod, bevar den frisk, ryk kun de Blade ud, der visner, og føj nye til, saa Kransen bliver evig grøn; saa er du det Værn og Værge for Axels Stad i Fredens og Flidens Dage, Kong Christians Kongstanke har villet!

KILDER.

Blandt de Kilder, der er anvendte under Udarbejdelsen af dette Arbejde, maa jeg nævne: Oluf Nielsens og Carl Bruuns: Københavns Historie. Trap: Danmark. Paludan: Christianshavns Historie. Bloch Suhr: Frelzers Kirke. Burmeister & Wains Festskrift. H. C. Andersen: Fra Langebro. Schovelin: Den danske Handels Empire. Oppermann: Kunsten i Danmark under Chr. VII. C. Nyrop: Dansk Haandværksskik. Carl Bernhard: En gammel Herres Erindringer. Th. Overskou: Af mit Liv og min Tid. Stuckenberg: Fængselsvæsenets Historie. Groves Afhandling om Christianshavns gamle Raadhus i Fra Arkiv og Museum. A. Buntzen: Mytteriet paa Christianshavns Tugthus. A. T. Höy: Opfostringshusets Historie. Fru Heiberg: Et Liv, genoplevet i Erindringen. E. Dam: Christianshavns Apothek. Lütken: Torden-skjold. Holg. Drachmann: Torden-skjold. Carl Bernhard: Et Aar i København. H. P. Holst: Fra min Ungdom. la Cour: Artikler om Orlogsværftet i Ill. Tidende 1909—10 m. m. Desuden har jeg bygget paa adskillige mundtlige Meddelelser.

KNUD BOKKENHEUSERS SKILDRING

... fra de »gamle Dage« har vundet et stort Publikum

DE SVANDT, DE SVANDT

VANDRINGER

I DET GAMLE KØBENHAVN

2.25, ib

»De svandt, de svandt...! vil det gamle København mange trofaste Venner. Paa ti Linier kan undertiden fortælle ti smaa interessante Ting. C. A. C. i Nationaltiden

Bogen fortæller uden Pral og Hov vel funderet, men uden generøs Lærdom, om de Mindernes Skatte Landets Hovedstad besidder, ikke sig selv, men for alle Danske.

s.-n. i Berlingske Tidende

Den er lige saa fornøjelig, interessant og paalidelig i sine Oplysninger. Forf. tidl. Bøger. — — — Man aldrig træder af at følge ham paa Vandringer. Kristel. Dagbl.

»De svandt, De svandt...!« er en fornøjelig Bog, prægtig spækket med Viden, livfuld og munter.

E. E. i København

SAA BY SOM BORGER

KØBENHAVNERLIV I SLUTN.

AF DET 18. AARHUNDREDE

Frem for alt er Bokkenheusers Bog en Underholdningsbog. Berl. Tid.

Naar man har læst Bogen, glæder man sig til, at Forf. paa første Side har lovet os en Fortsættelse. Vort Land.

Knud B.s Bog fortjener at komme langt ud. Med Glæde anbefaler vi Bogen. E. E. i København.

Underholdende er denne Bog. Politiken.

Det er en meget fornøjelig og interessant Bog. Aftenposten.

Den er vrimlende fuld baade af kritisk sigtet, fuldt historisk paalideligt og morsomt Stof. Den er Ære, og mange Læsere værd. L. h. (Bergens Tid.)

KGL. MAJEST.'s ACTUEL

BILLEDER AF SKUESPIL

LIVET PAA RAHBEKS T

Med Illustr. 152 Sider.

Bokkenheuser giver atter denne en fornøjelig, letlæselig og belærende Fremstilling fra vore Fædres Dage. Denne Gang af et særligt interessant Emne. Berlingske Tidende

En værdifuld Bog. Spændende, lærende, vittig og underholdende. Finde Vej til alle gode Hjemme Bog. C. H. (København)

Efter den underholdende Bog »Saa By som Borger«, der som en meget mindelig Skildring af Perioden i den gamle bane Vejen for en Række Specialer, indledes disse nu med den fornøjelige Bog — som tegner et livfuldt Billede af Acteurnes Levevilkaar. C. A. C. (Nationaltiden)

å 3.00, ib. 4.50

DET SCHØNBERGSKE FORLAG — KØBENHAVN

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF

DL

0041570

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 13 08 05 019 8